Національна академія наук України
Інститут Івана Франка
Інститут народознавства
Всеукраїнська громадська організація Союз Українок
Українсько-чеське товариство імені Франтішека Ржегоржа

«ДАЛА НАМ ЧЕХІЯ ЧОЛОВІКА З ЗОЛОТИМ СЕРЦЕМ»:

Франтішек Ржегорж у парадигмі українсько-чеських культурних взаємин

Збірник наукових праць

До 160-річчя від дня народження
Франтішека Ржегоржа

Львів
2017

УДК 94 (477:437)(092)"18"

Надруковано за ухвалою вченої ради
Інституту Івана Франка НАН України
(протокол №10 від 7 грудня 2017 р.)

Рецензенти:
д. філол. н., чл.-кор. НАН України
Ростислав Радишевський
д. філол. н. *Іван Лучук*

Літературно-науковий редактор: к. філ. н. *Марія Котик-Чубінська*

Відповідальний редактор: к. філ. н. *Алла Швець*

Редакційна колегія:
д. філол. н., чл.-кор. НАН України *Євген Нахлік* (голова)
д. істор. н., акад. НАН України *Степан Павлюк*
доктор філософії Інституту етнології
Академії наук Чеської Республіки *Надя Валашкова*
д. істор. н. *Оксана Маланчук-Рибак*
д. філол. н. *Святослав Пилипчук*
д. філол. н. *Іван Лучук*
к. філол. н. *Алла Швець*
голова ВГО Союз Українок *Ореслава Хомик*

«Дала нам Чехія чоловіка з золотим серцем»: Франтішек Ржегорж у парадигмі українсько-чеських культурних взаємин : збірник наукових праць : до 160-ліття від дня народження Франтішека Ржегоржа / НАН України. Інститут Івана Франка ; Інститут народознавства ; Всеукраїнська громадська організація Союз Українок; Українсько-чеське товариство імені Франтішека Ржегоржа ; [літ.-наук. ред.: М. Котик-Чубінська ; відповід. ред. А. Швець ; передм. А. Швець ; редкол.: Є. Нахлік (голова) та ін.]. – Львів: Вид-во "ГАЛИЧ-ПРЕС", 2017. – 218 с., 19 с. з іл.

Збірник наукових праць присвячено 160-річчю від дня народження відомого чеського етнографа, дослідника українського народного побуту та фольклору Франтішека Ржегоржа. Його постать розглянуто в широкому культурно-історичному контексті доби та на тлі взаємин з інтелектуальним середовищем (Г. Озаркевич, Н. Кобринською, О. Кобилянською, М. Павликом, І. Франком, В. Шухевичем, Є. Ярошинською).

У збірнику вміщено літературознавчі, історико-культурологічні, бібліотекознавчі, фольклористичні, лексикологічні, краєзнавчі розвідки, які, з одного боку, висвітлюють найрізноманітніші віхи життєтворчості Ф. Ржегоржа, а з іншого боку – ширші українсько-чеські взаємини, рецепцію чеської культури в сучасному українському науковому дискурсі.

© Інститут Івана Франка НАН України, 2017
© Вид-во "ГАЛИЧ-ПРЕС", 2017

ISBN 978-617-7617-03-6

ВІД ВИДАВЦІВ

Висловлюємо щиру подяку Голові Львівської обласної державної адміністрації Олегові Синютці та Генеральному консулу Чеської Республіки у Львові Павелу Пешеку за патронування заходів, приурочених до 160-ліття від дня народження Франтішека Ржегоржа.

Велика вдячність Львівській обласній державній адміністрації, зокрема Управлінню капітального будівництва, Департаментові з питань культури, національностей та релігії за сприяння у спорудженні пам'ятного знака на місці поховання матері, сестри та брата Ф. Ржегоржа у с. Вовкові Пустомитіського району та виданні збірника наукових праць «"Дала нам Чехія чоловіка з золотим серцем": Франтішек Ржегорж у парадигмі українсько-чеських культурних взаємин».

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

Алла Швець. «Найліпший представник чесько-руської взаємности» 7

ЮВІЛЕЙНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ФРАНТІШЕКА РЖЕГОРЖА

Naďa Valášková *12*

Євген Нахлік *13*

Ореслава Хомик *15*

Петро Шкраб'юк. Франтішек Ржегорж. Сто літ безсмертя 17

ФРАНТІШЕК РЖЕГОРЖ ТА ЙОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ОТОЧЕННЯ. ДИСКУРС УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ВЗАЄМИН

Роман Горак. Спадок по Франтішеку Ржегоржу 20

Петро Шкраб'юк. Михайло Павлик та його незвичайний друг, або скарби Франтішека Ржегоржа 29

Лідія Ковалець. Чеські сторінки життєво-творчої історії Євгенії Ярошинської 43

Андрій Франко. Листи Івана Франка до Франтішека Ржегоржа як важливе автентичне, фактографічне джерело до студіювання українсько-чеських взаємин 54

Naďa Valášková. Etnografické sbírky Františka Řehoře (1857–1899) z Haliče v Čechách 71

Феодосій Стеблій. Спомин про вшанування пам'яті Франтішека Ржегоржа 79

Маргарита Кривенко. Бібліотека Франтішека Ржегоржа у контексті національної культурної спадщини 82

Олена Федорчук. Невідомий пласт етнографічної колекції Франтішека Ржегоржа (до питання збірки Герміни Озаркевич) 95

Олег Болюк. Актуальність українсько-чеського науково-дослідного проекту «Колекція творів українського народного мистецтва у фондосховищах Національного музею в Празі: класифікація та атрибуція».....105

Тетяна Куцир. Етнографічний спадок Ф. Ржегоржа як джерело вивчення народного вбрання Опілля та Підгір'я.....112

Яким Горак. Чехи і Чехія у житті Анатоля Вахнянина 124

Оксана Маланчук-Рибак. Українсько-чеські зв'язки в жіночому русі Галичини і Буковини кінця XIX – початку XX ст.....137

Алла Швець. «Прогулька русинів до Праги» 1891 р. у мемуарних рефлексіях Наталії Кобринської 144

Катерина Кріль. Зв'язки Наталії Кобринської з чехами (за неопублікованими матеріалами) 158

Оксана Левицька. Літературна богемістика в науковій спадщині Нонни Копистянської.....174

Галина Якимів. Болехівщина в етнографічних дослідженнях Франтішека Ржегоржа.....184

Ірина Пилипів. Тисів у парадигмі українсько-чеських культурних взаємин.....191

Лариса Шевцова. Вивчення лексикології чеської мови як засіб становлення україно-чеських взаємин 210

Ольга Валенкевич. «Національний музей Праги» як місце освіти та збереження предметів старовини 214

«НАЙЛІПШИЙ ПРЕДСТАВНИК ЧЕСЬКО-РУСЬКОЇ ВЗАЄМНОСТИ»

Постать Франтішека Ржегоржа, знаного вченого і суспільного діяча, відомого чеського етнографа, дослідника українського народного побуту, народної медицини і фольклору, потужно інтегрована в український культурний простір, надто в Галичині. Відколи чех за походженням Йосиф Ржегорж 1877 року виорендував у галицького землевласника маєток Грабник у селі Вовкові поблизу Львова й переселився сюди разом із родиною, відтоді його двадцятирічний син Ржегорж глибоко захопився місцевою народною культурою, українським побутом і звичаями, ставши невдовзі великим популяризатором українства у Чехії, за словами І. Франка – «ентузіастичним приятелем русинів», палким подвижником у розвитку української духовності.

Проживаючи у Вовкові понад 13 років, аж до 1890 року, а потім ще періодично приїжджаючи до Галичини – зокрема й до Львова, у село Зарогізно поблизу Жидачева, – Ржегорж прагнув якомога детальніше задокументувати галицько-українську народну культуру, зафіксувавши свої спостереження у більш ніж 120 публікаціях в українській і чеській періодиці. Він укомплектував східногалицьку етнографічну колекцію для Празького промислового музею, що його заснувало подружжя чеських меценатів Напрстків, фотографував найрізноманітніші реалії галицького народного побуту і навіть робив замальовки окремих предметів. Колекція Ржегоржевих світлин має величезну документальну цінність як візуальна характеристика архітектури, одягу, процесу праці гуцулів, бойків, лемків.

Найпромовистішим самовиявом духовної спорідненості Ржегоржа з Україною слугує його зворушливе й гідне прикладу особисте зізнання: «У Празі живу більше працею про українців, моїм життєвим покликанням…».

Невипадково у назву міжнародної наукової конференції, присвяченої 160-літтю від дня народження Франтішека Ржегоржа, що відбулася 12–13 жовтня 2017 року у Львові, винесено слова найвищої оцінки, що

її колись дав цьому чехові Іван Франко, оцінки, що символічно стверджує також і українську ідентичність Ржегоржа – «Дала нам Чехія чоловіка з золотим серцем». Адже, ставши культурним посередником між двома народами, ідейним натхненником слов'янського порозуміння і єдності, Ф. Ржегорж був настільки духовно закоріненим у Галичині, настільки прив'язаним до українців, глибоко й щиро перейнятим нашою народною культурою, що ми по праву можемо його називати нашим українським Ржегоржем.

Причому ідея слов'янської єдності, культурної інтегрованості українців у культуру європейську в життєтворчому і громадянському чині Ф. Ржегоржа була свідомою, насущною, практично втілюваною інтенцією. Цю рису вченого влучно підмітив його український сучасник, протиставляючи активну дієвість чеського україніста декларативним й голослівним фразам своїх земляків. Слова ці не втратили своєї актуальності й донині: «Коли-б було більше мужів як п. Ржегорж, коли-б не понимано ту "славянську взаїмність" як феєрверкову фразу, котра починаєсь в серци, але, пожаль ся, у многих кінчиться на язиці, тогди би славяне вдвоє скорше прийшли до поспільного зрозуміня своїх змагань, а за тим і до щирого побратання» (газ. Діло. – 1890. – 24 квітня).

Постать Ф. Ржегоржа має тривкий і тісний зв'язок з Галичиною, зокрема й зі Львовом як величезним культурним центром. У Львові він був дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка (1895), товариств «Просвіта» (1891) і «Чеська бесіда» (1879). У своїх справді фахово виконаних світлинах йому вдалося створити своєрідну візуальну фоторепрезентацію найрізноманітніших куточків Східної Галичини останніх десятиліть XIX століття. Він приятелював із визначними вже й на той час галичанами – І. Франком, М. Павликом, І. Белеєм, Д. Лукіяновичем, Герміною Озаркевич, В. Шухевичем, Наталією Кобринською, Євгенією Ярошинською, – міцно й тривко вписавшись у це поколіннєве середовище. Відрадно, що львівська присутність Ржегоржа увіковічнена назвою однієї з вулиць нашого міста, засвідчуючи вагому культурну значущість цієї особистості для Галичини.

Упродовж свого активного життя чи то в Галичині, чи у Празі

Ф. Ржегорж робив унікальну справу культурного обміну між чехами і українцями. Продовжимо Франкові глорифікації: «Чехія дала нам в ньому не тільки розумного, невтомимого і різностороннього збирача-етнографа, не тільки пильного і тямучого посередника, що, знайомлячи чехів з нашим народом, не переставав також знайомити нас з чехами, їх письменством і їх високим та інтенсивним культурним життям». Тому науково-культурна популяризація Ф. Ржегоржа має стати спільною ідею майбутнього українсько-чеського академічного проекту. Передусім це стосується копіювання й удоступнення безцінної епістолярної спадщини Ф. Ржегоржа, що знаходиться у Меморіалі Національної письменності в Празі, яка містить унікальну двосторонню кореспонденцію вченого з визначними українськими письменниками та громадськими діячами. На часі також ідея видання усієї галицької фотоколекції Франтішека Ржегоржа у вигляді спеціального альбому. Реалізація такого спільного мистецького проекту стане неоціненним культурним набутком для Галичини.

У червні 1990 року академічні інституції Львова за участі чеських колег організували наукову конференцію, приурочену до 90-ліття від дня смерті Ф. Ржегоржа, а в жовтні 1999 р. у приміщенні Інституту народознавства НАН України відбулася урочиста академія «Франтішек Ржегорж – речник чесько-української взаємності» та круглий стіл «Українсько-чеські культурні взаємини: історичний досвід, проблеми, перспективи». І хоча відтоді минуло уже близько 20 років, цьогорічна ювілейна конференція засвідчує сталий поколіннєвий інтерес і молодших науковців до постаті Ф. Ржегоржа. Співорганізаторами конференції, присвяченої 160-літтю від дня народження Ф. Ржегоржа виступили два академічні інститути – Інститут народознавства та Інститут Івана Франка, а також Українсько-чеське товариство імені Франтішека Ржегоржа, Художньо-меморіальний музей Устияновичів та Всеукраїнська громадська організація Союз Українок, забезпечивши їй високий науково-організаційний та культурно-мистецький рівень. Дуже важливо і почесно, що цей захід відбувся під патронатом Голови Львівської обласної державної адміністрації Олега Синютки та Генерального Консула Чеської Республіки у Львові Павела Пешека.

Під час урочистого відкриття конференції з вітальним словом до учасників звернулися Голова Львівської ОДА Олег Синютка, Генеральний консул Чеської Республіки у Львові Павел Пешек, директор Інституту народознавства НАН України, академік НАН України, професор Степан Павлюк, директор Інституту Івана Франка НАН України, член-кореспондент НАН України Євген Нахлік, декан філологічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, професор Святослав Пилипчук, Голова ВГО Союз Українок Ореслава Хомик. Привітання відомого чеського етнографа з Праги Наді Валашкової від імені чеської наукової спільноти зачитав заступник Генерального консула Чеської республіки у Львові та Консул з питань культури, освіти, економіки Ігор Шедо.

Далі конференція продовжилася роботою у двох секціях – «Франтішек Ржегорж та його інтелектуальне середовище (проблеми рецепції та контактології)» і «Парадигма українсько-чеських культурних взаємин», на яких було виголошено цікаві доповіді, що фактографічно підтверджують духовне подвижництво Ф. Ржегоржа у популяризації української народної культури, висвітлюють його взаємини з інтелектуальним середовищем Галичини та Буковини, осмислюють ширші українсько-чеські контакти.

Перший день роботи конференції завершився у Львівській обласній філармонії, де відбувся тріумфальний концерт хору та оркестру заслуженої академічної капели України «Трембіта» (до 1939 року – «Львівський Боян»), яка спадкоємно продовжила традицію колишніх успішних гастролей «Львівського Бояна» 1891 р. до Праги.

Наступного дня, 13 жовтня, у рамках конференційної програми учасники вирушили до с. Вовкова Пустомитівського району, де упродовж 1877–1890 рр. Ф. Ржегорж проживав разом зі своїми батьками. Цього ж дня на цвинтарі у Вовкові відбулося освячення пам'ятного знака на місці поховання Ржегоржевих матері, сестри та брата. Плідні та успішні підсумки конференції провели у місцевому художньо-меморіальному музеї Устияновичів.

Конференція, присвячена 160-літтю від дня народження Ф. Рже-

горжа, засвідчує сталий і тривкий інтерес науковців різних поколінь до непересічної постаті цього визначного етнографа. Разом з тим вона зактуалізувала і ряд насущних потреб і проблем, пов'язаних із популяризацією його постаті та удоступненням усієї його творчої спадщини, епістолярію, які потребують вирішення на високому державному рівні у форматі чесько-української співпраці. Тому збірник наукових праць під назвою "Дала нам Чехія чоловіка з золотим серцем": Франтішек Ржегорж у парадигмі українсько-чеських культурних взаємин» має стати першим кроком для успішних тривалих міжкультурних взаємин та наукової співпраці, а також задля належної репрезентації постаті Франтішека Ржегоржа як у Чехії, так і в його другій батьківщині – Україні.

Алла ШВЕЦЬ

ЮВІЛЕЙНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ФРАНТІШЕКА РЖЕГОРЖА

Vážení účastníci konference,

dovolte, abych jako bývalá pracovnice Etnologického ústavu Akademie věd České republiky srdečně vás pozdravila z Prahy a popřála vám mnoho úspěchů ve vašem jednání na konferenci s krásným poetickým názvem.

Velmi mne těší, že památka Františka Řehoře, který navázal mnohé česko-ukrajinské vztahy a zanechal v Čechách rozsáhlé dílo o lidové kultuře Haliče, je oceňováno v Ukrajině. Přeji vám, ale i nám, aby příspěvky, které odezní na konferenci, prohloubily poznání dějinného vývoje Haliče, kterou si František Řehoř vřele zamiloval a které věnoval celý svůj tvůrčí život. A také doufám, že se bude postupně dařit zpřístupňovat jeho bohaté etnografické sbírky nejen úzkému kruhu odborníků, ale také širší veřejnosti.

Ještě jednou přeji plodnou a inspirativní konferenci.

V Praze dne 10. října 2017

Naďa VALÁŠKOVÁ

Вельмишановні організатори, учасники та гості Міжнародної наукової конференції «“Дала нам Чехія чоловіка з золотим серцем” (До 160-річчя від дня народження Франтішека Ржегоржа)»!

Проведення нашої ювілейної конференції є знаковою подією у довготривалих різнопланових і плідних українсько-чеських взаєминах. Особливо інтенсивно культурні зв'язки між нашими народами розвивалися, починаючи від доби романтизму, відтак на зламі XIX–XX століть, в епоху модернізму, а згодом у XX ст., надто ж за часів міжвоєння.

Ці взаємини відбувалися за двома лініями, які тісно переплітались: одна лінія – це лінія літературної, мистецької та наукової співпраці, художніх перекладів, одне слово – культурного взаємозбагачення, а друга – це лінія ідеологічної та політичної солідарності, взаємної підтримки визвольних змагань наших народів, поневолених імперськими державами. Слов'янське національне відродження, передусім у Чехії, мало потужний вплив на українське відродження, особливо у Галичині. Блискучі взірці щирої слов'янської взаємності явили Ян Коллар, Павел Йозеф Шафарик і Тарас Шевченко, Вацлав Ганка, Франтішек Челаковський і Пантелеймон Куліш, а в Галичині – Яків Головацький, Іван Вагилевич, Маркіян Шашкевич і львівські чехи Карел Зап і Ян Православ Коубек.

Яскраві сторінки в українсько-чеські взаємини вписав Іван Франко численними особистими, зокрема листовними, зв'язками з чеськими літераторами, вченими, громадсько-культурними та політичними діячами, публікаціями про українську літературу й культуру в чеській пресі, перекладами з чеського письменства, висвітленням чеського літературного процесу та осмисленням чеського, зокрема молодочеського, політичного досвіду у своїх працях. Відомими є перегуки Чеської модерни та українських модерністів і радикалів.

Згодом завдяки тому, що президент Чехо-Словаччини Томаш Масарик сприяв діяльності українських емігрантських груп, у міжвоєнній Празі та інших містах країни мали змогу вільно розвиватися українські

вищі навчальні заклади, що уможливило літературний феномен Празької школи у складі Олекси Стефановича, Олега Ольжича, Олени Теліги, Євгена Маланюка та інших наших визначних поетів.

Вже за нашої пам'яті «Празька весна» 1968 року надихала українських шістдесятників та інакодумців наступних поколінь ідеями свободи й демократії, соціального ладу з людським обличчям, а Оксамитова революція у Чехословаччині 1989 року дала могутній поштовх до повалення комуністичної диктатури в Радянському Союзі й відтак до здобуття незалежної Української держави. Сьогодні ми особливо цінуємо позицію Уряду Чеської Республіки на чолі з прем'єр-міністром Богуславом Соботкою за підтримку територіальної цілісності України та санкцій Європейського Союзу проти Росії.

Вельмишановні колеги! У шерегу численних українських і чеських діячів, які розвивали українсько-чеську культурну та наукову співпрацю, визначне місце належить Франтішекові Ржегоржу, самовіддана етнографічна діяльність якого була спрямована на пізнання народної культури та побуту галицьких і буковинських українців та репрезентацію нашого етносу у чеському суспільстві.

Від імені науковців Інституту Івана Франка сердечно вітаю учасників поважної конференції і бажаю цікавих та продуктивних доповідей, дискусій, формального й неформального, товариського обміну думками для глибшого пізнання наукової спадщини та самої симпатичної особистості нашого краянина, «чоловіка з золотим серцем, повним високого ідеалізму», як влучно висловився про Франтішека Ржегоржа Іван Франко. Нехай наш науковий і культурно-мистецький захід сприяє дальшому розвитку дружніх українсько-чеських взаємин в інтересах обох країн і народів!

Євген НАХЛІК,
Директор Інституту Івана Франка НАН України

Високоповажне наукове товариство!

Від імені Всеукраїнської громадської організації Союзу Українок, **яка сьогодні відзначає на державному рівні своє 100-річчя**, щиросердечно вітаю з початком роботи міжнародної наукової конференції «“Дала нам Чехія чоловіка з золотим серцем” (До 160-річчя від дня народження Франтішека Ржегоржа)».

Життєтворчий чин Франтішека Ржегоржа – це символічний приклад людського ентузіазму, міжнаціонального порозуміння, самовідданої праці задля культурного взаємозбагачення чеської і української націй. Його захоплення Галичиною, праця у царинах українського фольклору та етнографії, жертовна діяльність у збиранні української народної колекції одягу й представлення його в Чехії зворушують і надихають, сприяють патріотичному піднесенню й викликають почуття національної гордості. Добросерда вдача Ржегоржа, його «дитинна» щирість й відданість українству притягували до себе чимало людей, для яких він невдовзі став найбільшим приятелем, надто ж надійним посередником у чесько-українських взаєминах. Саме Ржегоржеві належить ідея запросин та основна організація теплого прийому української делегації на промисловій виставці у Празі 1891 р. разом з гастролями «Львівського Бояна».

Маючі тісні дружні контакти у Галичині з чоловічим оточенням (Іван Франко, Михайло Павлик, Володимир Шухевич, Іван Белей), Франтішек Ржегорж також **мав велику повагу та популярність** серед жінок. Близько приятелював із представницями галицько-буковинського жіноцтва, зокрема **із зачинателькою жіночого руху в Галичині** – Наталією Кобринською, **а також із** Євгенією Ярошинською, Ольгою Кобилянською, Герміною Озаркевич, про що свідчить величезний пласт їхнього листування. Що ж зближувало його із галичанками та буковинками? Передусім – Ржегоржеве зацікавлення жіночим питанням, бо, наприклад, у розмовах із Кобринською він не раз доносив їй досвід чеських емансипанток. Відомо, що Ржегорж був навіть присутнім на першому жіночому вічі у Стрию 1891 р.

Наслідком частих візитів Ржегоржа до Болехова стала відома його фотоколекція місцевих краєвидів, світлин **болехівчан**. Адже відомо, що

Ржегорж був фаховим фотографом, щоправда, власного фотоапарата не мав, а користувався позиченим у Володимира Шухевича.

Особливо успішними Ржегоржеві взаємини із жіноцтвом були під час компонування східногалицької колекції у Празькому промисловому музеї Напрстків. Здавалося, що кожна його знайома галичанка прагнула достарчати чеському ентузіастові вироби української національної культури – прикраси, одяг, знаряддя праці. Його давня знайома Ольга Кобилянська, збираючи колекцію буковинського народного одягу і мистецтва, наприклад, посилала йому «трохи герданів», спеціально замовляючи їх у місцевих майстринь з «руських околиць». Листовно навіть деталізувала Ржегоржу різновиди виготовлених герданів – «коральки» і «бодзики». Причому спеціально для Ржегоржа старалася роздобути усі ці речі якнайдешевше. Сама виїздила в гори і збирала автентичний гуцульський одяг.

Галичина залишила у душі Ф. Ржегоржа і свій інтимний слід. Відомо, що він навіть задумав тут одружитися. Його обраницею була донька відомого священика і музикознавця Порфирія Бажанського – молода піаністка і письменниця Олеся Бажанська, але доля склалася інакше: Олеся стала дружиною рідного брата Н. Кобринської – Лонгина Озаркевича.

Особливо мене тішить, що у програмі нашої конференції представлено доповіді, присвячені саме взаєминам Ф. Ржегоржа із визначними жінками України, бо це важлива сторінка у висвітленні його життєпису й етнографічної діяльності, зокрема й у популяризації нашої української культури.

Свого часу Іван Франко, з пієтетом згадуючи про свого чеського приятеля, писав: «Ржегорж-писатель і учений забудеться, але пам'ять про Ржегоржа-чоловіка з його щирою дитячою душею, чоловіка, якого знала і любила вся галицька Русь, та пам'ять переживе його писання». Досвід нашої конференції і традиція ювілейних ушанувань Ржегоржа дає підстави упевнитись, що його духовний спадок «не забудеться», а буде належним чином осмислений, репрезентований у наукових збірниках та монографіях й відповідно поцінований у контексті українсько-чеської тривалої й успішної співпраці.

Ореслава ХОМИК,
Голова ВГО Союз Українок

Петро ШКРАБ'ЮК

ФРАНТІШЕК РЖЕГОРЖ: СТО ЛІТ БЕЗСМЕРТЯ

1

Скарби віків… Про волю сни,
відкрить жадана втіха, –
і в гості до Галичини
із Стєжер він приїхав.

Двірець. Фіакр. І Львова лик,
Павлик, Франко робітний…
А він – етнограф-мандрівник,
з русинами привітний.

Гірський Болехів… Голосні
розмови про порядки.
Кобринська – та, що на стіні
вела свої нотатки .

А там, де Вовків у лісах,
де в травах грає Зубра, –
епох розкотиста яса,
роса й рибалка люба.

Десь Відень, що зав'яз у тлум,
і вічно злата Прага…
А тут – пісень огень і сум,
і дзвони сурм, й наснага.

Героїв славлять співи ці…
А строї! А обряди!
Біг олівець в тремкій руці…
Він свій серед громади!

Він свій! І тут скарби, агей –
шептали тихо губи…
Не знав, що поміж цих людей
Здобув почесний привілей, –
і сам став скарбом любим!

21 жовтня 1999 року

2

Манливий подих давнини,
Де кожна стріча – віха.
І він з близької далини –
з весни – до нас приїхав.

І враз угледів дивний луг,
Де цвіти розмаїті.
І кинув зір за виднокруг –
нема таких у світі.

Бо кожна квіточка була
Проста і незвичайна.
Бо в кожній квіточці цвіла
якась щемлива тайна.

І кожна в ніжності своїй
Любила і чекала.
Барвистий зодягала стрій
і в стрій братів скликала.

І навіть, як здригався пруг, –
Не гасли аромати.
Ніхто не міг пісенний луг
скосити чи стоптати.

І він, залюблений поет,
В пориві осяйному
Повіз зарошений букет
до радісного дому.

За це, відкинувши в пітьму
Співаннь чужу позлітку,
Дарую нині і йому
свою подячну квітку.

Бо що літа? І спад, і злет,
Вершини та безодні…
А той – зарошений – букет
духмяний і сьогодні.

Він, первозданно-молодий,
Щодень пахтить і тішить.
А коло нього вартовий –
стоїть живий Франтішек.

14–15 жовтня 1999 року

ФРАНТІШЕК РЖЕГОРЖ ТА ЙОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ОТОЧЕННЯ. ДИСКУРС УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ВЗАЄМИН

УДК 930:[027.1/.2:82-6]Ф.РЖЕГОРЖ(437:477.83-25)"18"

СПАДОК ПО ФРАНТІШЕКУ РЖЕГОРЖУ

Роман ГОРАК

Львівський національний університет ім. Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, 79001, Україна
e-mail: r.d.horak@gmail.com

У статті вперше висвітлено долю бібліотеки, що її подарував Ф. Ржегорж товариству «Просвіта» у Львові, а також досі невикористовувані фонди, у яких зберігається його рукописна та епістолярна спадщина. Зазначено також заходи, які потрібно провести для вшанування імені цього великого друга українського народу.

Ключові слова: Франтішек Ржегорж, доля бібліотеки Ржегоржа, друкована та епістолярна спадщина, чесько-українські стосунки.

Згідно із розповідями світлої пам'яті завідувача відділу україністики Львівської національної Наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника НАН України Євгена Петровича Наконечного (1931–2006) – в'язня сталінських концтаборів, бібліографа, історика, мовознавця та автора публікацій з історії України, бібліотекознавства, історії Львова та українсько-єврейських стосунків періоду Другої світової війни, серед яких вражаюче есе «Шоа у Львові», – після того, як була закрита «Просвіта», її бібліотека, де була велика добірка книжок, яку подарував Франтішек Ржегорж тій поважній інституції, потрапила, як і багато українських бібліотек з

установ та приватних колекцій після пограбування їх тими самими, хто проводив оцю націоналізацію чи експропріацію, до теперішньої бібліотеки ім. Василя Стефаника і відразу була розпарцельована і розставлена за загальними правилами зберігання книжок, характерними як для академічних, так і для сільських бібліотек, між інші книги за назвами авторів та тематикою. Загальний список книг, який склала ще «Просвіта» та Франтішек Ржегорж, у якому нараховувалось більше двох тисяч книжок, як і можна було сподіватися, пропав. Як виявилось, насправді за тим списком і не шукали. Він зберігається дотепер у фонді «Просвіти», що у Центральному державному історичному архіві України у м. Львові – фонд 348, опис 1, справа 6403. Не шукали, бо суджу про це на основі так званого листка використання документів, який є при кожній справі, і який кожен дослідник зобов'язаний заповнювати.

Та сталась пригода, подібна до тої, коли до Національного музею у Львові за своїм депозитом звернувся з-за кордону художник Василь Перебийніс, твори якого разом з іншими згоріли у пріснопам'ятній пічці Львівської наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника. У подібну ситуацію потрапили і теперішні культорегени з бібліотекою Франтішка Ржегоржа, правда, у дещо пом'якшеному варіанті.

Після того, як почали потроху забуватись події Празької весни, – коли по людях пройшлись совєтські танки, прокладаючи дорогу у світле майбутнє всього людства, але про яку ніколи не забуде чеський народ, – і коли почали, на думку компартійного керівництва, нормалізуватись відносини між двома дружніми країнами, які далі продовжували впевнено будувати соціалізм з людським обличчя, в Україну, як державу, що межує з Чехією та Словаччиною, а тоді – Чехословаччиною, до Львова з офіційним візитом мав прибути посол Чехословаччини в СРСР. Хтось із його референтів піддав думку, що з нагоди такої події варто пригадати про ті тісні зв'язки, які в'язали чеський та словацький народи з українцями. Тих зв'язків було чимало, але в пам'яті українців від нині і до віку залишиться те, що зробив для нас Томаш Масарик. Ніхто з діячів Європи не відстоював і не допомагав так щиро українцям, як він, ще від того часу, коли, будучи депутатом австрійського парламенту, взяв участь

у дебатах довкола польсько-українських відносин у Львові й у великій промові 25 травня 1908 року виступив на захист прав українців. Ставши президентом Чехословаччини, Масарик підтримував діяльність українських емігрантських груп у Празі та інших містах, допоміг відкрити і забезпечив фінансовою підтримкою Український вільний університет (1921), Вищий педагогічний інститут імені Драгоманова (1923) у Празі та Українську господарську академію у Подєбрадах (1922), Українське історично-філологічне товариство (1923). Це робилось у той час, коли профашистський уряд Польщі заборонив нам не тільки вищу освіту, встановивши статус ембарго – один українець і один єврей на сто зарахованих студентів, а й середню освіту, і провадив цілковите ополячення та окатоличення населення, а всі наші спроби супротиву закінчувались масовими розстрілами (Варецький перевал), шибеницями (Білас і Данилишин), Концтаборами (Береза Картузька) і пресловутими пацифікаціями, а від крику катованих здригнулась навіть не така вже й близька до нас Японія, і першою звернулась у Лігу Націй розглянути питання про опіку Польщі над українцями, яку Ліга надала Європі.

Чи варто було згадувати про це тепер? Чи варто було нагадувати послу комуністичної закваски про поїздку галицьких українців на велику етнографічну виставку 1895 року, коли у ній, на думку радянських дослідників, брали участь такі націоналісти як Грушевський, Барвінський, Богдан Лепкий та інші, а в самій поїздці проглядались такі націоналістичні тенденції, що про них не варто і говорити. Ні, про таке не варто було згадувати в контексті приїзду посла. Хтось свідомо або несвідомо підказав послу і його референтам, які готували цю поїздку, що колись Франтішек Ржегорж подарував товариству «Просвіта» старанно підібрану бібліотеку з 2000 тисяч книжок. Та бібліотека була опорядкована і стала доступною для читачів, про що було повідомлено у № 65-му часопису «Діло» за 20 березня – 1 квітня 1891 року. Посол виявив велике бажання подивитись на книгозбірню.

Подальша історія подібна на великий детективний фільм із пошуками пропалої грамоти за Гоголем або ж на ситуацію, коли гоголівський городничий повідомляє зібраним, що приїхав – ревізор. Весь штат тепе-

рішньої національної бібліотеки кинувся шукати ті книги. Не за списком, який був складений і втрачений, не за автографами, дедикаціями, які залишив на тих книжках Франтішек Ржегорж. Як тепер стало зрозуміло, збиралась уся література, яка була чеською та словацькою мовами та мала сигнатури «Просвіти» і більш-менш могла бути у бібліотеці Ржегоржа. Після важкої роботи у фондах бібліотеки усіх відділів було виявлено біля 1500 книг. Достатньо, щоб замилити очі. Далі все пішло по відомому і відпрацьованому у нас сценарію, який мав свідчити про велике і глибоке пошанування Франтішека Ржегоржа. Хтось піддав думку скласти всі книжки Франтішека Ржегоржа у шафу, де перед тим був архів Івана Франка. Шафа на той час уже пустувала. Все, що Іван Франко, згідно із заповітом, передав НТШ, і що мусило назавжди залишатись у Львові, було перевезено до Києва. У ту шафу вирішили акуратненько скласти відшукану бібліотеку Франтішека Ржегоржа. У ливарному цеху якогось Львівського заводу було відлито чавунну табличку завдовшки приблизно 75 см і завширшки 20 см із написом: «Бібліотека Францішка Ржегоржа». Тло замалювали синьою фарбою, а самі букви вивели срібною. Таблицю виставили за скло дверей шафи на тлі грубезних томів енциклопедії Брокгауза і Євфрона. Шафу з табличкою та книгами виставили у кімнаті, де тоді й зараз працюють наукові працівники – так званий професорський зал. Працівники мали говорити, що шафа також належить Франтішеку Ржегоржу, бо, не дай Боже, ще виявиться, що така була в товаристві «Просвіта» і її для своєї бібліотеки її він сам купив. Вона стоїть й досі в неторканому вигляді у читальному залі відділу україністики, що на вулиці Винниченка, 24.

Щоб було переконливіше, що книжки у шафі таки належали Ржегоржу, було виготовлено штамп розміром 25 на15 мм із написом «Збірка Ржегоржа», і ним проштамповано всі книги. На цьому пошуки припинились…

Я маю відвагу просити у представників чеського народу, які в тому залі, просити вибачення за содіяне…

1993 року з'явилась у Шевченківському районі міста Львова, в районі званім Замарстинів, вулиця Франтішека Ржегоржа. Пролягає вона від

вулиці Липинського углиб мікрорайону в напрямку до проспекту Чорновола, з яким сполучається пішохідною доріжкою. Раніше ця вулиця називалась Вербовою і була забудована одноповерховими будинками 1930-х років у стилі конструктивізму, двоповерховими будинками барачного типу 1950-х років, одноповерховими приватними садибами 1960-х років… Все.

Про Франтішека Ржегоржа забули аж до 2010 року, коли завдяки підтримці Генерального консула Чеської республіки у Львові п. Давида Павліти та за фінансової підтримки співвласника чеської фірми ADASUKR Їржі Коваржа не вийшла книжка «Призабуті з Вовкова» [1].

Не берусь судити, скільки з того часу було серйозних, нових, побудованих на документальній основі з використанням багатющого епістолярію, публікацій, які б додавали щось нове до нашого знання про цього великого друга українців. Думаю, про це скажуть наші відомі вчені з багатьох інституцій.

Проте чи не варто нам сьогодні кинути бодай побіжний погляд на те, що залишив нам Франтішек Ржегож, аби у майбутньому спокутувати свою провину перед ним, і не нагадувати більше про неї, пам'ятаючи скільки добра зробив він для нас і в якому великому боргу ми перед цією людиною. Не вельми приємна це річ, але нагадувати треба.

Неторканим багажем до цього часу лежать листи Франтішека Ржегоржа до різних діячів української культури у відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Тараса Шевченка НАН України. Серед них – листи Ржегоржа до Івана Белея, у 1884–1902 роках редактора «Діла», у фонді число 100. Епістол є 27, охоплюють період 1884–1899 рр. Тут виписки Ф. Ржегоржа з часопису «Светозор» та журналу «Слов'янський збірник», візитна картка, виписки та друковані матеріали із журналу «Зоря» (1891), «Ruch» за 1887 р., «Світозор», «Слов'янський перегляд», офіційне повідомлення та телеграма про смерть Ржегоржа, надіслані редакції «Діла» [5, 49].

Фонд Бориса Грінченка (№ 136). Тут зберігається лише три листи до Ржегоржа – 1892, 1894, 1895 років. Правда, це фотокопії з листів із музею Напрстків у Празі. Частково, правда, їх опублікував був Петро Богатирев у збірці «За сто літ» [5, 113].

Фонд Соломії Крушельницької (№ 143). Два листи Франтішека Ржегоржа, датовані 1894 роком, котрі стосуються справи її виступів у Празі 1894 р., які (виступи), незважаючи на титанічні зусилля Франтішека Ржегоржа та наполягання Михайла Павлика, так і не відбулися [5, 176].

Фонд Василя Лукича (№ 61). Фонд невеликий за обсягом і містить сім листів Франтішека Ржегоржа до Василя Лукича, писаних у 1889–1890 рр. [5, 187].

Фонд Осипа Маковея (№ 159). Також усього сім листів до Осипа Маковея як редактора «Буковини». Охоплюють вони 1892–1898 рр. [5, 199].

Фонд Михайла Павлика (№ 101). Тут 23 листи до Євгенії Ярошинської від Ржегоржа та телеграми до Соломії Крушельницької (1889–1898 рр.) [5, 229].

Фонд Костя Панківського (№ 81) містить 23 листи Ржегоржа, які охоплюють 1893–1899 рр. [5, 231].

Фонд Івана Франка (№ 3). У ньому листів до Ржегоржа – 10 (1887–1891). Листів Ржегоржа до Івана Франка 42 (1885–1897), а також тут статті, відозви, список статей, фотографія з дарчим підписом. Лише частково, а точніше, уривки з тих листів, використав Іван Франко при написанні статей про Ржегоржа. У цьому ж фонді зберігається низка рукописних статей Ф. Ржегоржа, а також список власних творів, які склав Ф. Ржегорж на прохання Івана Франка для Крайової виставки у Львові 1891 р. [5, 445, 458, 513, 523].

У Центральному державному історичному архіві України у Львові у фонді М. Павлика [6, арк. 19 – 146] зберігаються досі неопубліковані листи Ржегоржа до М. Павлика. Ті листи охоплюють 1888–1899 роки. У цьому ж архіві є й листи Ржегоржа до Володимира Шухевича [7, арк. 1–83]. Зберігаються у цьому ж архіві запрошення Францішека Ржегоржа взяти участь у з'їзді слов'янських студентів у Празі 1891 р. [8, арк. 17–18)], каталог бібліотеки, подарований «Просвіті» [9, арк. 1–39] і в тому ж фонді траурне оголошення про смерть Франтішека Ржегоржа [10, арк. 9]. В даному архіві є і матеріали, які стосуються випуску збірника «За сто літ [11, арк. 5].

На жаль, жодних документів не збереглось у відділі рукописів Львівської Національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника у Львові. Листи до Франтішека Ржегоржа в основному зібрані в його архіві, що у Народному музеї в Празі. Крім згаданих листів Івана Франка, Михайла Павлика та Бориса Грінченка тут зберігаються листи М. Білоуса, І. Белея, М. Бобикевича, Іс. Бобикевича, А. Болеховського, Ом. Воробкевича, В. Герасимовича, М. Грушевського, Л. Джулинського, С. Дуди, Єр. Калитовського, О. Калужняцького, С. Качали, О. Кобилянської, Н. Кобринської, Д. Козарищука, О. Колесси, Ф. Колесси, Т. Кормоша, С. Крушельницької, О. Купчанки. В. Лаврівського, І. Левицького, К. Левицького. О. Левицького, Д. Лепкого, Н. Лещищака, І. Літинського, Л. Лопатинського, В. Лукича, О. Маковея, В. Матюка, О. Мороза, О. Мишковського, В. Нагірного, О. Огоновського, І. Озаркевича, І. Олесницького, В. Пачовського, М. Петрицького, П. Полянського, О. Поповича, Т. Реваковича, П. Сеника, В. Сімовича, М. Струсевича, А. Сумика, Л. Цегельського, А. Чайковського, В. Чернецького, О. Чеховича, О. Шухевича, Ю. Яворського, Є. Ярошинської та багатьох інших. Вже давно назріла пора їх публікації окремим збірником, як колись, 1957 року, було випущено збірник «Зв'язки Івана Франка з чехами та словаками» в упорядкуванні М. Мольнара та М. Мундяк. Видало цей збірник Словацьке видавництво художньої літератури (692 сторінки, тираж 2500). Чи не пора вже нашим видавництвам видати аналогічне видання під назвою «Зв'язки Франтішека Ржегоржа з українцями»?

Спроби дістати фотокопії цих листів за допомоги колишнього Надзвичайного і Повноважного Посла України в Чеській і Словацькій Федеративній Республіці Романа Лубківського були марними.

Нам до цього часу невідома історія негативів фотографій, які робив Франтішек Ржегорж, і які зберігались також при НТШ і, за словами Степана Щурата, були передані на зберігання в історичний музей, а до появи у нас часописів «Світло і тінь» та «Наша Батьківщина» ми фактично не мали в часописах світлин. Ржегорж зробив цілі серії фотографій, і вони надзвичайно важливі і цікаві з етнографічної точки зору. Їхнє видання зараз край необхідне, аби побачити через століття наші села і

містечка очима цієї непересічної людини, поселення, які стають, на думку влади, безперспективними та щезають з лиця землі.

Нам сьогодні край необхідно знати і про експонати, які Франтішек Ржегорож віддав у музей Напрстків, та видати їхній каталог. Нам вкрай необхідно побачити їх власними очима на виставці у рамках культурного обміну між Україною і Чехією.

Чи не пора видати бібліографію творів цього вченого? Адже фрагменти її вже є. Їх склав сам вчений на прохання Івана Франка, також їх складала Марія Мундяк, і роботу продовжив у наші дні Костянтин Курилишин, видавши три томи матеріалів до біобібліографістики часопису «Діло». Це видання охоплює 1880–1899 роки. На черзі – четвертий том. Видання вийшло під егідою Національної Академії наук України та Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника у дрогобицькому видавництві «Коло»: том 1 – у 2015 році, том 2 – у 2016-му, том 3 – у 2017 році. Кількість публікацій Ф. Ржегоржа у цьому часописі та кількість публікацій про нього просто вражає. Подібну роботу потрібно провести й по інших часописах.

Лише здійснивши таку роботу, ми можемо сказати чесно перед собою і перед світом, що достойно пошанували людину, про яку його товариш Іван Франко писав у некролозі: «Його передчасна смерть була для галицьких русинів, може, більшою стратою, ніж для чехів. Чехія дала нам у ньому не тільки розумного, невтомного і різностороннього збирача-етнографа, не тільки пильного і тямущого посередника, що, знайомлячи чехів з нашим народом, не переставав також знайомити нас з чехами, їх письменством, їх високим та інтенсивним культурним життям».

Список використаної літератури

1. *Горак Р.* Призабуті з Вовкова / Роман Горак. – Львів : ЗУКЦ, 2010. – 274 с.
2. *Курилишин К.* Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.): матеріали до біобібліографістики / Костянтин Курилишин ; НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. – Дрогобич : Коло, 2015. – Т. 1: 1880–1889 рр. – 640 с.
3. *Курилишин К.* Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.): матеріали до

біобібліографістики / Костянтин Курилишин ; НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. – Дрогобич : Коло, 2015. – Т. 2: 1890–1894 рр. – 608 с.
4. *Курилишин К.* Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.): матеріали до біобібліографістики / Костянтин Курилишин; НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. – Дрогобич : Коло, 2015. – Т. 3: 1895–1899 рр. – 712 с.
5. Путівник по фондах відділу рукописів Інституту літератури / НАН України, Інститут літератури ім. Т. Шевченка, Фундація О. і Т. Антоновичів ; Підготовка до друку: Бурбела В. А., Бурлака Г. М., Гальченко С. А. та ін.; заг. Ред.. Бурлаки Г. М. – К. : Спадщина, 1999. – 863 с.
6. Центральний державний історичний архів у Львові (далі – ЦДІАЛ). – Фонд 663. – Оп. 12. – Спр. 227.
7. ЦДІАЛ. – Фонд 735. – Оп. 1 – Спр. 17.
8. ЦДІАЛ. – Фонд 372. – Оп. 1. – Спр. 96.
9. ЦДІАЛ. – Фонд 348. – Оп. 1. – Спр. 6403.
10. ЦДІАЛ. – Фонд 348. – Оп. 1. – Спр. 773.
11. ЦДІАЛ. – Фонд 357. – Оп. 1 – Спр. 31.

FRANTISHEK RZHEHORZH'S LEGACY

Roman HORAK

Lviv National University named after Ivan Franko,
79001, Universytetska Str, 1, Lviv, 79001, Ukraine
e-mail: r.d.horak@gmail.com

The article for the first time describes the destiny of F. Grzegorzh's library, which was presented by Grzegorzh to the society «Prosvita», as well as the destiny of still unused funds containing his manuscripts and epistolary legacy. There mentioned the necessary events which must be organized to honour this great friend of Ukranian people.

Key words: Frantisek Rrzehorzh, destiny of Rrzehorz's library, printed and epistolary legacy, Czech-Ukrainian relationship.

УДК 82.09:39](092)(477:437)"18"

МИХАЙЛО ПАВЛИК ТА ЙОГО НЕЗВИЧАЙНИЙ ДРУГ, АБО СКАРБИ ФРАНТІШЕКА РЖЕГОРЖА

Петро ШКРАБ'ЮК

Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України

вул. Козельницька, 4, Львів, 79026, Україна

У статті проаналізовано головні віхи дружніх взаємин та творчої співпраці українського публіциста, громадського діяча Михайла Павлика із чеським дослідником Франтішеком Ржегоржем, їхнє листування, сприяння Ржегоржеві у зборі етнографічних матеріалів серед українців Галичини, а також взаємини чеського україніста з іншими подвижниками національної культури й науки.

Ключові слова: Михайло Павлик, Франтішек Ржегорж, Іван Франко, Наталія Кобринська, Євгенія Ярошинська, Галичина, Вовків, Дошлі, Прага, Стєжери.

Він свій! І тут скарби, агей –
шептали тихо губи…
Не знав, що поміж цих людей
здобув почесний привілей, –
і сам став скарбом любим.

Взаємини визначних людей перейдених епох не менш цікаві і повчальні, ніж їхня громадсько-політична, культурницька чи творча діяльність. Це стосується і Франтішека Ржегоржа. У силовому полі його українсько-галицьких народознавчих інтересів знаходилися і непересічні особистості: Іван Франко, Олександр Барвінський, Михайло Білоус, Наталія Кобринська, Євгенія Ярошинська, Кость Паньківський, Ольга Кобилянська, Борис Грінченко, Андрій Чайковський, Осип Маковей, не кажучи вже про таких відомих етнографів, як Володимир Шухевич. До слова, від В. Шухевича листів до Ржегоржа найбільше – 158 (деякі з них адресовані В. Соколовій); 103 листи написав Ржегоржеві коломийський видавець москвофільської орієнтації М. Білоус. Але відносини з Михай-

лом Павликом були чи не найтеплішими, найтривкішими; свідченням цього – і незабутні поїздки Павлика до села Вовкова, і його листування з Ржегоржем.

У літературному архіві Національного музею в Празі зберігається понад 1000 листів діячів української культури до чехів і словаків. Встановлено понад 100 імен українських адресантів [див.: 17, 84–86]. З них більше 500 – з особистого архіву Ржегоржа. 46 листів, у тому числі одна візитна картка і телеграма, належать перу Павлика. Павлик лагодився видати своє листування з Ржегоржем (із спогадами про нього), але не встиг. 1903 р. у журналі «Slovansky Prehled» з'явилася стаття Р. Брожа «З листування Фр. Ржегоржа з М. Павликом» [3, 369–372]. Цей же автор писав про Павлика і наступного року у тому таки журналі [4, 257–263].

1929 р. усі автографи було опубліковано у збірнику «За сто літ» (кн. 4) за ред. Михайла Грушевського [8]. З тих послань – то обширних, то коротеньких, написаних спершу українською мовою, а потім – теж по-українськи, але в чеській транскрипції, – постають живі, привабливі образи як Павлика, так і його чеського друга Ржегоржа.

Франтішек Ржегорж, вочевидь, познайомився з Михайлом Павликом навесні 1887 року. Це видно із хроніки Павликового життя. У березні 1883-го Павлик після трирічного перебування у Швейцарії (частково – у Франції, Монпельє) повернувся додому, відбув задавнене шестимісячне ув'язнення (через нього й утікав до Женеви), блискуче переміг на черговій судовій розправі. Михайлові Павликові тоді інкримінували належність до таємного соціалістичного товариства, «крамольну» спрямованість збірників «Дзвін», «Молот», женевської «Громади», зокрема образу цісарського маєстату (у споминах Павликової сестри Анни «Мої й людські гріхи, а панська та попівська правда»). Одначе Павлик відповідно підготувався до процесу – і присяжні увільнили його [див.: 15, 40–69]. Затим настав час напівголодного існування, депресія, новий арешт у вересні 1885-го, пошуки стабільного заробітку і хвороби. Цього разу М. Павлик провів у слідчому арешті чотири місяці, але на судовій розправі зумів виправдатися. Зате сестрі Анні присудили місяць ув'язнення [16, 3–59].

Після всіх цих судових перипетій і життєвих негараздів Павликові конче треба було відновити сили, бодай вибратися зі Львова на свіже повітря. Та куди? До Косова – неможливо, заарештують. Аж 1886 року, у жовтні, Павлика прихистили у карпатському селі Лімна Турківського повіту. Лікувався у пароха Корнила Яворського під прибраним прізвищем Покуцький. Одначе й там він, як сам зізнавався, «поправився дуже слабо через то, мабуть, що раз воздух був для мене заострий і надто змінний; далі, що помешкання було вогке й з протягами і нарешті я мало й спочивав, бо кінчив "Читальні"» [14].

Та невдовзі пощастило. І заробіток більш-менш пристойний знайшовся, і притулок. Павликові запропонували впорядкувати архів покійного польського письменника Юзефа Ігнаци Крашевського. 28 черв. 1887 р. Михайло Павлик – для попереднього ознайомлення – вирушив до Кракова, 30 лип. повернувся до Львова, а в серпні вже гостював у Ржегоржа. Про це (близько 20 числа серпня 1887) Франко сповістив Драгоманова: «П[авли]к тепер на селі, близь Львова, у Ржегоржа, чеха, де перебуде з місяць або й більше, аж доки не прийдесь йому їхати у Краків. Він тепер засів до роботи про віча, до котрої Ржегорж хоче додати про чеські сучасні "табори" Опісля засяде до читалень, котрі підуть в другім томику "Наукової бібліотеки"» [22, 120]. Згадувану у цьому листі брошуру «Про віча» М. Павлик видав 1887 р. у Львові під псевдонімом Г. Р. Молодик (за цим псевдо ховалися й деякі члени "Академічного братства") і позначив криптонімами «Д. В.» і «П. К.», що розшифровувалися як «Драгоманов» і «Павлик». У листі, датованому від жовтня цього ж року, про гостину у Вовкові Драгоманова повідомив і сам Павлик: «Жив трохи під самим Львовом – Вовків, у посесора Дошлього (шваґра Фр. Ржегоржа. – М. П.)» [16, 197].

До Вовкова Павлик навідувався й пізніше, нерідко і з Франком. Про це довідуємося із листа Франка до дружини від 19 і 22 черв. 1889 р.: «Ми були прошлої неділі у Дошліх, Ржегорж приїхав, і ми з ним разом поїхали; я, П[авлик] і Каспрович. Були там цілий понеділок (бо в неділю на ніч приїхали), ловили рибу, хоч, крім окунів, та плотиць, та 2 невеликих щук, не спіймали нічого [...]» [24, 214].

Франко писав про те, що с. Вовків відвідало багато відомих людей [19, 193–204], але про Павлика – жодного слова. Проте саме тут Павлик – і під власним іменем – відпочивав від життєвих незгод; тут остаточно викінчив свою працю про читальні. Сюди також любила навідуватись Франкова дружина. У перших числах липня 1887 р. Франко просив Ольгу: «Напиши мені, моя голубочко, як тобі гостилось у Ржегоржа...» [24, 118].

27 серп. 1887 р. до Вовкова приїхав Франко з етнографом Шухевичем [25, 122]. Тут побували чеський художник та етнограф Людвик Куба, польський поет Ян Каспрович, гості з Наддніпрянщини. Про одну пішу прогулянку групи молоді до Вовкова чудово розповів Франко в есеї «Володимир Самійленко. Проба характеристики» [19, 193–204]. У червні 1990 р., якраз до відкриття у Львові наукового симпозіуму «З історії українсько-чесько-словацьких культурних зв'язків», з друку вийшов історико-етнографічний нарис про заманливі Вовківські місця, що всього за шістнадцуять кілометрів од Львова [1].

У Вовкові (а точніше, у присілку сусіднього села Кугаєва – Грабнику) батько Ржегоржа орендував господарство, котре було власністю жіночого монастиря бенедиктинок у Львові. Пізніше посесором став і Франтішек. Фактично ж господарювали його сестра та її чоловік Людвіг Дошлі. Стосунки Павлика з Дошлі були непростими. 12 лют. 1887 р., перебуваючи у Кракові, Павлик прохав у своєму листі до Ржегоржа: «Правда, не забудьте мені відписати, чи шваґер найшов свій годинник (зигарек), що був загубив?». Начебто побутова дрібниця. Але читаємо далі: «Як все-таки його жаль, хоть він і лютий ворог нашого люду, серед котрого ж і з котрого живе. Найчудніше те, що сам єго визискує й деморалізує, і сам кричить, що люд наш лінюх і п'яниця і звір! Та буде цего – ця штука не легка до розуміння [...]» [2, 279].

Незважаючи на українофобські випади Дошлі, Вовків залишився для Павлика заповідним закутком Галичини. І насамперед тому, що там мешкав привітний Ржегорж. 30 жовт. 1888 р. Михайло Павлик сповіщав Франтішека, який ненадовго відбув до Праги: «Ще одна велика новина: Дошлі мене не раз просив до себе (розбивка Павликова. – *П. Ш.*). Я

людям скоро прощаю, та таки не поїхав, бо ніяк. Поїду вже аж до Вас...» [2, 280].

Що ж єднало цих двох людей? По-перше, надзвичайна душевна вразливість, спорідненість душ. Обидва були тендітні, хворобливі. Ржегорж до того ж недочував, користувався слухавкою. По-друге, бідність. Ржегорж, як і Павлик, народився у небагатій сім'ї, і ця злиденність погнала його батька з рідних Стєжерів коло золотої Праги аж у Галичину, а коли термін оренди закінчився, довелось шукати осідку в інших місцях, зокрема у селі Рогізно на Жидачівщині, у Стрию. 1899 року Франтішек тяжко захворів, просив купити ліки, бо не має «ні крейцара», писав Павликові: «Лежу, як Лазар, схопивши запалення легенів» [цит. за: 13, 44]. Третє – і головне – незвичайна любов до народу. Павлика прихиляло до Ржегоржа те, що він, на відміну від Дошлі і більшості зайшлих чи домашніх «патріотів», так щиро любив його покривджену Галичину.

Про теплоту їхніх взаємин свідчать передусім листи. Павлик звертається до Ржегоржа словами «Дорогий Друже!» (Друже – з великої літери), закінчує: «Цілую Вас сердечно. Ваш щирий Павлик», часто зізнається у найкращих почуттях. Та передовсім – діло. У листуванні йдеться про обмін книжками, часописами, адресами, думками про ту чи ту подію, людину, про збирання етнографічних матеріалів. 8 трав. 1889 року Павлик писав: «Відозву Вашу про писанки й вишивки помістив у свій час ві всіх руських газетах, і досі надіслано писанки з 6 місць 113 штук» [8, 282]. Незабаром він передав Ржегоржеві кілька писанок та «єден вишитий взір» з Буковини, зібрані там народною вчителькою і письменницею Євгенією Ярошинською. Ярошинська – через Павлика – запропонувала Ржегоржеві «малювати для него взори з народних строїв, коверців, пішев і т. д.». Окремі зразки вишивок створила вона сама. У липні 1891 р. Ярошинська зі своєю сестрою побувала на чеській промисловій виставці у Празі. М. Павлик дав їй рекомендаційного листа до Ржегоржа, а Павликова сестра Анна безкоштовно пошила дівчатам гарні народні костюми [див.: 26, 376, 363–368; 17, 222].

1888 р. Ржегорж збирався видати окремою книгою праці про українців. Павлик щиро радів цьому: «Дуже рад, що виходитимуть Ваші твори про галицьких русинів. Розуміється само собою, що я Вам радо поможу

при видавництві, беруся робити й коректу українського тексту, так що нехай друкарня прямо мені й посилає... Я Вам до смерти буду помагати в Вашій праці про галицьких русинів, що тільки потребуватиметься» [8, 279]. У наступному листі (через тиждень): «Дуже й дуже рад, що Ваші цінні та совісні праці про Галичину вийдуть осібно. Я подав уже звістку в "Діло"[...]» [8, 280]. На жаль, видати цілісне видання про галицьких українців Ржегоржеві не пощастило.

Ржегорж прагнув залучити до збирання й опису етнографічних матеріалів також Анну Павлик, а самого Павлика – до співпраці у «Науковому словнику Отта». Насамперед до цієї співпраці Ф. Ржегорж запросив І. Франка: «З відкритими обіймами привітає Вас наша редакція Наукового словника Отта; так само будемо вітати і тих, кого нам ласкаво здобудете [...]». Серед евентуальних авторів Франко (у листі до редактора Словника) назвав прізвище Павлика [див.: 10, 146; 9, 492].

Натомість Павлик, збираючись редагувати «Батьківщину», «хотів би писати й про чеських селян», тому просив Франтішка вказати джерела і бути автором [8, 280]. Невдовзі знову делікатно вимагав матеріалів про селянський рух, про становище жінок у Чехії, бо хотів «займитися долею нашого жіноцтва та між іншим показати їм приклад і на інших» [8, 281]. Пізніше, коли Ржегорж запросив свого українського друга на промислову виставку до Праги, 1891 р., Павлик відмовився, позаяк не мав грошей, «а друге й головно через то, що мені треба би не забавлятися і тріумфувати, а студіювати працю чеського народа, а великий гурт тому тільки перешкода» [8, 283].

Обмін листами, інформацією тривав, і якщо й на якийсь час затихав, то на те були причини. «Я Вас щиро згадую і люблю, тільки не дивуйтеся, що не пишу – я хорий і мені ніколи [...]», – виправдувався Павлик [8, 283]. Але ті перерви були незначними. Головне – духовий зв'язок. А він не переривався. Особливий розділ у цьому листуванні складають не ідейно-ділові, а особисті, можна сказати, побутові мотиви.

У нас чомусь, досліджуючи громадсько-політичну, наукову чи літературну діяльность видатної людини, соромливо обминають її приватне життя. А саме воно значною мірою впливає на формування особистості.

Подібне і з Ржегоржем. Він так полюбив Галичину, її народ, що постановив неодмінно знайти тут супутницю життя. На прикметі мав дівчину Неонілу. Хто вона – невідомо. Може, одна із дочок пароха й композитора Порфирія Бажанського? Гість Ржегоржа Людвик Куба, описуючи свої прогулянки з Франтішеком околицями Вовкова та провідини знайомих, згадував: «Найохотніше мій приятель ходив до уніятського священика пана Б., великого музиканта і ще більшого русинського патріота, чарівна донька якого, убрана в чудовий народний костюм, залишалася для мого приятеля довго, може й завжди, ідеалом» [11, 38]. Тому й наміри серйозні. Навіть Франко сповіщав дружину: «Ржегорж віджив, набрав надії, що йому удасться добитись свого з Неонілою. Та не знати, як воно вийде» [24, 159].

Виїхавши у справах до Праги, Франтішек просить Павлика вислати йому світлину коханої. Павлик відповідає: «Про фотографію Неонілії справлюся, хоть мушу Вам, не знаю вже котрий раз, сказати, що пора вам на старість мати розум (зазначу: "старість" – це всього 30 р. – *П. Ш.*): вона, може, й душевно гарна, тілько Вас не любить, то з Вашого боку зовсім резонно єї забути» – і повчає: «Чи, може, хочте, щоби потім любила другого та пропала морально?! Власне, хто кого любить, то такого ніколи не забажає, знаючи, що "на милування нема силовання" [...]» [8, 279].

То був період, коли Павлик жваво цікавився жіночими емансипаційними змаганнями, його знали як автора оповідання в оборону ненасильницького шлюбу («Ребенщукова Тетяна»). За цей твір Павлик головно і був покараний шестимісячним ув'язненням. Щодо особистого життя, то теж плекав надію одружитися, звертався до дружини Драгоманова, Людмили Михайлівни, «помочи здобути Кобринську», якій запропонував (невдовзі виявилось – марно) руку й серце. Водночас уболівав за самотнього побратима і радив: «Найдіть там собі жінку чешку, і приїздіть назад сюди» [8, 279].

Та ось минуло неповних два місяці, і Павлик готує нового листа: «Ви колись просили мене, щоби Вам найти жінку-русинку. От я й посилаю Вам єї фотографію. Це наша писателька Міхаліна Рошкевич, що між іншими писала в "Вінку": "Таку вже Бог долю судив", котру

напр[иклад] Драгоманів ставить найвище з усего "Вінка"» [8, 280–281]. Справді, Михайлина Рошкевич – сестра колишньої нареченої Франка Ольги – мала літературний хист. Сам Франко неодноразово відзначав у неї і «огромну силу обсервації», і «талант», і те, що «з неї могла б ся виробити дуже реальна і хороша писателька» [23, 123, 136].

Павлик характеризує Михайлину з іншого боку: «Вона не багата й не дуже гарна, та зате прекрасної душі й серця, знаменита господиня і певне буде примірна жінка». А ще повідомляв про статок Михайлини і, що дуже важливо, зазначав: «буде помічна в Вашій роботі про гал[ицько]-р[уський] нарід, бо добре знає мову і нарід» [8, 281]. Павлик так детально розповідав про Михайлину, бо знав її змалку – з 1876 р.: «сам думав з нею женитися, та, на лихо, залюбився перше в другій, та тепер не можу так скоро забути, хоть і мушу забути» [8, 281].

Процитованого вище листа Павлик підготував, ще не маючи фотографії. 12 січ. 1889 р., через 18 днів, написав другого, отримав фото і разом вислав, додавши при цьому: «А може, Ви вже знайшли собі чеську гольку?». Голки (дівчини) Франтішек не мав. Однак і Павликове сватання не дало жодних результатів. Минуло два роки, і в одному листі (24 лют. 1891 р.) Павлик обмовився: «Рошкевичівна вже замужем» [8, 283].

Ця звістка надійшла, коли Франтішек постійно проживав у Празі. Ф. Ржегорж покинув Львів 2 червня 1890 р. Тоді у товаристві «Руська Бесіда» галицькі українці влаштували йому урочисті проводи, вручили пам'ятний адрес, провели на вокзал. Ті хвилини, як писав потім Франтішек, належали до найщасливіших у його житті [7]. Настав другий період товариських взаємин. У Празі інші клопоти. Серед них – намір заснувати при бібліотеці Національного музею відділ української книги. «Організувати собі якнайповнішу збірку малоруських авторів і пізніше віддати її на збереження музейній бібліотеці Королівства Чеського – є одним з трьох пунктів моєї життєвої програми, – писав Павликові 16 листоп. 1893 р. – Пам'ятайте про мою русько-українську бібліотеку» [цит. за: 13, 53]. А вже 16 січ. 1894-го з радістю повідомив: «Свою малоруську бібліотеку, обсягом понад 2000 томів, дав я чесько-

му музею. Там будете мати такий пам'ятник, який вже маєте в музеї Напрстків». Музеєві Напрстків Ржегорж подарував свою численну колекцію етнографічних матеріалів з Галичини. Нині колекція зберігається в Національному музеї у Празі.

Заразом Павлика, в ту пору бібліотекаря Наукового товариства імені Шевченка, турбує доля книг, що їх Франтішек великодушно подарував «Просвіті» (під час прощання зі Львовом). Чи не краще передати ці скарби до бібліотеки НТШ? Інакше «будуть користати з них хіба миші та ще й деякі люди, що люблять розтягати чужі книжки», – побивається Михайло [8, 294]. Ржегорж погоджується, звертається з відповідним листом до «Просвіти», хоч сам був її почесним членом.

Подальші чотирнадцять листів, починаючи від 3 серпня 1894 р. до 5 берез. 1896-го, більше чи менше пов'язані з іменем Соломії Крушельницької. «Бачите, у нас появилася русинка – Соломія Крушельницька з феноменальним сопрано», – писав Павлик, мріючи, аби співачка уклала угоду не з німецькою оперою у Празі [8, 285], а з чеським театром. Вести переговори з театром Павлика попросив Ржегорж. Але домогтися успіху не поталанило, хоч це й не охолодило стосунків.

Взаємини друзів промовисто підкреслює ще й такий факт. 1 берез. 1898 р. Павлик пожалівся Ржегоржеві на свої безпросвітні труднощі: «Ось таке моє! А тут іще й чужого горя купи: родина Др[агомано]ва в крайній матеріальній і моральній нужді... Одне слово: горе, горе й горе! [...]» [8, 295]. І Ржегорж тоді підшукав для Павлика роботу в Празі. Той відгукнувся схвильованим листом: «Стати бібліотекарем Чеської Академії Наук – для мене велика честь і користь не тільки для особи, але й для української справи, бо, не голодуючи й бідуючи так, як у моїм ріднім краю, я, мабуть, ще не одно написав би [...]» [цит. за:13, 53]. Хоч як привабливо виглядала така перспектива Павлик був змушений відмовитись, бо не витерпів би туги за Галичиною, як не міг витерпіти колись у Женеві: «Рідний край для мене те саме, що для грецького богатиря земля, що для риби вода...» [8, 296]. Додамо тільки, що запропонована посада значно краще оплачувалась, ніж та, яку мав сам Ржегорж у Празькій міській бібліотеці (36 золотих).

У червні 1895 р. Франтішек Ржегорж надіслав на адресу газети «Громадський Голос», яку редагував Павлик, співчуття з приводу смерті Михайла Драгоманова. Павликові – палкому прихильникові ідей Драгоманова – імпонувало, що до його кумира шанобливо ставиться і Ржегорж. Ще два роки перед тим, 19 лютого 1893, Ржегорж писав у листі: «Захоплююсь тепер Драгомановим та читаю його праці, які оце маю у своїй русько-українській книгозбірні...» [8, 273]. Франтішек навіть мріяв листуватися з українським ученим, тому жалівся М. Павликові, що М. Драгоманов не відписує йому. Павлик пояснював: Драгоманов хворий, а не «великий пан», як думає Франтішек [8, 285]. Драгоманов уже тоді спадав із сил. І ось – печальна звістка… «Його фольклорні праці мені дуже подобалися. В його особі ми втратили апостола народу...», – писав Ржегорж. Зі свого боку, М. Павлик був дуже високої думки про Т. Масарика. Дякуючи Ф. Ржегорожеві за вияв співчуття у зв'язку із втратою М. Драгоманова, він зазначив, що чеська «Наша доба» – солідний журнал, і додав: «І не диво, д. Масарик найліпша чеська голова» [8, 293]. Як бачимо, Михайло Павлик не помилився. Після розвалу Австро-Угорської імперії Масарик став президентом Чехо-Словаччини.

Ржегорж жив великими задумами: свої етнографічні студії він планував перенести на всю Україну. 2 серп. 1898 р. Франтішек писав до М. Павлика: «За рік я б дуже хотів на два місяці до Київської губернії. Хотів би далі збирати народні вироби тих місць (кустарний промисел) для нашого музея, кожен рік одну губернію – бодай щонайголовніше» [8, 273]. Чеський україніст також листувався з Б. Грінченком. Та для осягнення планів днів йому було відпущено надто мало.

Влітку 1899 р. Франтішек Ржегорж востаннє побував у Галичині й на Буковині, зустрівся з молодим літератором Денисом Лукіяновичем (у його студентській кімнатці). Під час цієї гостини Ржегорж подарував Д. Лукіяновичу своє фото з автографом, виступив у товаристві «Академічна громада» і, головне, разом із Павликом відвідав Наталію Кобринську. Це не був несподіваний візит до Болехова. Лукіянович розповідає, що Франтішек навідувався сюди восени 1891 р. (вже після від'їзду

зі Львова). Гостював там і Франко. «Отже... було багато тем для дискусії. Першого дня Кобринська сперечалася з Франком чемно, але неуступчиво. Відколи в неї виникли з колишніми друзями непорозуміння, вона записувала чомусь матеріал для полеміки на біленій печі в своєму кабінеті. Найдовшу колонку мав Павлик, меншу Франко, середню – денна преса. Я знав це, але Ржегоржеві було дивно, чому ж вона підходить до печі шукати натхнення». Денис Лукіянович пояснив. Ржегорж «усміхнувся добродушно. До спору він втручався об'ктивно, поки йшлося про загальні жіночі справи» [12, 647–648].

Нова зустріч теж запам'яталася Лукіяновичеві. Він писав про Ржегоржа: «Мене полонила його невимушена, витончена чемність [12, 649]. Людвик Куба взагалі говорив, що «це була божественна людина» [5]. Вчений Карел Калал намалював більш земний словесний портрет: «Чоловік середнього зросту, худенький, хворий, скромно вдягнений, на голові мав... капелюх з широкими крисами і відразу завоював мої симпатії» [5]. І ще: «Його любов до народу мала форму якогось палкого обожування. Він приїхав з Галичини, де жив кілька років, і розказував, як тяжко йому було прощатися з русинами...» Франтішек тоді (червень 1890 р.) лікувався у Рожнові на Моравщині. Калал згадував: «На курорт приїхав русинський священик (мабуть, П. Бажанський. – *П. Ш.*) зі своєю дочкою; що це значило для Ржегоржа! Він тут же приєднався до них!»

Тяжко було розлучатися з ними і тепер. Виснажений сухотами, Ржегорж відчував, що дні його лічені, і ця поїздка в Галичину й на Буковину була прощанням з любим йому краєм та людьми. 6 жовтня 1899 року у віці сорока двох років Франтішека не стало. «Його передчасна смерть була для галицьких русинів, може, більшою втратою, ніж для чехів», – скрушно писав Франко [21, 141]. А Павлик уточнював: «Франтішек Ржегорж не займався політикою, але був прихильний праці для добробиту й просвіти руського народу в єго власній простій мові і в напрямку русько-українськім, а не москальофільськім» [6].

Через чотири роки (у березні 1904) сталася ще одна трагедія. Шваґер Ржегоржа Людвіг Дошлі – а він хворів на ревматизм – застрелив свою найстаршу дочку, яка осліпла, потім – себе... [20, 240]. Ще задовго

до того (у листі до Франка) Франтішек журився: «Моя дорога мати і брат із сестрою тліють на малому цвинтарі волківському, який я багато років тому з пієтизмом описав в журналі “Svetosor”. А мені не судилося, щоби той Ваш народ, який я відчував кожним нервом, насипав наді мною могилу-могилочку...» [13, 46].

Могилу Франтішекові Ржегоржу насипали на його рідній землі, у Празі, на Ольшанському кладовищі. Другою рідною землею йому стала Україна, зокрема Галичина, де він мав стільки щирих друзів. І передусім – Михайла Павлика.

Список використаної літератури

1. *Батіг М.* Вовківська земля: історико-етнографічний нарис / Микола Батіг. – Л., 1990. – 70 с.
2. *Богатирьов П.* З листування Франтішека Ржегоржа // За сто літ. – К., 1929. – Кн. 4. – С. 279.
3. *Брож Р.* З листування Фр. Ржегоржа з М. Павликом // Slovansky Prehled. – 1903. – № 3.
4. *Брож Р.* Пробудження малоруського народу // Slovansky Prehled. – 1904. – № 10.
5. Віночок шани // Нове Життя (Чехо-Словаччина). – 1990. – 1 черв.
6. Громадський Голос. – 1899. – 15 жовт.
7. Діло. – 1890. – 12 черв.
8. За сто літ. Матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX століття / Під редакцією Михайла Грушеського. – Харків ; Київ : Державне видавництво України, 1929. – Кн. 4. – 323 с.
9. Зв’язки Івана Франка з чехами та словаками / Упорядкували М. Мольнар та М. Мундяк. – Брно, 1957. – 689 с.
10. З історії чехословацько-українських зв’язків. Присвячується 100-літтю з дня народження Івана Франка / Гол. ред. Й. Грозєнчик. – Братіслава, 1959. – 690 с.
11. *Куба Л.* На Галицькій Русі // Людвік Куба про Україну: збірник / упоряд. Михайло Мольнар. – К. : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР., 1963.
12. *Лукіянович Д.* Спогади про Франтішка Ржегоржа // З історії чехословацько-українських зв’язків. – Братіслава, 1957.

13. *Мольнар М.* Зустрічі культур : З чехословацько-українських взаємовідносин. – Братислава : Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1980. – 542 с.
14. *Павлик М.* Про русько-українські народні читальні. – Львів, 1887. – Ч. 1. – 188 с.
15. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895) / зладив Михайло Павлик ; видав Лев Когут. – Чернівці : З друкарні «Руської Ради», 1910. – Т. 4 : 1879–1881.
16. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом. – Чернівці, 1912. – Т. 5 : 1882–1885.
17. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом. – Чернівці, 1910. – Т. 6 : 1886–1889.
18. Погребенник Ф. Українські матеріали в літературному архіві Національного музею в Празі // Рад. літературознавство. – 1965. – № 4. – С. 84–86.
19. *Франко І.* Володимир Самійленко. Проба характеристики // Франко І. Зібрання творів : У 50 т. / Іван Франко. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 33. – С. 193–204.
20. *Франко І.* До Адольфа Черного // Франко І. Зібрання творів : У 50 т. / Іван Франко. – К. : Наук. думка, 1986. – Т. 50.
21. *Франко І.* До історії чесько руських взаємин // Франко І. Зібрання творів : У 50 т. / Іван Франко. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 33. – С. 137–141.
22. *Франко І.* До М. П. Драгоманова // Франко І. Зібрання творів : У 50 т. / Іван Франко. – К. : Наук. думка, 1986. – Т. 49.
23. *Франко І.* До О. М. Рошкевич// Франко І. Зібрання творів : У 50 т. / Іван Франко. – К. : Наук. думка, 1986. – Т. 48.
24. *Франко І.* До О. Ф. Франко// Франко І. Зібрання творів : У 50 т. / Іван Франко. – К. : Наук. думка, 1986. – Т. 49.
25. *Франко І.* До Франтішека Ржегоржа // Франко І. Зібрання творів : У 50 т. / Іван Франко. – К. : Наук. думка, 1986. – Т. 49.
26. *Ярошинська Є.* Твори / Євгенія Яришинська ; [упор., підгот. текстів, вступ. ст. та прим. Федора Погребенника]. – К. : Дніпро, 1963. – 466 с.

MYKHAILO PAVLYK AND HIS UNUSUAL FRIEND, OR TREASURES OF FRANTISHEK RZHEHORZH

Petro SHKRABIUK

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Kozel'nytska Str., 4, Lviv, 79026, Ukraine

The article analyzes the main aspects of friendly relations and creative cooperation between Ukrainian publicist, public man Mykhailo Pavlyk and Czech researcher Frantishek Rzhehorzh. Particular attention is paid to their correspondence; Pvlyk's assistance to Frantishek Rzhehorzh in the case of collecting ethnographic materials among the Ukrainians of Galicia, as well as the relations of Czech scholar with other ascetics of national culture and science have been highlighted.

Key words: Mykhailo Pavlyk, Frantishek Rzhehorzh, Ivan Franko, Natalia Kobrynska, Yevhenia Yaroshynska, Galicia, Vovkiv, Doshli, Praha, Stiezhery.

УДК 821.161.2.09+39(437.3)(045)

ЧЕСЬКІ СТОРІНКИ ЖИТТЄВО-ТВОРЧОЇ ІСТОРІЇ ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

Лідія КОВАЛЕЦЬ

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
вул. М. Коцюбинського, 2, Чернівці, 58012, Україна
e-mail: lidijakovalets@gmail.com

У статті окреслено історію контактів письменниці, фольклориста й етнографа Є. Ярошинської з чеським україністом Ф. Ржегоржем. Їхнє листування припадає на 1890-ті роки, особиста зустріч відбулась у Празі в 1891 році на Крайовій промисловій виставці. Зразки народного мистецтва, зібрані Є. Ярошинською на Буковині, її фольклорно-етнографічні статті прислужились Ф. Ржегоржеві до створення унікальної колекції українських матеріалів для музею Напрстка у Празі.

Ключові слова: Євгенія Ярошинська, Франтішек Ржегорж, Буковина, Чехія, епістолярій, подорож до Праги, промислова виставка, науково-культурні взаємини.

Історія зв'язків Євгенії Ярошинської (1868–1904) з Чехією ще не ставала предметом ширшої наукової студії, розглянуто хіба здобутки цієї письменниці як перекладача творів чеської дитячої авторки Вільми Соколової [5]. Інший аспект важливої теми – про зв'язки із Франтішеком Ржегоржем – досі спеціально не розглядався, дарма що найкоротші характеристики життя та діяльності Є. Ярошинської не обходяться бодай без побіжної згадки про її контакти з відомим чеським етнографом. У працях, присвячених Ф. Ржегоржеві та Україні (авторства Михайла Мольнара, Наді Валашкової, Михайла Кріля та ін.), постать Є. Ярошинської теж згадується епізодично. Але так само, як картина не обмежується рамою, так за згадками завжди стоїть ширший простір, пізнання

якого, а значить, до певної міри спроба вписати цей простір у раму, розширивши її параметри, тотожне пізнанню нової землі.

Наше намагання відновити цей простір із Є. Ярошинською та Ф. Ржегоржем у центрі непросте з огляду на часову й територіальну віддаленість. Однак навіть доступний документальний матеріал (епістолярій, мемуаристика, свідчення преси) таки дозволяє змоделювати цю історію першої на Буковині української письменниці та громадсько-культурної діячки, котра започаткувала на цьому терені українсько-чеські науково-культурні взаємини. А між тим дійсність, підпорядкованість Буковини Австро-Угорській монархії готували од природи здібну доньку сільського вчителя до слугування німецькій ідеї: в одному із листів Є. Ярошинська зізнавалась, що твори Гете, Гейне, Еберта, Шіллера, Гердера «становили її лектуру і наповняли її фантазію гарними образами», вплинувши на неї так, що і вона «почала писати німецькі поезії» [7, 405].

Принагідно зазначимо, що Московія куди впевненіше за «німеччину» посягала на мовно-національний вибір талановитої дівчини. Заходами Григорія Купчанка, фольклориста, етнографа, члена Імператорського російського географічного товариства, до того ж земляка, а ще – Володимира Ламанського, очільника етнографічної секції у згаданій науковій інституції Петербурга, Є. Ярошинську запрошують презентувати там українську (руську) народнопоетичну словесність Буковини і на початку 1889 року навіть нагороджують за велику добірку пісень срібною медаллю [див.: 4; 6]. В. Ламанський у листі від 18 вересня 1888 року переконував молоду новелістку у її спроможності легко оволодіти «прекраснымъ русским литературнымъ языкомъ», а російський консул власною персоною загостив у буковинське село Брідок, де Євгенія працювала тоді вчителькою: «казав, що може дати еї до Цюріха на вище образованє» [цит. за: 3, 67]. На таке загравання з собою, заманювання в «золоті сильця», як сказав би А. Свидницький, Є. Ярошинська відповіла твердо: «Я своє отечество і свій нарід ніколи не покину» [цит. за: 3, 67]. Так під враженням поезії Федьковича, Шевченка, виходу з 1885 року газети «Буковина», пильного читання також львівських часописів, під впливом власного думання в душі Є. Ярошинської промовляла

національна свідомість, зміцнювалось бажання «лише в користь свого бідного, но чесного народа руського писати…» [9, 369]. Примітно, задля цієї ж користі вона все своє коротке 36-річне життя оволодіватиме надбанням європейських літератур, читатиме німецьких, англійських, російських, чеських, польських авторів – і то переважно в оригіналі; за два роки до смерті Є. Ярошинська візьметься за вивчення італійської і попросить О. Кобилянську надіслати їй відповідні книги [9, 421].

Мабуть, найбільше епістолярна спадщина Є. Ярошинської засвідчує, що такий україноцентризм розвинувся значною мірою і завдяки письменникові та громадсько-політичному діячеві Михайлові Павликові. Як відзначить уже по смерті талановитої буковинки журналіст і політичний діяч Ярослав Весоловський, «та переписка характерна ще й для вдачі самого М. Павлика – щиростию і отвертостию, яка відбиває, як небо від землі, від тіміяму униженої чемности та пересадних аж до несмаку похвал, якими обвіяні листи пок. Гр. Купчанка, що рівночасно майже хотів хоч безуспішно тим звичайним у кацапів способом приєднати пок. Ярошинську до руссифікаторської ідеї!» [2, 1].

Те, що Чехія задомінувала у широкому колі інтересів письменниці, виявилось невипадковим навіть з огляду на загальний чинник: ідея слов'янської єдності бралась витати і в буковинському культурному просторі, Чехія ж бо так само належала до конгломерату різних народів, що іменувався Австро-Угорською монархією; як політично розвинута нація в духовному русі, саме чехи «передували […] серед слов'ян» [7, 77], їхні «народні стремління […] змагали до виобразованя рідної мови і рідного письменства та до придбаня самоуправи, яка запевнює свобідний внутрішній розвиток» [7, 80].

Так-от успішно спробувавши себе як етнограф у надсиланні самому Відневі зразків народних вишивок, Є. Ярошинська в листі до М. Павлика від 13 травня 1889 року зазначила: «Я даю їх [ці зразки] до німецьких [видань], но я воліла би до слов'янських» [9, 380]. Можливо, таке чітко сформульоване побажання своєї кореспондентки, розраховане на отримання поради (куди звернутись), і навело М. Павлика на думку про чеські видання, якщо вже у наступному листі Є. Ярошинська надсилає

йому своє фото, котре, вочевидь, мало супроводжувати матеріал, та із властивою їй конкретністю (але без заперечення) допитується, чому високоповажаний добродій хоче «вперед [її] в чеські журнали пустити?» [9, 381].

А вже знов наступний лист письменниці, датований 14 червня 1889 року, містить таку важливу інтригуючу деталь в обговорюваній історії: «Ци був у Вас Ржегорж? Можете йому сказати, що я винайшла много хороших старих вишивань, і то по умірковaній ціні» [9, 382]. Ішлося, звісно, про одного з численних адресатів, до того ж особистого знайомого М. Павлика – Франтішека Ржегоржа, який мешкав тоді поблизу Львова, вивчав Східну Галичину й Гуцульщину, записуючи, змальовуючи та збираючи матеріали для галицько-руського відділу Празького промислового музею. Федір Погребенник стверджує, що Є. Ярошинська познайомилась із Ф. Ржегоржем під час свого перебування в Болехові у Наталі Кобринської [9, 441]. Між тим достеменно відомо, що Ф. Ржегорж та Є. Ярошинська гостювали в Болехові у Н. Кобринської в 1891 році, тоді як знайомство чеського діяча з буковинкою, правда, заочне могло відбутись набагато раніше – через посередництво М. Павлика. 7 липня 1889 року Є. Ярошинська, може, щоб не завдавати клопотів М. Павликові, просить його: «Адрес Ржегоржа прошу мені подати, я згодила в тутешніх селянок три чудові красні нові сорочки по 8 ринських, вони вартують вдвоє кілько, але наш брат не вміет свою працю оцінити. Та не знаю, як до него писати: чи по-руськи, чи по-німецьки?» [9, 383].

Те, що Є. Ярошинська справді тоді написала своєму майбутньому чеському колезі, підтверджує знову ж таки епістолярний документ – цього разу у листі-відповіді до Ф. Ржегоржа від 8 липня 1890 року, де є така згадка: «Що Ви, високоповажаний пане, мого ще тамтого року до Вас до Волкова [йдеться про с. Вовків на Львівщині, де Ф. Ржегорж мешкав у 1877–1890 роках. – *Л. К.*] писаного листа не отримали, дуже мені дивно, він мав десь, певно, на пошті загубитись» [9, 389].

Примітно, що Ф. Ржегорж, кореспондуючи із понад трьома десятками українців у справі збирання фольклорно-етнографічних матеріалів, мав персонально звернутись і до Є. Ярошинської, вже перед тим

посприявши популяризуванню її праці в себе на батьківщині, якщо ця українська діячка зазначила на початку щойно цитованого свого послання Ф. Ржегоржу від 8 липня 1890 року: «Дякую Вам сердечно за Ваші щирі заходи взглядом мене, які Ви по Ваших редакціях робили» [9, 388]. У чому полягала ця робота (можливо, йдеться про публікацію зразків буковинської вишивки, переданих через М. Павлика), наразі невідомо. Та відомо інше – про двадцять листів Є. Ярошинської до Ф. Ржегоржа, які зберігаються в Літературному архіві Пам'яток національного письменства у Празі й чотири з яких уперше подав до друку чернівецький дослідник життя і творчості письменниці Павло Стецько у виданні її «Творів», які упорядкував Ф. Погребенник і які вийшли друком у 1963 році [див.: 9, 447].

Навіть ці чотири вибрані й розведені в часі епістолярні документи (від 8 липня 1890 року, від 24 червня 1891 року, від 15 лютого 1892 року та від 23 липня 1897 року) дають уявлення про тривалу й однаково шанобливу тональність діалогу їхніх адресантів.

Центральною подією контактів із Ф. Ржегоржем, так само, як надзвичайно важливою подією у житті самої Є. Ярошинської стали її відвідини Чехії в липні 1891 року у складі делегації галицької та буковинської інтелігенції для участі у відкритті Краєвої промислової виставки. Відвідини ці мають свою історію, притім дуже показову, бо в ній було і «щире запрошення» Є. Ярошинської самим Ф. Ржегоржем, і сумне, драматичне зважування цією вчителькою та письменницею, скромною у своїх статках, власних можливостей та чемна відмова; було і створення цій події ще до її початку і на родинному терені своєрідної реклами («написала-м і до нашої газети ["Буковини". – *Л. К.*] нотатку, завзиваючи всіх заможних буковинців до звіданя чеської вистави. Я дуже б хотіла, щоби їх много поїхало, аби вони виділи, як високо стоїть слов'янський нарід, що солідарно у всіх своїх справах поступає» [9, 394]). Думається, ніхто інший, як Ф. Ржегорж, фінансово підтримав свою адресатку, уможлививши цим її відвідини Праги та ще й у товаристві молодшої сестри Емілії: інакше чого б тоді опісля цієї події Є. Ярошинська передавала знайомим чехам вітання і від сестри?!

Галицька преса, не кажучи про чеські видання, докладно висвітлювала цю величаву сторінку в культурній історії обох народів, коли 165 русинів (серед них такі відомі постаті, як Володимир Шухевич, Наталя Кобринська, Андрій Чайковський, Наталь Вахнянин, Остап Нижанківський, Євгенія Ярошинська, хор товариства «Львівський Боян») взяли участь у численних торжествах на чеській землі. «В ческих ґазетах так богато описів гостини русинів в околици Кралевого-Градця і в Празі, що годі нам все нараз подати», – зазначив львівський часопис «Діло» 23 липня 1891 року.

Про одну з імпрез, що відбулася в «Міщанській Бесіді», чеський «Hlas Naroda» вмістив відгук як про «вечер тихий, негучний, але сердечний і радісний» за участі багатьох офіційних осіб, а ще – організатора знаменитого музею Войтка Напрстка, письменника, великого прихильника української культури й українського національного відродження Едварда Єлінека і багатьох молодих чеських письменників. Журналіст цього часопису навів свою розмову з Євгенією Ярошинською, з якою його познайомив Ф. Ржегорж: «Панну Ярошинську спитали, як їй подобалось в Чехії, она з жаром в очех відповіла: “Я одушевлена привітом в околици Кралевого-Градця і в Празі. Сердечно радуюсь, що зможу описати своїм землякам прекрасні трогаючі сцени, які ми серед Вас пережили, а котрі останутся для нас назавсігди найкрасшою памяткою. По дорозі бачила я богато могил серед плодородних ланів, политих кровію ческою всуміш з кровію других славян. Се збудило в мені велику тугу, але я й пізнала, що воскресенє народу – то не байка. Нам в нашій земли богато гірше, і сталось дуже добре, що ми сюди приїхали. Ми серед вас пізнаємо і відчуваємо, що й ми, дасть Біг, діждемось Мессії, на котрого з палаючою надією чекаємо, що й наш нарід діждеться свого воскресеня…”». Навівши ці слова, автор репортажу не втримався, щоб не сказати про свої враження й реакцію публіки: «Треба було бачити, з яким святим жаром руска патріотка се говорила і як рускі молодці-соколи, слухаючи тої єї бесіди, сердечно стискали їй руку» [1].

Є. Ярошинська справді передала свої враження у статті «Спомини з подорожі до Праги», її видрукувала газета «Буковина» 19 (31) грудня

1891 р. (ч. 26), і ця публікація значно доповнила ті інформаційні звіти, що їх подавали в липні галицькі видання. «Я описала лише мої враження, котрі ніколи не зітруться, так приємні були» [9, 397], – зазначила письменниця в листі до Ф. Ржегоржа від 15 лютого 1892 року, надсилаючи йому два числа «Буковини» – одне для нього, інше для пані Марії Напрсткової, котра разом із чоловіком і виступила організаторкою у Празі Чеського промислового музею і для якого Ф. Ржегорж за допомоги друзів-українців, у т. ч. і Є. Ярошинської, збирав унікальну колекцію етнографічних матеріалів.

Важливо, що враження авторки споминів при всій своїй емоційності предметні і надзвичайно змістовні. Змальовуючи загальну атмосферу піднесення («щирі, привітні слова», «безкорисна сердечність», «веселі, усміхаючіся до нас люди»), не забувши віддати належне самому Ф. Ржегоржеві («він то постарався, щоби кождий був вигідно поміщений і щоби нікому на нічім не збувало; як в Кралевім Градцю, так і в Празі ходив він, незважаючи на своє плохе здоров'є, всюди з русинами, показуючи їм красу своєї вітчини» [9, 362]), Є. Ярошинська у своєму тогочасному захопленні ще й жіночим питанням закономірно й на чеській землі звернула увагу на становище тамтешнього жіноцтва, його освіченість, патріотизм, натуральність, «інтересованє ся всіма сучасними питанями», зауважила серед іншого і «безпретенсіональність в одіню» [9, 363]. Побачивши, під час візиту до помешкання однієї заможної чешки, як та допомагала своїй кухарці готувати обід для русинських гостей, Є. Ярошинська була захоплена й тим, що господиня мовила «з такою гордістю про кухню й господарство», і тим, що бачила в різних місцях на власні очі так багато «прегарних женських ручних робіт» [9, 363], і тим, як, скажімо, вміла пошанувати Чехія жінку – письменницю Каролiну Свєтлу, в домі якої теж гостювала.

Зрозуміло, що центральне місце у спогадах Є. Ярошинської відведено самій виставці. Завдяки скрупульозному, притім не лише розумом, але й серцем, баченню мемуаристки у її тексті постають, мов живі, декоративні атрибути свята, його естетика («прегарні коверці з живих цвітів, представляючі різні чеські герби, «чудесна музика», унікальні фонтани,

яскраве електричне освітлення), не кажучи вже про глибоке змістове наповнення павільйонів. Ось багатий цісарський павільйон із прегарними речами, ось павільйон Праги, в якому увагу привернули вироби літніх та бідних людей – мешканців спеціального притулку – «вишукані сорочки та одіня», відтак вироби дітей тупоумних («не хотілось вірити, що ті бідні ідіоти вміли так гарно малювати на склі, виробляти всякі забавки з дерева, рисувати, оправляти книжки, а дівчата шити, гафтувати, гачкувати, плести…» [9, 365]).

Є. Ярошинська докладно виписує побачене в лісничому павільйоні, павільйоні риболовства, господарських машин (у ньому до всього ж демонструвалась робота техніки – навіть такої, що фабрикувала лід, не кажучи вже про ту, що призначалась «поле зробити плодородним»). У залі старожитностей увагу привернули численні строї, орнаменти, давні книги, монети, посуд, де все «вповідає живо, як колись було», інший павільйон присвячувався виробництву паперу, тканин і ще багато чого іншого. «Досить куди глянути оком, все ознаки високого культурного розвою чеського народу» [9, 367], – сконстатувала Є. Ярошинська, здається, на жодному кроці не забуваючи про рідне. «Напротив наших бідненьких хат презентується сеся халупа [йдеться про помешкання чеського селянина] мов якась палата» [9, 366], – читаємо у спогадах цієї вчительки, котра в іншому листі залишила таку контрастну до попередньої фотографію теж етнографічного порядку («маючи в класі 80 дітей, не виджу світа з-за порохів та духоти…» [9, 413]). «Хоть яка краса окружала нас, все-таки наші думки рвались домів…» [9, 367]. З огляду на такі паралелі, такі настрої кінцевий акорд чеських спогадів (про потяг, який «завіз нас з веселого сіяючого світла до темноти»), мабуть, і справді варто сприймати так, як його сприйняла у 1929 році інша читачка: для Є. Ярошинської це «символ повороту від світла чужої культури до темноти рідної безпросвітности» [8].

Пряміше про враження з подорожі до Праги висловилась письменниця у зверненні до М. Павлика, вказавши на своє розуміння причин негараздів у рідній стороні: «…Не жалую, що-м там була, бо навчила-м ся багато дечого полєзного, увиділа-м много такого, о чім нашій рутенії і не

сниться. Народ просвіщений, перейнятий любов'ю до свого питомого, приємність з кождим поговорити. Не раз краска встиду набігала мені на лице на спомин наших домашніх відносин…» [9, 394–395].

Стосунки ж Є. Ярошинської із Ф. Ржегоржем опісля празької зустрічі, треба думати, не просто зміцніли, але й активізувались. «Дуже мені приємно, що моя післана допись Вам сподобалась, буду старатися вчинити Вашій просьбі і прислати Вам опис о вірованях нашого народу о місяцю, сонцю і т. д.» [9, 397], – читаємо в одному з таких свідчень. Ф. Ржегорж мав мислитись людиною, яких іще так мало було в рідній стороні. «Честь Вам за те і слава, що взяли-сьте до сеї праці, котра хоч утяжлива, то все учинить Ваше ім'я славним на цілий слов'янський світ» [9, 397], – написала Є. Ярошинська, тим самим фактично окресливши місце свого адресата у широкому науково-культурному просторі.

Очевидно, Ф. Ржегорж так само збагнув потребу вписати ім'я буковинки у такий простір, якщо 1898 р., буквально за рік до смерті, опублікував біографічну статтю про неї в Науковому словнику Отто (Ottův slovnik naučný, 1898, т. XIII, с. 95–96) – найкрупнішій 28-томній універсальній енциклопедії чеською мовою, що видавалась у 1888–1909 роках.

Отже, контакти Є. Ярошинської із Ф. Ржегоржем є надзвичайно цікавою та змістовною сторінкою в історії українсько-чеських культурних взаємин та в історії етнографічної науки загалом. Інше питання, що виявлення та оприлюднення всього епістолярного корпусу (решти листів Є. Ярошинської до Ф. Ржегоржа та листів Ф. Ржегоржа до неї), а також, що дуже важливо, текстів етнографічної тематики, надісланих письменницею своєму чеському колезі, залишається нагальною справою для українських та чеських дослідників. Справою, що варта якнайактивніших старань.

Список використаної літератури

1. [Б. п.] Русини в дорозі до Праги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zbruc.eu/node/54062

2. *Весоловський Я.* Михайло Павлик / Ярослав Весоловський // Буковина. – 1904. – 7 (20) листоп.
3. *Ковалець Л.* «Власним трудом і силою волі…» Штрихи до портрета Євгенії Ярошинської (із першопублікацією мемуарних свідчень) / Лідія Ковалець // Слово і Час. – 2012. – № 12. – С. 63–72.
4. *Ковалець Л.* «Я свій нарід ніколи не покину»: Євгенія Ярошинська у зв'язках з Володимиром Ламанським (спроба реставрації заретушованого) / Лідія Ковалець // Народна творчість та етнологія. – 2014. – № 3. – С. 51–59.
5. *Ковалець Л.* Євгенія Ярошинська та її переклади творів чеської письменниці Вільми Соколової / Лідія Ковалець // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Меценат та культура громадського дарунку в Центральній Європі XIX–XX століття», 11–13 травня 2008 р. (Україна, Чернівці; Чехія, Прага). – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2009. – С. 92–96.
6. *Ковалець Л.* Листи Григорія Купчанка до Івана та Євгенії Ярошинських як причинки до портретів автора й адресатки (спроба презентації) / Лідія Ковалець // Народна творчість та етнологія. – 2011. – № 4. – С. 62–69.
7. *Фенкель Л.* Історія і статистика Австрійско-Угорскої монархії / Людвик Фенкель, Станіслав Гломбиньский; [переложив і до ужитку рускої молодіжи приладив В. Білецкий]. – Львів : З друк. НТШ, 1901. – 87 с.
8. *Фуртак М.* Евгенія Ярошинська / Марія Фуртак // Нова хата. – 1 929. – Жовтень. – С. 2.
9. *Ярошинська Є.* Твори / Євгенія Ярошинська ; [упоряд., підготовка текстів, вступна ст. та прим. Ф. Погребенника]. – Київ : Дніпро, 1968. – 466 с.

THE CZECH PAGES IN YEVGENIYA YAROSHYNS'KA LIFE AND CREATIVE HISTORY

Lidiya KOVALETS

Yurii Fedkovych Chernivtsi National University,
Kotsiubyns'kyi Str, 2, Chernivtsi, 58012, Україна
e-mail: lidijakovalets@gmail.com

In the article the history of contacts between writer, folklorist and ethnologist Yevheniya Yaroshyns'ka and Czech Ukrainist F. Řehoř has been described. Their correspondence took place in the 1890s, and the personal meeting was held in Prague in 1891 at the Regional Industrial Exhibition. The examples of folk art, collected by Y. Yaroshyns'ka in Bukovyna, her folklore and ethnographic articles helped F. Řehoř to create the unique collection of Ukrainian materials for the Náprstek Museum in Prague.

Key words: Yevgeniya Yaroshyns'ka, František Řehoř, Bukovyna, Czech Republic, correspondence, travel to Prague, industrial exhibition, scientific and cultural relations.

УДК 94(477+437)(092)Ґ8(Ґ044)

ЛИСТИ ІВАНА ФРАНКА ДО ФРАНТІШЕКА РЖЕГОРЖА ЯК ВАЖЛИВЕ АВТЕНТИЧНЕ, ФАКТОГРАФІЧНЕ ДЖЕРЕЛО ДО СТУДІЮВАННЯ УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКИХ ВЗАЄМИН

Андрій ФРАНКО

Інститут Івана Франка НАН України
вул. Драгоманова, 18, Львів, 79005, Україна
e-mail: andrij.fran@gmail.com

Стаття присвячена посутньому розгляду, текстологічному, науково-джерелознавчому вивченню проблемно-тематичного змісту листів Івана Франка до Франтішека Ржегоржа. Епістолярна спадщина Ф. Ржегоржа (котрого справедливо нарекли «апостолом слов'янського єднання»), зокрема його кореспонденція з І. Франком, є важливим фактографічним, автентичним, інтертекстуальним джерелом до вивчення багатьох подій, колізій, перипетій творчого життєпису вченого та діяльності широкого кола його сучасників, а також до ґрунтовного, комплексного, всеохоплюючого, академічного студіювання розвитку українсько-чеських взаємостосунків.

Ключові слова: етнографічна колекція Франтішека Ржегоржа, фольклористика, архів, епістолярна спадщина, кореспонденція.

Видатний чесько-український письменник, етнограф, фольклорист, публіцист, громадсько-культурний діяч, автор численних праць, присвячених різноаспектним особливостям народознавства України, Франтішек Ржегорж (1857–1899) був дійсним членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка (з 1895 р.), товариств «Просвіта» (з 1891 р.) і «Чеська бесіда» (з 1879 р.) у Львові, Чеського музею (České muzeum) (з 1894 р.). У 1895 р. учений став одним із співзасновників етнографічного відділу Національного музею в Празі. Почесний член «Просвіти» (з 1895 р.).

Народився етнограф у с. Стжери поблизу м. Градець-Кралове (Че-

хія), після завершення реальної школи у 1877 р. перебрався з батьками до села Вовків (нині Пустомитівського району) поблизу Львова, де у 1877–1890 рр. ґрунтовно вивчав побут, звичаї, народну медицину, демонологію, календар, фольклор українців (бойків, гуцулів, лемків), досліджував народне мистецтво, етнічні меншини. Народознавець пізніше також мешкав у с. Зарогізно (нині у Жидачівському районі Львівської обл.) та у м. Стрий.

Перед від'їздом у 1890 р. до Богемії через погіршення стану здоров'я Ф. Ржегорж, на прохання В. Шухевича, подарував свою велику бібліотеку (бл. 2000 книг) українському Товариству «Просвіта», за що він був ексклюзивно (як єдиний з іноземців) удостоєний іменуватися почесним членом цієї спільноти [14, 2500]. Нині книжкова колекція розташована у фондах ЛННБ (Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України). До речі, із сегменту етнографічних збірок чеського народознавця було запроваджено окремий український відділ у Празькому промисловому музеї (колишньому музеї Напрстків), який пізніше інкорпорували до етнографічного відділу Національного музею у Празі, де знаходиться українознавча бібліотека Ф. Ржегоржа. У 1895 р., на щиросерде прохання І. Франка, хоровий колектив «Львівський Боян» (нині капела «Трембіта»), перебуваючи у гастрольному турне на теренах Чехії, відвідав Ф. Ржегоржа у Празі. 6 жовтня 1899 р. вчений передчасно помер від туберкульозу (на той час йому виповнився лише 41 рік). Поховали митця на Ольшанському цвинтарі в Празі. Етнографічна комісія НТШ, яку очолював І. Франко у 1898–1900 рр. і у 1908–1913 рр., оперативно реагувала на відзначення урочистих, ювілейних святкувань та вшанування пам'яті видатних етнографів, фольклористів, готуючи газетні публікації та інші організаційно-наукові, видавничі та культурологічні заходи [28, 467]. Так, за підписом І. Франка і В. Гнатюка «від імени Етнографічної комісії» було надіслано «щирий привіт комітетові», який 29 червня 1902 р. «обходив пам'ять чеського вченого Ф. Ржегоржа, незабутнього етнографа і приятеля українсько-руського народу» (за справозданням «Хроніки НТШ») [34, 83].

За ретельними спостереженнями відомої чеської дослідниці Н. Ва-

лашкової (N. Valášková), народознавець оприлюднив на шпальтах чеських, українських і польських журналів та газет близько 170 статей та інформативних матеріалів і опрацював близько 160 словникових «гасел» в авторитетній чеській енциклопедії «Ottův slovnik naučný», що присвячені висвітленню історії та культури українців Галичини (див. відповідний контекст її книжки «František Řehoř (1857–1899) a jeho etnografická činnost (S ukázkami článků F. Řehoře z Haliče)» («Франтішек Ржегорж (1857–1899) та його етнографічна діяльність (з вказівками на статті Ф. Ржегоржа з Галичини)» (Прага, 1899), тут уперше подано бібліографію прижиттєвих праць Ф. Ржегоржа) [38, 69–77; 6, 62].

З-під наукового пера Ф. Ржегоржа вийшла низка ґрунтовних народознавчих статей: «Гуцули», «Територія гуцулів», «Вироби з міді гуцулів», «Одяг і прикраси карпатських гуцулів», «Покуття», «Промислові вироби українців у Празі», «Юрко Шкрібляк і дещо про його різьбу», «Новий рік на Галицькій Русі», «Народний календар бойків», «Народний календар лемків», «Українське весілля в околицях Львова», «Лемківське весілля в Карпатах», «Гуцульське весілля в Карпатах», «Пан і хлоп в українському селі в Галичині», «Шляхта ходачкова», «Гайдамаки в Карпатах», «Календарик з народного життя лемків», «Новий рік на Галицькій Русі», «Квітна неділя», «Українські гаївки», «Маріянські дні українців Галичини», «Задушки», «Шлюб», «Поклін у пана», «На українській верховині у Галичині», «Український загородник», «Мазник» та інші українознавчі дослідження.

Етнографічні відомості Ф. Ржегоржу надсилали священики Петро Чумак зі с. Озерянка біля Зборова, Володимир Герасимович з м. Янова, Теодор Цегельський із Струсіва, Корнило Сеник із Бережниці, Михайло Зубрицький із с. Мшанець Старосамбірського повіту, педагогічні діячі, зокрема вчитель І. Бігун з Городенківського повіту, письменниця з Буковини Євгенія Ярошинська та інші українські кореспонденти (загалом рукописна спадщина містить архівні матеріали, що їх надіслали 35 дописувачів) [38, 43–45; 13, 205].

Напрстків музей у Празі (нині у складі відділу загальної етнографії Національного музею [Музей народів Азії, Африки і Америки, де зібра-

ні предмети побуту і культури туземних народів світу – індійців, ацтеків, майя, етносів островів Тихого океану]) у 1999 р. оприлюднив у цифровому вигляді збірку фотодокументів Ф. Ржегоржа у повному обсязі (553 світлини) [38, 87; 13, 205]. Слід зауважити, що В. Шухевич часто позичав дослідникові фотоапарат (доволі рідкісна техніка у тогочасних реаліях життя) для фіксації народознавчих відомостей. У цьому контексті видається доцільним зазначити, що Ф. Ржегорж яскраво виявив себе ще й як фотоілюстратор українських періодичних видань, про що свідчить, зокрема, його тривала, плідна співпраця із журналом «Зоря».

За ініціативою чеського вченого велика делегація галицьких і буковинських українців відвідала у Празі в 1891 р. Крайову ювілейну та у 1895 р. Етнографічну виставки. Ці події сприяли стрімкому розвитку етнографічної думки у Галичині.

Слід особливо наголосити на тому, що саме за сприяння Ф. Ржегоржа І. Франко написав для наукового словника Отта (Ottův slovník naučný) низку етнографічних статей (епістолярному розгляду цього питання присвячено нижче один із контекстів пропонованого дослідження). За істотний внесок українського письменника у ділянці чеської етнографії та активну участь «в експозиції» комітет етнографічної виставки у Празі 1895 р. нагородив І. Франка почесним дипломом і бронзовою медаллю.

Чеський вчений зацікавився культурою українського населення Галичини, колекціонуючи експонати для Чеського промислового музею родини Напрстків у Празі (пізніше Напрстків музей), з яким нав'язав тривалі взаємостосунки у 1879 р. Згодом, у 1891 р., чеське товариство "Svátobor" надало Ф. Ржегоржу значну наукову стипендію-субсидію в сумі 150 золотих ринських спеціально для студіювання української народної культури [13, 205].

Визнаний колекціонер Ф. Ржегорж зібрав близько 1200 зразків етнографічних матеріалів, серед яких слід звернути особливу увагу на збірку гуцульської народної культури (зокрема – на колекцію дерев'яних та металічних виробів). Нині ці експонати зберігаються в Етнографічному музеї при Національному музеї у Празі [38, 87; 13, 205].

Україністика стала істинним змістом усього життя чеського народо-

знавця. Цю тезу засвідчують красномовні рядки з листа Ф. Ржегоржа до українського священика, відомого письменника Володимира Герасимовича (1870–1940): «У Празі живу більше працею про українців, тим життєвим покликанням <…>» [16, арк. 7; 13, 204].

Ф. Ржегорж у 1894 р., і востаннє – у серпні 1899 р., з науковою метою відвідував Галичину, побував, зокрема, у Львові. Його життя і наукову діяльність досліджували і чеські, і українські вчені, народознавці.

Ф. Ржегорж налагодив епістолярні та особистісні зв'язки з І. Франком, Б. Грінченком, Наталією Кобринською, В. Шухевичем, Д. Лукіяновичем, О. Маковеєм, В. Гнатюком, Ольгою Кобилянською, Євгенією Ярошинською, М. Павликом, І. Белеєм та іншими діячами, які високо поціновували подвижницьку фольклорно-етнографічну діяльність чеського україніста.

І. Франко активно сприяв бібліотечному книгообміну між НТШ і європейськимим Академіями та багатьма закордонними науковими товариствами. Через Ф. Вовка, А. Кримського, Ф. Ржегоржа, А. Черного він розповсюджував видання НТШ, обмінюючи їх на французькі, чеські, німецькомовні, болгарські та інші наукові видання, та одночасно поповнюючи цінними книжками фонди бібліотеки НТШ.

Вчений перманентно здійснював аналітичний огляд, науковий «моніторинг» народознавчих праць, які виходили в Галичині, Наддніпрянській Україні, Росії та інших зарубіжних країнах. Високу Франкову оцінку отримали науково-джерелознавчі роботи М. Сумцова, О. Пипіна, О. Кольберга, Я. Карловича, а також праці чеських етнографів і фольклористів А. Черного, Я. Врхліцького, Ф. Ржегоржа та інших діячів.

Слід акцентувати увагу на тому, що Ф. Ржегорж здійснював спільні етнографічно-фольклористичні експедиції з В. Шухевичем. Поряд із збиранням гуцульських пам'яток для музеїв і виставок В. Шухевич продовжував студіювати матеріальну і духовну культуру гуцулів, а також глибоко цікавився культурою і побутом жителів Покуття і Бойківщини. Під час експедицій із Ф. Ржегоржем він занотовував різні етнографічні відомості, робив професійні, майстерні фотографії з життя і побуту селян, публікуючи їх у галицьких і чеських періодичних виданнях. [3, 24].

З 1877 р. Ф. Ржегорж, котрий мешкав у селі Вовкові у садибі своєї сестри та її чоловіка Людвіга Дошлі, часто запрошував подружжя Франків у гості, на відпочинок.

Листування Івана Франка з чеським народознавцем Франтішеком Ржегоржем тривало упродовж 1887–1895 рр. Збереглося 10 листів І. Франка (автографи зберігаються у Літературному архіві Музею національного письменства у Празі) та 43 листи Ф. Ржегоржа до українського вченого (Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України, відділ рукописів і текстографії, фонд № 3 (фонд Івана Франка) [12, № 1164, 1171, 1172, 1260, 1576 ...]). Слід зауважити, що листи Франтішека Ржегоржа до Івана Франка опубліковано у виданні «Зв'язки Івана Франка з чехами та словаками» (Братіслава, 1957), що його упорядкували М. Мольнар та М. Мундяк [21, 522–524; 11]. До слова, тут уміщено статті, матеріали й дослідження до історії чехословацько-українських взаємовідносин.

Листи І. Франка до Ф. Ржегоржа, що написані українською мовою переважно в чеській (спершу латинській) транскрипції, уперше було оприлюднено (за фотокопією із згаданих вище автографів) у виданні «За сто літ: Матеріали з громадського і літературного життя України XIX ст. і поч. XX ст.» (Київ, 1929, кн. 4). [10, 274–278]. Тут опубліковано також листування Ф. Ржегоржа з М. Павликом [10, 279–283]. У 1956 р. у журналі «Жовтень» з'явилася публікація М. Мольнара та М. Мундяк «Листи Івана Франка до чеських учених і письменників» [17, № 4]. На сторінках видання уміщено листи українського науковця, зокрема, до Я. Врхліцького, Б. Дрожа, І. Полівки, З. Тоболки, Ф. Ржегоржа, А. Черного та інших чеських діячів.

У 1986 р. на сторінках двох томів (т. 49: Листи [1886–1894], т. 50: Листи [1895–1916]) фундаментального видання «Франко І. Зібрання творів: у 50 т. – К.: Наукова думка, 1976–1986» було републіковано листи І. Франка (10 «епістол») до Ф. Ржегоржа у 1887 – 1895 рр. [31, т. 49; т. 50].

У 1880-90-х рр. Іван Франко (інколи з дружиною, а часом з друзями, письменниками, вченими, митцями) неодноразово бував на хуторі Грабник, поблизу Вовкова. Тут у 1991 р. під час проведення міжна-

родної конференції, присвяченої Ф. Ржегоржу, встановлено пам'ятний знак – камінь слов'янського єднання.

У нього в гостях бували Гнат Хоткевич, Людвік Куба, Ян Каспрович та інші відомі постаті. Про одну з мандрівок до Вовкова письменник докладно розповів у статті «Володимир Самійленко. Проба характеристики»: «Я намовив його [В. Самійленка. – А. Ф.] взяти участь у пішій прогулянці до недалекого села Вовкова, куди нас запрошував відомий чеський етнограф і ентузіастичний приятель русинів, пок[ійний] Франтішек Ржегорж, що жив тут при своїй сестрі та шурині Дошлім, який держав у посесії тамошній фільварок, власність монахів-домініканів. Нас зібралося до тої прогульки людей з десяток; до нас прилучився також польський поет Ян Каспрович [філолог, етнограф, історик, редактор етнографічного журналу "Wisła" (у 1888 – 1899 рр.), в якому співробітником був І. Франко, згодом – професор Львівського університету Каспрович був хрещеним батьком сина Івана Франка Андрія. – А. Ф.], познанчик, що тоді разом зо мною став був співробітником "Kurjera Lwowskiego"» [31, т. 37, с. 194].

Перший відомий нам лист, де згадується постать Ф. Ржегоржа, – це епістолярне послання письменника до дружини *О. Ф.* Франко (з Хоружинських) з Тернополя (початок липня 1887 р.). Письменник лагідно розпитував у дружини, як їй відпочивалось у гостинному домі етнографа: «Напиши мені, моя голубочка, як тобі гостилось у Ржегоржа, яке твоє здоров'я і все проче» [31, т. 49, с. 118]. Друга згадка фігурує у листі І. Франка до вчителя і наставника ще з юнацьких років М. Драгоманова зі Львова бл. 20 серпня 1887 р.: «П[авли]к тепер на селі, близь Львова, у Ржегоржа, чеха, де перебуде з місяць або й більше, аж доки не прийдеться йому їхати в Краків. Він тепер засів до роботи про віча, до котрої Ржегорж хоче додати про чеські сучасні "табори"» [31, т. 49, с. 120]. Перше епістолярне послання І. Франка до Ф. Ржегоржа датоване 26 серпня 1887 р. (зі Львова): «Шановний друже! Тільки сьогодні їду до Ш[ухевича]. Передаю книжку і прошу Вас завтра прислати про нас фіру, збираємось приїхати до Вас, коли буде погода» [14, т. 49, с. 122; 5, № 1164].

Другий лист письменника, що був адресований до Ф. Ржегоржа, по-

значено датою 22 листопада 1887 р. (зі Львова): «Шановний друже! "Pokucia" не маю, мій екземпляр у Драгоманова в Женеві. Приповідок також Вам позичити не можу, бо сам над ними роблю, а з Народного дому хіба Ви самі собі позичите, бо п. П[авли]к уже в Кракові, а я рано не маю часу туди ходити. Поздоровляю Вас щиро. Ваш І[ван] Фр[анко]» [31, т. 49, с. 130]. Зауважимо, що «Народний дім», заснований 1849 р. Головною руською радою у Львові, мав велику бібліотеку та архів. І. Франко часто відвідував цю культурно-освітню установу, послуговуючись рідкісними книжками та рукописами, здійснюючи складну археографічну науково-джерельну роботу. На початку 1887 р. М. Павлик відвідав Краків з метою здійснення упорядкування та опису архіву та бібліотеки Ю. Крашевського. «Pokucie» – назва частини фундаментальної джерелознавчої праці у 40 томах під титульним найменуванням «Lud: jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce», що її написав польський фольклорист, етнограф, музикант, композитор Оскар Кольберг (1814–1890). І. Франко послуговувався збірками О. Кольберга, зокрема матеріалами праці «Pokucie», при написанні фольклористичної праці «Студії над українськими народними піснями», а також під час упорядкування до друку багатотомового корпусу «Галицько-руських народних приповідок».

У написаному польською мовою розлогому листі до чеського письменника, редактора енциклопедичного видання «Ottův Slovnik Naučný» («Наукового словника Отто») Йозефа Коржана (1838–1912), І. Франко звернувся, за рекомендацією Ф. Ржегоржа, з діловою науковою пропозицією залучити до опрацювання словникових «гасел» провідних українських істориків, літературознавців, етнографів, мовознавців: «Шановний пане редакторе! Запрошений моїм приятелем Франтішеком Ржегоржем до співучасті в опрацюванні нового чеського "Наукового словника", спішу переслати Вам кілька невеликих статей, які стосуються української літератури і культури. За дорученням п. Ржегоржа я написав їх польською мовою. Якби Ви бажали ширше представити літературу, історію, культуру і етнографію русько-українського (малорусь-

кого) народу, то я міг би організувати для цієї мети роботу, залучаючи до неї знайомих мені українських істориків, етнографів, лінгвістів і літераторів (маю на увазі передусім п. Антоновича, Драгоманова, Науменка, Житецького, Волкова, Павлика, Терлецького, Олесницького, Кобринську), і думаю, що ми зуміли б цю частину нового словника представити набагато краще, ніж це мало місце в словнику Рігера. [...] Чекаючи на швидку відповідь (прошу писати по-чеськи, додаю ще, що цими днями я вишлю подальші невеликі статті "Александров – до Антонія". У випадку, якби мої праці були прийняті, я просив би вислати перші зошити словника, з тим, щоб я міг подати про них замітку до "Kuriera Lwowskiego", з яким я співпрацюю, а також "Prawdy", "Glosu", "Kraju", "Kwartalnika historychnego" і "Киевской старины", в яких я працюю кореспондентом [виокремлення автора пропонованого дослідження. – А. Ф.]» [31, т. 49, с. 147; 17, 82; 5, № 1576).

Отож, «за посередництвом» Ф. Ржегоржа, І. Франко надіслав до словника декілька статей, що були згодом надруковані під криптонімом «F-ko». У текстологічній «канві» листа є згадки про чеського поета, критика і політичного діяча Франтішека Рігера (1818–1903), що у 1859–1874 рр. видавав чеську національну енциклопедію «Slovnik Naučný», та Едварда Єлінека (1855–1897), чеського письменника і публіциста, дослідника міжслов'янських взаємин.

У листі письменника до дружини Ольги зі Львова від 10 травня 1888 р., де принагідно згадується постать Ф. Ржегоржа, І. Франко зазначав: «Дорога Олічка! [...] Ржегорж віджив, набрав надії, що йому удасться добитись до свого з Неонілою. Та не знаю, як воно вийде» [31, т. 49, с. 159]. В цьому, археографічно-джерелознавчому, контексті пропонованої статті слід зауважити, що намір Ф. Ржегоржа одружитися так і залишився нездійсненим (див. листування Ф. Ржегоржа з М. Павликом у виданні «За сто літ: Матеріали з громадського і літературного життя України XIX ст. і поч. XX ст.» [10, 279–283].

Після тривалої паузи у «переписці» І. Франко, бідкаючись, що «трохи нездоров на очі», у поштовому посланні до Ф. Ржегоржа від 9 вересня 1888 р., із запізненням відреагувавши на його попередній лист до пись-

менника від 29 серпня 1888 р. [21, с. 522–523], зазначав: «Даруйте, що так довго не відписував на Ваш щирий і приязний лист [...]. Дуже мене утішило те, що Ви пишете про чехів і про їх розвій [...], що Ви пишете про план видання Ваших писань про Галицьку Русь; книжка та була би цінною не тільки для чехів, але і для нас, русинів [...]. Посилаю Вам перший номер нового місячника "Товариш". [...] Будьте ласкаві подати о нім відомість, куди узнаєте за потрібне, до чеських писем. [...] У 1-м н[оме]рі найдете переклад двох епіграм Гавлічкових, а в другім н[оме]рі думаю дати переклад його "Тірольських елегій", котрий, власне, нині я скінчив» [31, т. 49, с. 175]. Відтак І. Франко звернувся до етнографа з проханням «написати для нас коротеньку біографію» чеського поета і громадського діяча Карела Гавлічека-Боровського (1821–1856) до запланованого до друку другого номера журналу «Товариш» [31, т. 49, с. 175]. Український вчений мав намір видати на початку 1889 р. згадану під умовною назвою «про Галицьку Русь» збірку праць Ф. Ржегоржа з українського фольклору та етнографії в серії «Moravska biblioteka». Чеський науковець радився з І. Франком щодо назви збірки та коректури статей і збирався приїхати у цій справі до Львова. Письменник оприлюднив на шпальтах журналу «Товариш» свої переклади епіграм К. Гавлічка-Боровського «Пророк Йова» та «Осторога». Через те, що припинився вихід у світ видання «Товариша» у редагованому українським видавцем журналі «Житє і слово», було опубліковано лише текст «Тірольських елегій». Пізніше, у 1901 р., І. Франко окремим виданням оприлюднив у Львові свої переклади К. Гавлічка- Боровського, додавши до них власну передмову і стислий життєпис чеського поета. У листі також виразно помітна постать чеського історика і політичного діяча Франтішека Палацького (1798–1876). Зауважимо, що Ф. Ржегорж у декількох відписах на отримані листи письменника висловлював настійливе прохання, аби йому не забували надсилати журнали «Зоря» і «Діло» [11, с. 522–524; 21].

У поштовому посланні до дружини (між 19 і 22 червня 1889 р.) І. Франко писав: «Ми були прошлої неділі в Волкові у Дошліх, Ржегорж приїхав, і ми з ним разом поїхали: я, П[авли]к і Каспрович. Були там цілий понеділок [...], ловили рибу [...]» [14, т. 49, с. 175].

В епістолярному посланні до Ф. Ржегоржа від 29 травня 1894 р. письменник зауважив: «Будьте ласкаві прислати всі свої праці на виставу. [...] адресуйте пакунок просто на ім'я проф[есора] Шухевича [виокремлення І. Франка. – А. Ф.]» [31, т. 49, с. 503]. Мовилось, вочевидь, про промислову, сільськогосподарську, культурологічну виставку, що відбулась у Львові в червні – серпні 1894 р. (відомості про цю експозицію подав І. Франко в журналі «Народ» (1894, № 16) під рубрикою «Сучасна хроніка (Вистава. Русини і поляки. З'їзди і торжества. Віче мазурське»)». До речі, в етнографічному павільйоні виставки, яку організував Володимр Шухевич, експонувалися польські та українські народознавчі видання. У часописі «Житє і Слово» обіцяне в цьому листі оприлюднення бібліографії праць Ф. Ржегоржа з різних причин так і не відбулось.

Останні листи до Ф. Ржегоржа написав І. Франко у липні 1895 р., коли письменник перебував у Празі. 21-го липня 1895 р. І. Франко висловив щиросерде бажання зустрітись з етнографом: «Дорогий друже! Оце я в Празі. Чую, що Ви також тут. Як би нам побачитися? Я буду нині пополудні в Divadle [театрі (у перекладі з чеської мови). – А. Ф.], завтра рано на виставі, то загляньте до павільйону журналістичного. Поклони від Вашої сестри і швагра!» [14, т. 50, с. 48; 5, № 1171]. 26-го липня того ж таки року у поштовому посланні до колеги висловив український вчений глибокий жаль, що не зміг побачитись з чеським народознавцем, зазначаючи, що «не застав також ані Зібрта, ані Масарика. Сьогодні виїжджаю до Відня, а відти до Львова. Жалую дуже, що не можу заїхати до Вас, але у мене нема ані хвилі вільного часу [...] [14, т. 50, с. 48; 5, № 1172]». До слова, чеський історик культури, бібліограф і етнограф; видавець журналу «Český lid» (що виходив у світ у Празі з другої половини XIX ст.) Ченек (Вікентій) Зібрт (1864–1932) та чехословацький філософ, політичний і державний діяч, перший президент Чехословаччини (1918–1935) Томаш-Гаррік Масарик (1850–1937), з якими листувався І. Франко, були тоді професорами Празького (Карлового) університету. У тексті щойно згаданого останнього листа І. Франка з його кореспонденції з Ф. Ржегоржем мовилось також про драматичні події

в освітньо-науковій сфері житті письменника, якого несправедливо позбавили можливості викладати у Львівському університеті через політичну неблагонадійність: «Не знаю, чи знаєте вже, що міністерство не затвердило моєї габілітації на доцента руської літератури на університеті. Я не дуже-то й плачу, бо чуюся знов по-старому свобідним. Та все-таки жаль, що не буду міг посвятити своєї праці і сили тому ділу, до котрого найбільше маю охоти» [14, т. 50, с. 48; 12, № 1172]».

Згадки про Ф. Ржегоржа фігурують у листуванні І. Франка з М. Драгомановим, М. Павликом, В. Шухевичем та іншими українськими науковцями, письменниками, митцями, а також із чеськими вченими Адольфом Черним, Іржі Полівкою, Йозефом Коржаном, Ченеком Зібртом та іншими відомими діячами.

Остання прижиттєва епістолярна згадка про Ф. Ржегоржа міститься у листі І. Франка до Адольфа Черного від 29 березня 1899 р. [14, т. 50, с. 499; 17, 88; 5, № 1260] Видається доцільним також нагадати про тісні особисті і творчі взаємини І Франка з А. Черни, на запрошення якого український письменник став активним автором журналу «Slovanský přehled». На сторінках часопису він оприлюднив чимало досліджень про українську літературу та про творчість окремих її представників. По смерті Ф. Ржегоржа А. Черни умістив на шпальтах цього журналу присвячену світлій пам'яті етнографа статтю «Za Františkem Řehořem» [36, 99–104].

Франтішек Ржегорж займає помітне місце у когорті видатних чеських учених, громадсько-культурних діячів, які своєю подвижницькою, систематичною працею сприяли стрімкому розвитку українського науково-культурологічного життя, поступу в українсько-чеських взаєминах.

22 жовтня 1999 р. у Львові за участі Інституту українознавства ім. Івана Крип'якевича та Інституту народознавства НАН України, Інституту славістики Львівського національного університету ім. Івана Франка, товариства «Чеська бесіда» у Львові та Львівського об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка відбулися урочистості, пов'язані з вшануванням 100-ї річниці від смерті подвижника українсько-чеських взаємин. Цього дня відбулась наукова академія.

Епістолярна спадщина Ф. Ржегоржа (котрого справедливо нарекли «апостолом слов'янського єднання»), зокрема його кореспонденція з І. Франком, є важливим фактографічним, автентичним, інтертекстуальним джерелом до вивчення багатьох подій, колізій, перипетій творчого життєпису вченого та діяльності широкого кола його сучасників, а також до ґрунтовного, комплексного, всеохоплюючого, академічного студіювання розвитку українсько-чеських взаємин.

Список використаної літератури

1. *Арсенич П.* Взаємини Ф. Ржегоржа з українськими етнографами Галичини в кінці XIX століття / Петро Арсенич // Гуцульщина. – Торонто. – 1991. – № 23. – С. 26–28.
2. *Арсенич П.* Гуцульщина у вивченні чеського етнографа Ф. Ржегоржа / Петро Арсенич // Гуцульський календар на 1997 р. Спецвипуск № 1. – С. 26.
3. *Арсенич П.* Етнографічна і культурно-освітня діяльність Володимира Шухевича / Петро Арсенич // Народна творчість та етнографія. – 2004. – № 3. – С. 15–24; Див. також передрук статті: Історія української етнографії (електронний збірник статей і матеріалів) [Електронний ресурс] / Упоряд. Володимир Федорович Погребенник. – Івано-Франківськ, 2014 – Ч. І. – Режим доступу: www.d-learn.pu.if.ua/data/users/.../Istiriya%20etnografii.doc. – С. 3–26.
4. *Арсенич П.* З фольклорно-етнографічної діяльності І. Я. Франка на Гуцульщині / Петро Арсенич // Народна творчість та етнографія. – 1981. – № 4. – С. 46–51.
5. *Арсенич П.* Народознавство Володимира Шухевича / Петро Арсенич // Шухевич В. Гуцульщина. Перша і друга частини. Репринтне видання. – Верховина, 1997. – [352 с.]. – С. 7–24.
6. *Валашкова Н.* Франтішек Ржегорж та його колекція світлин з Галичини / Надя Валашкова // Український журнал. – № 4. – 2007. – С. 28–29.
7. *Дрбал О.* Українсько-чеські культурно-громадські взаємини // Галичина та Чехія XIX – 20–30-і рр. XX ст.: Текст лекцій / О. Дрбал, М. Кріль, А. Моторний. – Львів : ЛДУ, 1992. – 40 с.
8. *Дрбал О.* Чехи в Галичині. Бібліографічний довідник / О. Дрбал,

М. Кріль, А. Моторний, В. Моторний, Є. Топінка / [за ред. Є. Топінки ; художнє оформлення «Чеська бесіда»]. – Львів : Центр Європи, 1998. – 120 с.

9. *Житник В. К.* Чехи України / В. К. Житник // Відродження мов і культур західних та південних слов'ян в Україні. – К., 1995. – С. 92–112.
10. За сто літ : Матеріали з громадського і літературного життя України XIX ст. і поч. XX ст. – К., 1929. – Кн. 4. – С. 274–278; 279–283 [публікація П. Г. Богатирьова «З листування Франтішка Ржегоржа»].
11. Зв'язки Івана Франка з чехами та словаками / Упоряд. М. Мольнар та М. Мундяк. – Братіслава : Словац. вид-во худ. л-ри, 1957. – 693 с. – (Статті, матеріали й дослідження до історії чехословацько-українських взаємовідносин).
12. Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України. – Відділ рукописів і текстології. – Ф. 3 (Іван Франко). – № 1164, 1171, 1172, 1260, 1576.
13. *Кріль М.* [Рец. на кн:] Valašková N. František Řehoř (1857–1899) a jeho etnografická činnost (S ukázkami článků F. Řehoře z Haliče). Praha, 1999. 167 s.+ 15 il.] / Михайло Кріль // Проблеми слов'янознавства. – 2002. – Вип. 52. – С. 204–208.
14. *Кубійович В.* Ржегорж (Řehoř) Франтішек (1857–99)... / Володимир Кубійович // Енциклопедія українознавства: Словникова частина / Гол. ред. В. Кубійович. – Париж ; Нью-Йорк, 1973. – Т. 7. – С. 2500.
15. *Луцький Ю. В.* Чехи на Україні (1917–1933) / Ю. В. Луцький // Вітчизна. – 1994. – № 3–4. – С. 122–128.
16. Львівська національна наукова бібліотека (ЛННБ) ім. В. Стефаника НАН України. – Відділ рукописів. – Ф. 9 (Окремі надходження). – Спр. 938. – Арк. 7.
17. *Мольнар М.* Листи Івана Франка до чеських учених і письменників / М. Мольнар та М. Мундяк // Жовтень. – 1956. – № 4 [зокрема, листи І. Франка до Я. Врхліцького, Б. Дрожа, І. Полівки, З. Тоболки, Ф. Ржегоржа, А. Черного та ін. – А. Ф.].
18. *Мороз М.* Зв'язки Івана Франка з австрійським народознавчим товариством. Маловідома рецензія на працю Володимира Шухевича «Гуцульщина» / Мирослав Мороз // Записки НТШ. – Львів, 1992. – Т. 223. – С. 271–283.
19. *Наулко В. І.* Хто і відколи живе в Україні / Всеволод Іванович Наулко. – К., 1998. – 80 с.

20. *Неврлі М.* Іван Франко і чеська культура / Микола Неврлі ; пер. з чес. С. Масляка // Іван Франко : Статті і матеріали. – 1956. – Зб. 5. – С. 216–246.
21. *Ржегорж Ф.* Листи до Івана Франка / Франтішек Ржегорж // Зв'язки Івана Франка з чехами та словаками / Упоряд. М. Мольнар та М. Мундяк. – Братіслава : Словац. вид-во худ. л-ри, 1957. – С. 522–524. – (Статті, матеріали й дослідження до історії чехословацько-українських взаємовідносин).
22. *Стеблій Ф. І.* Ржегорж Франтішек (Řehoř František; 16.12.1857–06.10.1899) / Феодосій Іванович Стеблій // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – К. : Наук. думка, 2012. – Т. 9 : Прил – С. – С. 191.
23. *Тарас Я. М.* Хрещаті дерев'яні церкви на Гуцульщині / Ярослав Миколайович Тарас // Історія Гуцульщини. – Львів, 1999. – Т. 4. – С. 472–509.
24. *Ткачук О.* Франтішек Ржегорж та його колекція світлин з Галичини / Олена Ткачук // Чехи на Волині: історія та сучасність : збірник наукових праць / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. – Житомир : Вид–во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 126–131.
25. *Топінка Є.* Франтішек Ржегорж – чеський речник української культури / Євген Топінка // Високий Замок. – Львів, 1999. – 14 груд.
26. *Франко А. Д.* Академічні досягнення, видавничі та організаційні проекти Івана Франка в НТШ / Андрій Дмитрович Франко // «Нам пора для України жить» : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «До 160-річчя від дня народження Івана Франка» (Калуш, 6 вересня 2016 р.) / Відп. ред. Іван Тимів. – Калуш : ФО-П Петраш К. Т., 2016. – С. 16–51.
27. *Франко А. Д.* Діяльність Івана Франка в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка / Андрій Дмитрович Франко // Визвольний шлях : Сусп.-політичн., наук. та літературн. місячник. – К. ; Лондон : Укр. Вид. Спілка ім. Юрія Липи, 2006. – Річн. 59. – Кн. 7–8 . – С. 74–91.
28. *Франко А. Д.* Діяльність І. Франка в Етнографічній комісії Наукового товариства ім. Т. Шевченка / Андрій Дмитрович Франко // Народознавчі зошити. – Львів, 2001 [2002]. – № 3. – С. 465–469.
29. *Франко А. Д.* Іван Франко як функціонер, науковий продуцент, рецензент, творчий модератор і натхненник літературознавчого дискурсу на засіданнях філологічної секції НТШ / Андрій Дмитрович Франко //

Українське літературознавство. – Львів: Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. – Вип. 80. – С. 59–91.
30. *Франко А. Д.* Науково-організаційна діяльність І. Франка в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка / Андрій Дмитрович Франко // Українське літературознавство : Іван Франко. Статті і матеріали. – Львів : Світ, 1993. – Вип. 58. – С. 121–131.
31. *Франко І.* Зібрання творів : У 50 т. / Іван Франко. – К. : Наукова думка, 1976–1986.
32. *Франко О. О.* Федір Вовк / Оксана Омелянівна Франко / УВАН (Укр. Вільна Акад. наук) у США. Джерела до новітньої історії України. – Нью-Йорк, 1997. – Т. 4. – 237 с.
33. *Франко О. О.* Федір Вовк – вчений і громадський діяч / Оксана Омелянівна Франко. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2001. – 379 с.
34. Хроніка НТШ. – 1902. – Вип. 3. – С. 15.
35. *Franko I.* Wystawa etnograficzna w Tarnopolu / Iwan Franko // Kurier Lwowski. – 1887. – 30 czerwca; 1 lipca; 5 lipca; 7 lipca.
36. *Černý A.* Za Františkem Řehořem / Adolf Černý // Slovanský přehled. – 1900. – № 2. – S. 99–104.
37. Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. – Praha: Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze, 1896. – Desátý díl: Gens–Hedwigia. – S. 55–65.
38. *Valášková N.* František Řehoř (1857 – 1899) a jeho etnografická činnost (S ukázkami článků F. Řehoře z Haliče) / Naďa Valášková. – Praha: Etnologický ústav AV ČR. – 1999. – 182 s.: il.
39. *Valášková N.* Slovanská etnografie a František Řehoř / Naďa Valášková // Český lid. – 1990. – № 77. – S. 115–117.

IVAN FRANKO'S LETTERS TO FRANTISHEK RZHEHORZH AS AN IMPORTANT AUTHENTIC, FACTUAL SOURCE TO STUDYING UKRAINIAN-CZECH RELATIONS

Andriy FRANKO

Ivan Franko Institute of the National Academy of Science of Ukraine
Drahomanov Str., 18, Lviv, 79005, Ukraine,
e-mail: andrij.fran@gmail.com

The article is devoted to a substantial review, textual, scientific-source study of the problematic and thematic content of the letters of Ivan Franko to Frantishek Rzhehorzh. The epistolary heritage of F. Rzhehorzh (which is rightly called «the Apostle of Slavic unity»), in particular his correspondence with I. Franko, is an important factual, authentic, intertextual source for the study of many events, collisions, vicissitudes of the creative biography of the scholar and the activities of a wide circle of him contemporaries, as well as to a thorough, comprehensive, academic study of the development of Ukrainian-Czech interrelations.

Key words: ethnographic collection of Frantishek Rzhehorzh, folklore studies, archive, epistolary heritage, correspondence.

УДК 94 (477+437)(092)"18"(044)

ETNOGRAFICKÉ SBÍRKY FRANTIŠKA ŘEHOŘE (1857–1899) Z HALIČE V ČECHÁCH

Naďa VALÁŠKOVA

Akademie věd ČR, Etnologicky ŭstav,
Na Florenci 3/1420, 11000 Praha

Příspěvek se zabývá etnografickými sbírkami Františka Řehoře (1857–1899), které při svých pobytech v Haliči pořídil od konce 70. let do 90. let 19. století.

Jedná se o muzejní sbírku, která obsahuje kolem dvou tisíc položek (předměty ze dřeva, kovů, textilie atd.) a je uchovávána v Národopisném muzeu Národního muzea v Praze. Fotografická sbírka (záběry lidové architektury, oděvů, polních prací, svátečních dnů, trhů atd.) se z větší části nachází rovněž v Praze v témže muzeu (skleněné negativy). Obě sbírky dokumentují jedinečnou lidovou kulturu východní části Haliče a jsou přínosem k poznání dějinného vývoje tohoto území.

Klíčová slova: východní Halič, poslední čtvrtina 19. století, lidová kultura, etnografie, Češi v Haliči, haličská muzejní sbírka, haličská fotografická sbírka

Jméno Františka Řehoře mezi odborníky, kteří se zabývají zejména česko-ukrajinskými vztahy, se objevuje jak v řadě článků, tak i v knižních vydáních. První obšírnější práci o F. Řehořovi napsal v roce 1900 jeho přítel A. Černý. Pozornost mu věnovali především M. Molnár, J. Horák, P. Bogatyrev, M. Munďak, P. Arsenič, M. Kriľ, M. Mušinka, N. Valášková, P. Kaleta, E. Topinka a další. A v roce 1990 zásluhou Michala Molnára se konalo ve Lvově symposium věnované ukrajinsko-československým vztahům při příležitosti 100. výročí úmrtí F. Řehoře. Ve svém příspěvku se stručně zmíním o dvou Řehořových sbírkách z východní Haliče, kde působil – o muzejní sbírce a fotografické sbírce, byť některé poznatky již byly publikovány [1].

Muzejní sbírka

Zatímco bibliografie Řehořových prací o Haliči je zřejmě již dobře

zkompletována včetně Řehořových hesel v Ottově slovníku naučném, které doplnil E. Topinka [2], a Řehořovy články lze dohledat v knihovnách, etnografická muzejní sbírka, uchovávána v depozitářích Národopisného muzea při Národním muzeu v Praze, je zatím téměř neznámá. Část sbírky byla samostatně vystavována v roce 1954 v Národopisném muzeu v Praze na výstavě nazvané «Ukrajinské lidové umění», kterou připravila Alena Plessingerová a také na výstavě v Stěžerách (v rodné obci F. Řehoře) u Hradce Králové, která se konala opět z iniciativy M. Molnára při příležitosti 55. výročí úmrtí F. Řehoře.

V 90. letech minulého století, když jsem se jako pracovnice Etnologického ústavu Akademie věd ČR v Praze zajímala o etnografickou činnost F. Řehoře, měla jsem možnost se částečně seznámit s haličskou sbírkou, za co jsem pracovníkům Národopisného muzea při Národním muzeu vděčna a také pracovníkům Náprstkova muzea afrických, amerických a asijských kultur při Národním muzeu v Praze, kde mi zpřístupnili inventární knihy a korespondenci, neboť Řehořova sbírka se původně nacházela v muzeu manželů Náprstkových, v jejich tehdejším Českém průmyslovém muzeu v Praze. Teprve v 40. letech minulého století slovanské sbírky, včetně haličské, byly přemístěny z Náprstkova muzea do Národopisného muzea v Praze.

Začátkem 90. let minulého století navštívila Národopisné muzeum historička Stella Hryniuk a Jeffrey Picknicki-Morski z University of Manitoba v Kanadě, kteří se zajímali o ukrajinskou lidovou kulturu a haličské sbírky F. Řehoře. Velmi se jim líbili krásně zachovalé ukázky vyšívaných textilií, zdobených dřevěných předmětů atd. Zamýšlenou výstavu haličské muzejní sbírky se však zatím nepodařilo v Kanadě realizovat, ale část Řehořovy fotografické sbírky vyšla tam knižně, jak se o tom zmíním dále.

Pro charakteristiku Řehořovy muzejní sbírky bylo potřeba projít stovky záznamů v inventárních knihách a v lístkovém katalogu. V Náprstkově muzeu jsou uchovány původní inventární knihy, v nichž jsou záznamy o předmětech z Haliče zasílaných Řehořem do muzea od roku 1879. Kromě popisu, jsou u některých předmětů uvedeny i ceny, za které byly pořízeny, takže jsou zajímavým dokladem dobové finanční hodnoty věcí. Dalším zdrojem informací o sbírce je kartotéka v Národopisném muzeu. Na kartotéčních

lístcích jsou uvedeny někdy i podrobnější popisky, které formuloval F. Řehoř, někdy však chybí záznam o konkrétní lokalitě, možná v důsledku ztráty popisků při stěhování sbírky. Stanislav Kodym, který pracoval u manželů Náprstkových v muzeu, ve své knize Dům u Halánků z roku 1954 uvádí, že F. Řehoř pořídil pro muzeum vzorně popsanou sbírku. O zasílaných předmětech do muzea se dovídáme také z korespondence F. Řehoře s paní Josefínou Náprstkovou, která se zachovala v archivu Náprstkova muzea.

Na základě poznámek z výše uvedených zdrojů bylo možné si udělat rámcovou představu o rozsahu, o předmětné struktuře sbírky i o lokalizaci předmětů z východní Haliče a částečně také z Bukoviny. Podrobněji o sbírce jsem psala v knize z roku 1999 (poznámka č. 1, str. 52–55). Zde uvedu o ni stručně alespoň několik poznatků. Je to sbírka značně rozsáhlá a rozmanitá. V depozitářích Národopisného muzea muzejní fondy jsou uspořádány předmětně, nikoliv teritoriálně, takže haličská sbírka netvoří celek. Také inventární čísla jednotlivých předmětů z Haliče bylo potřeba vyhledávat, i když jejich čísla šla někdy v řadě za sebou, což usnadňovalo jejich zaznamenávání. Podle inventárních čísel v lístkovém katalogu Národopisného muzea, které jsou jiné než byly v Náprstkově muzeu (tam pod jedním inventárním číslem se někdy nacházelo i více stejných předmětů), kde každý předmět má samostatné číslo, se ukazuje, že počet haličských předmětů dosahoval kolem dvou tisíc, i když určitý druh předmětu se někdy opakoval v desítkách. A je zřejmé, že malá část předmětů se nedochovala. Už za života F. Řehoře, ale i později, podléhaly zkáze některé kraslice, předměty z těsta, vlny, sýru aj., neboť ne vždycky se dařilo tomu zabránit.

Z hlediska materiálů se jednalo o textil, kůži, dřevo, kovy, sklo, keramiku, kámen, slámu, těsto, sýr, vosk, papír aj.

Charakteristika sbírky z hlediska předmětného vykazuje velký počet užitkových, dekorativních a kultovních předmětů. Ze dřeva a kovu jsou to předměty pro domácnost (lžíce, vidličky, nože, vařečky, slánky, nádobky, cedníky, louskáčky, píst na praní, lžičník atd.), předměty na hospodářství (např. sekera, srp, motyky, chomout a uzda na koně, košíky, cívky, vřetena), dále hračky, kříže atd. Jsou zde i věci zhotovené významným huculským řezbářem J. Škribľakem (Řehoř o něm psal v roce 1888) a jeho synem

V. Škribľakem z obce Javoriv kosovského okresu. Též výrobky I. Luhovjaka z Pečenihyna a V. Koťuka z Malého Kľučova u Kolomyje jako vyřezávané svícny – «trijci», křížky, rámy, krabičky, tabatěrky atd.

Z velkých předmětů dával Řehoř zhotovovat modely (např. chalupa, «koliba», «oborih», brány, ploty, sáně, řebřinový vůz, pluh, ruční mlýnek na obilí) [3].

Bohatě jsou zastoupeny předměty z keramiky (kolem 200 ks) – vázy, svícny, kachle, kuchyňské nádobí, hračky aj. Zastoupeny jsou výrobky z hrnčířské školy v Kolomyji, výrobky P. Košaka z Pystyně a tři předměty – džbán, váza a květináč – významného kosovského hrnčíře O. Bachmiňského.

Předměty ze skla (sklenice, lahvičky) pocházejí hlavně ze sklářské hutě v Majdanu, okr. Nadvorna. Kamenné kříže jsou ze Zavistova u Terebovky a z alabastru z Pidpečar.

Četné předměty dokumentují oděv a oděvné součástky. Nejsou zde však kompletní kroje, neboť textilie v muzeu podléhaly zkáze od molů, a proto Řehoř dával zhotovovat alespoň jejich zmenšené kopie na malých figurínách. Jak bylo uvedeno, některé předměty se ve sbírce opakují, avšak s různými vzory, které umožňují poznat rozmanitost dekorů. Jsou to například na 150 kusů látek s potiskovanými vzory na sukně, které zhotovovali Židé, více než 100 vzorků vetkávaných či vyšívaných «zaborů» na koncích bílých pruhů ženských látek, zvaných «peremitka», výšivky do ženských košil i vyšívané mužské límce. Dále jsou to šátky, čepce, tkané opasky, čepice, slaměné klobouky, rukavice, tašky, brašny «bisahy» atd. Zajímavá je také kolekce asi 70 úzkých pásků drobných korálků navlékaných na nitě, zvaných «gerdany», které zdobily kroje.

Ve sbírce se nachází i několik hudebních nástrojů (zejména píšťalky, cimbálek aj.) [4] a z vosku jsou to různé druhy zdobených svíček.

Z geografického hlediska předměty v muzejní sbírce pocházely z měst a z vesnic v jejich okolí, kam Řehoř chodil nakupovat na trhy, objednával u řemeslníků, kde prováděl své etnografické výzkumy nebo odkud mu je zasílali na jeho žádost známí apod. Byly to Bolechov, Kaľuš, Kolomyja, Kosiv, Kuty, Ľviv, Mykolajiv, Nadvirna, Stanislaviv (Ivano-Frankivs'k), Strij, Ternopiľ, Žydačiv aj.

Řehoř pořizoval některé předměty z vlastních prostředků, kterých však měl nedostatek, ale většinu finančních prostředků na nákup pro muzeum poskytovala paní J. Náprstková. Do terénu jezdil sám, koncem 80. let 19. století někdy s mladým obchodním agentem v oboru grafickém Ludvíkem Feiglem, též s Volodymyrem Šuchevyčem (od něho jsou v museu např. kraslice a kříž) a koncem 90. let 19. století cestu s ním podniknul jeho bývalý spolužák Václav Ponec. Haličská sbírka, kterou pořídil sám L. Feigl a která se nacházela ve Státním etnografickém muzeu ve Varšavě, byla během požáru za druhé světové války zcela zničena [5].

Z etnického hlediska kromě předmětů ukrajinské provenience je ve sbírce zastoupeno i několik desítek židovských (zejména z kovů).

Už za života F. Řehoře největší pozornost vzbuzovala huculská sbírka, umělecky zpracované předměty ze dřeva a z barevných kovů (prsteny, náušnice, sekyrky, nože, svícny, dýmky aj.). Huculské předměty měl zájem vlastnit např. český spisovatel Julius Zeyer, redaktor Adolf Černý chtěl je pro Národní muzeum v Praze, Fedir Vovk po zhlédnutí Řehořovy sbírky v Praze usiloval o to, aby takové výrobky mělo i etnografické oddělení Imperátorského muzea Alexandra III. v Sankt-Petěrburgu. Zájem o haličskou sbírku projevilo i Městské muzeum v Plzni, kam Řehoř zaslal několik předmětů. Řehořova sbírka tak působila nejen jako poznávací dokument, ale i inspirativně – ve snaze uchovat a prezentovat lidovou kulturu určité doby a území.

Fotografická sbírka

Druhou sbírkou, o které se chci zmínit, je Řehořova fotografická sbírka a její prezentace. Rovněž není příliš známá, ale už i svou povahou je přístupnější, než je to pochopitelně v případě muzejní sbírky. I o této sbírce jsem podala základní informace v uvedené knize (str. 56–58). Přesto, že Řehoř byl samouk i ve fotografování, zanechal rovněž bohatou a tématicky různorodou sbírku. Zachovaly se jak skleněné negativy velikosti 9 x 12 cm v Národopisném muzeu a v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, tak i 553 fotografií v Náprstkově muzeu s Řehořovými popisky, ale nedatované. Jak vyplývá zejména z korespondence, v níž se Řehoř zmiňuje o fotografování, většina fotografií byla pořízena v 90. letech 19. století. Např. z roku 1892 pochází série velmi zdařilých fotografií z Velikonoc na Podolí, též z Židačova, kde v té době žil, a z jeho okolí atd.

Část fotografií byla publikována již za Řehořova života v časopisech či novinách, kde Řehoř měl otištěné některé své články. Nejvíce fotografií bylo reprodukováno v českých časopisech, které jsou dostupné např. v knihovně Národního muzea v Praze. V časopise «Světozor», kde v roce 1894 byla otištěna na pokračování Řehořova práce Z cest po haličské Rusi, vyšlo 44 ks, v letech 1895–1897 k článkům Na haličskoruském hřbitově o velikonocích, Praznyk a Ze Zarohyzna do Stanislavova bylo publikováno 20 fotografií. Dále 4 fotografie vyšly v novinách «Zlatá Praha» (1897) spolu s článkem Rusínské hajilky a v časopise «Sokol» (1898–1899) 19 fotografií. Několik fotografií vyšlo i ve lvovském časopise «Zorja» z let 1894–1895.

Knižně bylo publikováno 125 fotografií v roce 1995 v Kanadě v publikaci Stelly Hryniuk a Jeffrey Picknického The Land They Left Behind. Canada's Ukrainians in the Homeland [6]. Kniha ve formátu A 4 obsahuje kvalitní reprodukce fotografií, byť některé křehké skleněné desky, z kterých byly fotografie pořizovány, byly částečně poškozeny. Dále je tam mapa, seznam lokalit a výstižné komentáře k fotografiím, které byly zdařile tématicky roztříděny. Dokumentují neopakovatelné momenty života vesnického i městského obyvatelstva při polních pracích, na tržišti, záběry lidí v dobovém všedním a svátečním oděvu, při odpočinku, slavení Velikonoc, při hrách, tanci, lidovou architekturu atd. Tato kniha fotografií umožnila vizuálně přiblížit potomkům emigrantů z Haliče původní domov jejich předků, kteří jej opouštěli právě od 90. let 19. století a usazovali se v Americe, hlavně v USA a Kanadě. Slovní doprovod vhodně osvětlil záběry činnosti zobrazených na fotografiích, které zejména pro mladou generaci jsou fakticky neznámé a nepochopitelné. Pokud jde o české čtenáře, žel, publikaci nenajdeme v žádné české knihovně. Zásilka s několika desítkami knih poslána z Kanady do Prahy se někde ztratila (pokud vím, kromě mne knihu vlastní ještě její recenzent Alexander Mušinka v Prešově na Slovensku).

Haličská fotografická sbírka obsahuje kromě Řehořových fotografií také fotografie profesionálních fotografů J. Dutkiewicze z Kolomyje a několik záběrů od A. Silkiewitcze z Ternopole (celkem 147 ks), které Řehoř zakoupil pro muzeum, takže spolu s Řehořovými fotografiemi, resp. skleněnými negativy, je jich téměř 700. Milena Secká je v roce 1999 zpřístupnila na CD-

ROM pod názvem František Řehoř and his Collection of Photographs from Halič in the Náprstek Museum (on the 100th anniversary of his birth), ale má být 100. výročí jeho úmrtí [1]. Je to záslužný počin, který umožnil poznat sbírku odborníkům i širší veřejnosti navíc s popiskami nejen v češtině, ale také v angličtině. Černobílé fotografie F. Řehoř někdy i koloroval, lepil na kartónový papír a uvedl popisek a lokalitu, odkud záběr pochází, na přední nebo také na zadní stranu kartónu. V muzeu byla skenována jen přední strana fotografie, takže u některých záběrů údaj o lokalitě chybí. V recenzi na uvedené CD v časopise «Český lid – Etnologický časopis», jsem některé lokality doplnila [8].

Řehořova fotografická sbírka je vzácným historicko-etnografickým dokumentem 90. let 19. století. Zachycuje neopakovatelnou specifickou atmosféru haličského teritoria a jeho obyvatel a její vydání na Ukrajině by jistě bylo přínosem jak z hlediska studijního materiálu, tak jako i zajímavý dobový dokument určité vývojové etapy Haliče.

Poznámky

1. Naďa Valášková: František Řehoř (1857–1899) a jeho etnografická činnost (S ukázkami článků F. Řehoře z Haliče). Etnologický ústav Akademie věd ČR, Praha 1999.
2. Jevhen Topinka: František Ržehorž ta joho tradyciji u ľvivs'komu tovarystvi «Česka beseda». In: Jevhen Topinka i kolektyv: Zbirnyk statej ta dokumentiv do istoriji čes'ko-halyc'kych stosunkiv. Častyna I. Do 140-riččja tovarystva «Česka beseda» u Ľvovi (1867-2007). Centr Jevropy, Ľviv 2007, str. 22–73.
3. Pavel Bureš – Lubomír Procházka – Zdeněk Tempír: Modely lidové architektury ve sbírkách muzeí České republiky. In: Národopisný věstník, Národopisná společnost, Praha 1998. Od Řehoře jsou v seznamu na str. 112–114 uvedeny modely: chata, brána se třemi druhy plotů, oboroh, koliba a koš na kukuřici.
4. Ludvík Kunz – Vítězslav Štajnochr: Nástroje lidové hudby ve sbírkách pražských muzeí. In: Sborník Národního muzea v Praze. Řada A – Historie, 1987, sv. 41, č. 2–3, str. 73–171, č. 4, str. 173–242. Na str. 75 jako dárce hudebních nástrojů v Náprstkově muzeu je uveden i F. Řehoř. Z jeho sbírky jsou v seznamu zaznamenány píšťalky, klepačky – «kolotalo», cimbálek a signální roh.

5. Magdaléna Rychlíková: Životní anabáze jednoho krajana. Ludvík Feigl – Čech známý neznámý. Národní muzeum, Praha 2011.
6. Stella Hryniuk and Jeffrey Picknicki: The Land They Left Behind. Canada's Ukrainians in the Homeland. Introduction by Nadia Valášková. Photography by František Řehoř (Watson and Dwyer, Winnipeg, Manitoba 1995). Jak na str. II uvádí S. Hryniuk cenu za copyright fotografií uhradila Národnímu muzeu v Praze komunita Sisters Servants of Mary Immaculate z Toronta.
7. Milena Secká: František Řehoř and his Collection of Photographs from Halič in the Náprstek Museum (on the 100th anniversary of his birth). CD-ROM, Supplement of the Annals of the Náprstek Museum, No 20, 1999.
8. Recenze N. Valáškové na CD-ROM Mileny Secké. In: Český lid – Etnologický časopis, roč. 88, 2001, č. 3, str. 300–303.

УДК 94(477+437)(092)"19"(093.3)(06)

СПОМИН ПРО ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ФРАНТІШЕКА РЖЕГОРЖА

Феодосій СТЕБЛІЙ

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
вул. Козельницька, 4, Львів, 79026, Україна
inukr@inst-ukr.lviv.ua

У статті висвітлено історію проведення у Львові наукового симпозіуму, присвяченого українсько-чехословацьким культурним взаєминам (7–9 червня 1990 року). Висвітлено низку заходів та подій на вшанування пам'яті Франтішека Ржегоржа.

Ключові слова: Ф. Ржегорж, М. Мольнар, Чехія, Словаччина, конференція, симпозіум, українсько-чехословацькі взаємини, пам'ять.

У 1989 році (3 вересня) літературознавець Михайло Мольнар зі Словаччини звернувся до Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові із пропозицією присвятити 90-річчю упокоєння Франтішека Ржегоржа другу наукову конференцію про українсько-чехословацькі культурні взаємини.

Я, виконуючи на той час обов'язки директора інституту, на пропозицію М. Мольнара відгукнувся схвально, ідею конференції підтримав колектив інституту. Невдовзі дирекція почала підготовку до проведення цієї конференції, до якої виявили готовність долучитися Львівський державний університет ім. І. Франка, Львівська організація Спілки письменників України, Львівське відділення Інституту народознавства АН УРСР а також Українське товариство дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами і Товариство «Україна». За узгодженням було запропоновано дату цієї конференції – 7–9 червня 1990 р. До інституцій Львова надіслано звернення про прийняття іноземних учасників на проживання під час конференції. Конференцію названо науковим симпозіумом.

Конференція відбулася у запланований час, 7–9 червня 1990 року, у приміщенні Львівської організації Українського товариства охорони пам'яток історії і культури. У ній взяло участь 26 науковців із Чехії і Словаччини, а разом з ними – науковці з Києва, Львова, Тернополя, Ужгорода, Дрогобича, Рівного.

Серед чехословацьких гостей були: ініціатор конференції Михайло Мольнар, Любиця Бабота, Надя Валашкова, Їржі Вацек, Йосиф Шелепець, Іван Яцканин. З Києва взяли участь Т. Булат, О. Мишанич, Г. Веселовська, С. Віднянський, М. Кірсенко, з Дрогобича М. Шалата, з Івано-Франківська В. Полєк, з Тернополя Р. Гром'як, з Ужгорода Г. Божук, М. Зимомря, С. Федака, зі Львова Б. Возницький, Я. Грицак, Г. Дем'ян, В. Горинь, М. Колесса, В. Овсійчук, О. Рибак та ін.

Під час симпозіуму в двох секціях і під час роботи двох круглих столів було виголошено 52 доповіді, з них – 6 про Франтішека Ржегоржа.

Учасники конференції взяли участь у літературно-мистецькому святі «Слов'янське коло» у селі Вовкові Пустомитівського району на Львівщині, у якому свого часу досить довго жив і працював Ф. Ржегорж. Збереглась обширна інформація у районній газеті.

У 1990 р. відбулось відкриття меморіального комплексу, присвяченого Ф. Ржегоржу. Тоді ж запропоновано встановити меморіальну таблицю на будинку по вул. Т. Шевченка, де у 1860(?)-1939 рр. містилось суспільно-культурне товариство «Чеська бесіда». 1993 р. одній із вулиць Львова дано назву імені Ф. Ржегоржа.

22 жовтня 1999 р. у приміщенні Інституту народознавства НАН України відбулась наукова академія «Франтішек Ржегорж – речник чесько-української взаємності» і круглий стіл «Українсько-чеські культурні взаємини: історичний досвід, проблеми, перспективи» з нагоди сторіччя від дня смерті Ф. Ржегоржа під керівництвом голови львівського об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, професора, співголови академії Романа Лубківського й за моєю участю. Того ж 22 жовтня у приміщенні Львівської філармонії відбувся літературно-мистецький вечір «Українсько-чеські музичні перехрестя», влаштований колективом Львівського державного вищого музич-

ного інституту ім. М. Лисенка під керівництвом доцента Олександра Зелінського, під час якого виконано змістовну програму з творів чеських і українських композиторів.

Того ж 1999 року було опубліковано мою статтю «Ржегорж Франтішек» у «Довіднику з історії України (А–Я)», перевиданому згодом у 2001 і 2008 роках.

Вшанування постаті Франтішека Ржегоржа – речника чесько-української культурної взаємності залишилося світлою сторінкою у моїй пам'яті.

THE CELEBRATION IN HONOR OF FRANTISHEK RZHEHORZH'S MEMORY

Feodosiy STEBLIY

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kozel'nytska Str., 4, Lviv, 79026, Ukraine

The article describes the holding of the Lviv scientific symposium, dedicated to Ukrainian-Czechoslovakian cultural relationships (June 7–9, 1990). Series of events, dedicated to Frantishek Rzhehorzh's memory, are highlighted.

Key words: Frantishek Rzhehorzh, M. Molnar, Czech Republic, Slovakia, conference, symposium, Ukrainian-Czechoslovakian relations, memory.

УДК 027.1РЖЕГОРЖ:008(477)

БІБЛІОТЕКА ФРАНТІШЕКА РЖЕГОРЖА У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Маргарита КРИВЕНКО

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
вул. Стефаника, 2, Львів, 79000, Україна
e-mail: kryvenko_margaret@ukr.net

На основі значного джерельного матеріалу розглянуто бібліотеку відомого чеського етнографа та визначного представника чесько-українських взаємин 80–90-х років XIX ст. Франтішека Ржегоржа (1857–1899): висвітлено історію формування книгозбірні, розкрито її склад і зміст, ознайомлено з власницькими знаками, прослідковано її драматичну долю, описано сучасний стан збереження.

Ключові слова: Франтішек Ржегорж, приватна бібліотека, історична колекція, національна культурна спадщина.

Серед культурних цінностей минулого значну частку становлять книжкові та рукописні колекції, бібліотечні зібрання, приватні книгозбірні, вивчення яких помітно активізувалося в незалежній Україні.

Слід зазначити, що бібліотека великого чеха, відомого дослідника народного побуту українців Галичини Франтішека Ржегоржа уже не раз ставала об'єктом зацікавлення вітчизняних дослідників. Сьогодні ми маємо низку історико-книгознавчих публікацій, що їх підготували, передусім, науковці ЛНБ ім. В. Стефаника (нині – Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, далі – ЛННБ України ім. В. Стефаника), де зберігається, т. зв. «чеська» бібліотека Ржегоржа. Зокрема, першу спробу показати його як колекціонера і любителя книги та охарактеризувати його книгозбірню зробив ще у 1982 р. Роман Біганський [1]. Згодом книгозбірню досліджували як джерело для вивчення історії слов'янських народів [3, 136–139]; згадували у кон-

тексті історії бібліотек «Просвіти» [23, 572] та Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ) [6, 90]; до неї також зверталися, досліджуючи бібліотечну справу на західноукраїнських землях (до 1939 р.) [13, 154, 170, 245, 405; 14, 104, 106, 201, 223]; розглядали, вивчаючи історію та розкриваючи унікальні ретроспективні фонди львівської академічної бібліотеки [11, 428–429; 22, 487, 493]. Про книгозбірню чеського етнографа та громадсько-культурного діяча писав також відомий львівський письменник Роман Горак [4, 223–226] у контексті долі самого власника та його книжково-рукописної та мистецької спадщини; гасло про цю цінну історичну колекцію (на жаль, з фактографічними помилками і неточностями) увійшло до «Словника українських приватних бібліотек» київського дослідника Івана Лисенка [15, 151].

Мета пропонованої статті – цілісно представити книгозбірню чеського вченого, яка віддзеркалювала його етнографічну й культурно-освітню діяльність та вагомий внесок у розвиток чесько-українських взаємин другої половини XIX ст. Адже, як зазначає Олесь Федорук – рецензент каталогу бібліотеки Івана Франка, «…особисті бібліотеки акумулюють не лише знання, вони є невід'ємними частинами духовного розвитку нації, її шляхетним обличчям» [24, 658].

Отож, як відомо з біографії Франтішека Ржегоржа, його зацікавлення українською народною культурою розпочалося наприкінці 70-х рр. XIX ст., після того як він 19-ти річним юнаком разом з родиною переїхав на Західну Україну і почав збирати експонати для музею Войти Напрстка у Празі. Відтоді культурне взаємозбагачення та взаємопізнання двох народів стало справою його життя, яку він реалізовував у трьох напрямах: по-перше, збирав і надсилав з Галичини твори народного мистецтва для празьких музеїв (головно до Чеського промислового музею родини Напрстків); по-друге, своїми публікаціями знайомив чеського читача з життям українського населення Галичини (зокрема, в чеських часописах опублікував понад 100 науково-популярних нарисів та заміток про життя галицьких русинів і майже 160 статей з галицької тематики до Оттової енциклопедії («Ottův slovnik naučný») [12, 207]; врешті, постійно та цілеспрямовано, здебільшого своїм коштом комплектував колекцію українських видань. Як писав сам Ржегорж, «Зібрати собі як-

найповнішу збірку малоруських друків і згодом заповісти її музейній бібліотеці Чеського королівства – це один з трьох пунктів моєї життєвої програми» [1, 40].

Наприкінці 1893 р. т. зв. «українську» бібліотеку обсягом понад 2000 томів [1, 41], сформовану впродовж більш як 10-літнього перебування у Галичині (жив, зокрема, в селі Вовків [нині Пустомитівський район Львівської області] та місті Стрию у 1877–1890 рр.) і невтомної етнографічної праці, Ф. Ржегорж подарував Музеєві Чеського королівства в Празі і до кінця своїх днів її поповнював. Відомо, що впродовж 1894–1896 рр. він передав Музеєві ще близько 600 українських книжок [20, 285]. Нині колекція українських видань, які зібрав Ф. Ржегорж зберігається у бібліотеці Національного музею в Празі. Її склад, зміст, сучасний стан, про які нам, на жаль, нічого не відомо, могли би стати предметом окремого наукового дослідження.

У Празькому національному музеї, в його Етнографічному відділі, розміщена Ф. Ржегоржева колекція матеріалів з українсько-галицької етнографії, яка, відповідно до укладеного каталогу, налічує майже 1200 позицій [4, 230]. Там само зберігається і його збірка світлин з Галичини, придбаних та зроблених самим власником – «…унікальне свідоцтво східно-галицьких реалій того часу» [2]. Документальну та історичну цінність становить також його багата рукописна спадщина, основна частина якої знаходиться сьогодні у Літературному архіві вище названого головного чеського музею [19, 80].

З метою ознайомлення українців із життям і культурою чехів, Ф. Ржегорж одночасно формував чеську бібліотеку, яку на початку червня 1890 р., перед від'їздом на батьківщину, залишив русинам із проханням зберегти її як окрему колекцію [21].

Подарована товариству «Просвіта» у Львові (з 1890 р. Ф. Ржегорж був почесним членом цього Товариства [4, 232], до речі, єдиним з іноземців) колекція чеського україніста була упорядкована, опрацьована, заінвентаризована, промаркована спеціально виготовленим овальним штампом із написом «Бібліотека «Просвѣты». Даръ Франтішка Ржегоржа» і розміщена, згідно з волею вченого, в окремій шафі з іменем жертводавця [18]. За даними каталогу, який склав 1891 р. Осип Мако-

вей, вона налічувала 409 творів у 506 томах і коштувала 1300 золотих рейнських [8]. Ім'я укладача каталогу чеської бібліотеки Ф. Ржегоржа та автора замітки про цю бібліотеку в «Ділі» 1891 р. встановлено внаслідок співставлення почерку О. Маковея, який в тих роках працював бібліотекарем в «Просвіті» [23, 572] та за «Словником» О. І. Дея [5, 231].

Каталог сформований за принципом інвентарної книги: це зошит в лінійку на 112 пагінованих сторінок, де на заповнених 39 аркушах каліграфічним почерком внесені докладні описи видань (із зазначенням ціни та присвоєними інвентарними номерами), систематизовані в семи розділах, у межах розділу – за алфавітом: 1. Поезія; 2. Повісти; 3. Історія літератури, критика; 4. Історія, ґеоґрафія, етноґрафія, політика, економія; 5. Психольоґія, педаґоґія, язикословіє; 6. Науки природничі; 7. Журнали, збірки.

Найчисельніший розділ бібліотеки, який становить майже її половину (210 назв у 241 т.), – це художня література (чеська і перекладна). Більшість цих творів побачили світ у популярних, розрахованих на масового читача, видавничих серіях та бібліотечках 70–90-х роках XIX ст.: «Дешева національна бібліотека» (вид. Яна Отто) («Laciná knihovna národní»), «Кабінетна бібліотека» (вид. Франтішека Шімачека) («Kabinetní knihovna»), «Друг дому» (вид. Марії Рейсової) («Přitel domoviny»), «Лібуше» («Libuše»), «Національна бібліотека» («Knihovna národní»), «Світова бібліотека» («Světová knihovna»), «Театральна бібліотека» (вид. Ярослава Поспішіла) («Divadelní biblioteka»), «Урбанкова бібліотека оперних та оперетних текстів» («Urbánkova bibliotéka operních a operetních textův») та ін.

Серед чеських авторів прозових і поетичних творів найчастіше зустрічаються Алоіс Їрасек, Кароліна Свєтла, Ярослав Врхліцький, Сватоплук Чех, Франтішек Ладислав Челаковський, Адольф Гейдук, Елішка Красногорська, Венцеслава Лужіцька, Юлій Зейєр, Карел Сабіна, Софія Подліпська, Густав Пфлегр-Моравський, Вацлав Ржезнічек, Вацлав Влчек, Ладислав Строупежніцький, Йозеф Штольба та ін.

Майже третину назв вище згаданих серій становлять переклади світової літератури. Тут знаходимо твори Е. Карлєн, Ж. Верна, Ю. Кра-

шевського, І. Тургенєва, Л. Толстого, В. Теккерея, Дж. Сміта, В. Гюго, В. Скотта, М. Лермонтова, А. Доде, Гр. Данилевського та ін.

Значна частина чеської бібліотеки Ф. Ржегоржа представлена науковими працями історичного, краєзнавчо-географічного та природничого змісту. Серед них, зокрема, такі цінні багатотомні видання: «Історія чеського народу в Чехії та Моравії» («Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě») Франтішка Палацького; «Історія міста Праги» («Dějepis města Prahy») Вацлава Владіміра Томека; чеський переклад праці відомого німецького етнографа й письменника Георга Еберса «Єгипет у слові та зображенні» («Egypt slovem i obrazem»); розкішно оформлений альбом «Чехія» (т. 1 : Шумава; т. 2 : Влгава; т. 3 : Прага) Франтішка Адольфа Шуберта («Čechy : společnou prací spisovatelův a umělců Českych»); п'ятитомне видання з описами чеських замків та фортець Августа Седлачка («Hrady, zamky a tvrze Královstvíčeského»); чеський переклад «Життя тварин» («Život zvířat») Альфреда Брема; «Česko-německý slovnik zvláště grammaticko-fraseologicky» Франтішка Котта; ілюстрований географічний, історичний та етнографічний довідник австрійського історика культури Фрідріха фон Гельвальда «Земля та її мешканці») («Země a obyvatelé její»); «Загальний землепис, тобто астрономічна, математична й фізична географія» Франтішка Студнічка («Všeobecný zeměpis čili astronomická, mathematická a physikální geografie» та ін.

Увагу привертають дослідження з літературознавства, зокрема, монографії Вацлава Зеленого та Фердинанда Шульца про автора «Історії чеської літератури» Йозефа Юнгманна (Прага, 1873). А також «Хроніка російсько-італійсько-австрійської війни» (1868) Карела Сабіни та «Ілюстрована хроніка східної війни» (1877) Войтеха Майєргофера; праці з галузі точних дисциплін, серед яких: «Кристалографія або наука про форми твердої матерії» (1879) Яна Крейчі; «Механіка» (1882) Карела Зенгера і Франтішка Чехача; чеські переклади книг Адольфа Еріка Норденшельда та Генрі Мортона Стенлі з описами подорожей та експедицій тощо.

Окремо слід виділити чеські періодичні видання літературно-мистецького та громадсько-політичного спрямування, де чимало річних комплектів провідних журналів 80–90-х років XIX ст.: «Světozor» за 1869, 1871–1887 рр. (18 річників); «Osvěta» за 1876–1890 рр. (15 річ-

ників); «Ruch» за 1881–1887 рр. (7 річників); «Květy» за 1880, 1883–1888 рр. (7 річників); «Zlatá Praha» за 1884–1887 рр. (4 річники); «Sbornik slovansky» за 1881–1887 рр. (6 річників) та ряд інших.

Свою чеську бібліотеку, залишену у Львові, Ф. Ржегорж продовжував регулярно поповнювати вже проживаючи у Чехії. Через фінансові труднощі, викликані видатками на лікування, тоді надійшло чимало брошур, календарів, звітів та шкільних підручників [1, 48]. Цінною і чисельною (близько півсотні) є колекція календарів та календарів-альманахів 70–90-х рр. із широкою географією виходу у світ та читацьким призначенням (аудиторією). Серед них: «Нова доба : Календар для вільнодумних людей в Чехії, Моравії та Сілезії» («Nová doba. Kalendář pro lid svobodomyslný v Čechách, na Moravě a ve Slezsku na obyčejný rok 1878» (V Praze, 1877); «Календар Чермака для чеських пожежників» («Čermákův kalendář českých Hasičů na přestupný rok 1892» (Klatovy, 1892); «Театральний календар» («Divadelní kalendář na rok 1894» (V Praze, 1894); «Бухгалтерський календар з економіки» («Účetní kalendář pro hospodaře na rok 1882» (Slané, 1882); «Календар чеських жінок і дівчат» («Kalendáž pani, a divek českych na rok 1894» (Praha, 1893); «Страконіцький волинщик» («Strakonický dudák. Občanský kalendář na obyčejný rok 1894» (V Strakonicích, 1893); «Orloj. Národní kalendáž Evanjelický na rok Páně 1894» (Praha, 1893) та багато ін. Див.: [16]. За цей час колекція Ф. Ржегоржа зросла більше ніж удвічі та налічувала вже 1163 томи [23, 572]. Інформацію про ці надходження отримуємо з дарчих написів та записів на маленьких наліпках, де Ф. Ржегорж скрупульозно зазначав, окрім року, ще й ціну, за якою була придбана книжка, та порядковий номер (очевидно, дару). Належність книг до цієї приватної бібліотеки засвідчує також автограф (підпис) власника і два види чорнильних прямокутних штампів з іменем і прізвищем дарувальника чеською мовою (на меншому – ім'я подано скорочено).

Франтішек Ржегорж сам вів облік подарованих львівській «Просвіті» чеських книжок; два зроблені ним списки зберігаються нині в Літературному архіві пам'яток народної писемності у Празі [4, 225].

Доречно зазначити, що упродовж 1890-х рр. Ф. Ржегорж надсилав також чеські друки і до бібліотеки НТШ [4, 225; 13, 135]; зробив вне-

сок і у збагачення бібліотеки Народного Дому [13, 244; 9, 122]; через посередництво Володимира Шухевича дарував книги бібліотеці «Просвіти» в Коломиї [13, 154].

У головній просвітянській бібліотеці (з 1895 р. пл. Ринок, 10) чеська колекція Ф. Ржегоржа знаходилася до середини 20-х років минулого століття. У 1926 р. разом із книжковими і рукописними збірками, які носили науковий характер, «Просвіта» передавала до Бібліотеки НТШ (далі – БНТШ) також і колекцію чеського етнографа [7, 252]. Як власність БНТШ вона отримала відповідні бібліотечні знаки і розміщувалася як одна з 14 меморіальних книгозбірень. Зберігся алфавітний картковий каталог книжкових фондів колишньої БНТШ в картонних коробках (неповний) [16], де на каталожних картках з описом видань, що походять з цієї приватної колекції, стоїть відповідна позначка – «З бібліотеки Ф. Ржегоржа».

У січні 1940 р. була створено Львівську філію БАН УРСР (нині – ЛННБ України ім. В. Стефаника), основою якої стали фонди трьох найбільших наукових книгозбірень Львова, серед яких – Бібліотека НТШ [17, 39–44]. У результаті її націоналізації, колекція чеського етнографа, як і майже всі інші, була розформована, переінвентаризована і розпорошена у сховищах академічної установи.

1957 р. з нагоди фестивалю у Львові, присвяченого 100-річчю від дня народження Ф. Ржегоржа, була здійснено її фізичну реконструкцію (відновлення): книжки знову упорядкували і промаркували спеціально виготовленим штампом «Збірка Ф. Ржегоржа». Брошури та неоправлені друки переплели [1, 42].

Сьогодні ця збірка, яка налічує близько 900 томів книжок та комплектів журналів [1, 42] (1500 книжок і журналів) [22, 487, 493], зберігається як окрема колекція у великій дубовій заскленій шафі з металевою табличкою із написом: «Бібліотека Франтішка Ржегоржа» у читальному залі для наукових працівників Відділу україніки ЛННБ України ім. В. Стефаника на вул. Винниченка, 24. Друки у ній розставлено, здебільшого, у два ряди за шифрами бібліотечного фонду цього відділу. На жаль, знайомлячись із вмістом шафи, з'ясовуємо, що частина видань не відповідає своєму походженню – на них відсутні будь-які провенієнції

або вони марковані лише власницькими знаками просвітянської бібліотеки та БНТШ. (Відомо, що у 1926 р., разом із книгозбірнею Ф. Ржегоржа, до НТШ були передані видання Чеської Академії наук [7, 252]). Як вдалося виявити у ході дослідження, частина цієї історичної колекції залишається розпорошеною у сховищах ЛННБ України ім. В. Стефаника, зокрема у відділах обмінно-резервних та основних фондів.

Підсумовуючи, слід наголосити, що чеська бібліотека Ф. Ржегоржа (майже всі видання надруковані чеською мовою [лише окремі – словацькою, німецькою та лужицькими], була і залишається чи не найбільшим зібранням чеської літератури 60–90-х років XIX ст., яке сьогодні зберігається у Львові. Укомплектована багатогалузевою та різноманітною за типами видань літературою, найстаріше з яких датоване 1843 роком [1, 48], вона віддзеркалює сфери діяльності та коло зацікавлень її власника; як цінний пласт духовної культури може слугувати вагомим джерелом для різноаспектних досліджень; як важлива складова національної спадщини сприяє поглибленню культурних взаємин двох народів.

На завершення варто зазначити, що в ЛННБ України ім. В. Стефаника, у рамках державних програм з реєстрації та збереження національного культурного надбання уже не один рік поспіль здійснюється систематична робота з вивчення та наукової реконструкції історичних колекцій у ретроспективній частині фонду академічної установи (книжкових, рукописних, мистецьких тощо). Проводиться паспортизація історичних колекцій (у т. ч. втрачених, переміщених і розпорошених під час Другої світової війни та в повоєнний період) на основі методики опрацювання та наукового опису, яку розробили працівники [10]. Паспорт-характеристика історичної колекції містить 12 інформаційних полів, за якими збираються і фіксуються відомості (як текстові, так й іконографічні) із залученням широкої джерельної бази (літератури, рукописних матеріалів, Інтернет-ресурсів тощо). Формується тематична загальна база даних, яка слугує основою для підготовки науково-довідкових видань, монографій, каталогів, статей. Зокрема, готується до друку Інформатор «Рукописні і книжкові колекції особового походження з Бібліотеки НТШ», куди увійде і гасло про книгозбірню відомого чеського діяча та великого прихильника України Франтішека Ржегоржа.

ЗБІРНА
Ф. Ржегоржа

Frant. Řehoř
30 kr. vdy
1894, č. 112

František Řehoř
БІБЛІОТЕКА
наукового товариства
імени Шевченка

БІБЛІОТЕКА
ДАРЪ
ФРАНТІШКА РЖЕГОРЖА
„ПРОСВѢТЫ“

STRAKONICKÝ DUDÁK
NOVÝ DOMOVÝ KALENDÁŘ
NOVÁ DOBA
KALENDÁŘ
Kalendář
cukrovarnický
Kalendář
Česko-židovský
Čermákův kalendář
Divadelní kalendář
na rok 1894
Antonín Šrut.
Kalendář
Učební kalendář
pro hospodáře
na rok 1882.

БІБЛІОТЕКА ФРАНТІШКА РЖЕГОРЖА

ФРАНТІШЕК
РЖЕГОРЖ
БІБЛІОТЕКА ФРАНТІШКА РЖЕГОРЖА

Список використаної літератури

1. *Біганський Р. М.* Франтішек Ржегорж як колекціонер книжок та його особиста бібліотека / Р. М. Біганський // Бібліотекознавство та бібліографія / АН УРСР, ЛНБ ім. В. Стефаника. – Львів, 1982. – С. 35–51.
2. *Валашкова Н.* «Згадка про вказану колекцію світлин – унікального свідоцтва східно-галицьких реалій того часу» : Франтішек Ржегорж та його колекція світлин з Галичини / Надя Валашкова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bojky.wordpress.com/2012/04/23/згадка-про-вказану-колекцію-світлин/.
3. *Галушко М. В.* Особисті бібліотеки А. С. Петрушевича і М. С. Возняка та колекції І. С. Свєнціцького і Ф. Ржегоржа як джерело для вивчення історії слов'янських народів / М. В. Галушко // Бібліотека – скарбниця духовності : міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю Львів. наук. б-ки ім. В. Стефаника АН України, Львів, 5–8 верес. 1990 р. – Київ : Наук. думка, 1993. – С. 130–139.
4. *Горак Р.* Призабуті з Вовкова / Роман Горак. – Львів : ЗУЦК, 2010. – 273 с. : іл.
5. *Дей О. І.* Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI – XX ст.) / О. І. Дей. – К. : Наук. думка, 1969. – 557, [2] с.
6. *Дзьобан О.* Бібліотеки меморіальні Наукового товариства ім. Шевченка / Олександр Дзьобан, Ольга Осадця // Наукове товариство імені Шевченка : енциклопедія. – Київ ; Львів ; Тернопіль, 2014. – Т. 2 : Бібл–Вес. – С. 84–91.
7. Звіт з діяльности Товариства «Просвіта» за час від 25. грудня 1925 року до 24. грудня 1926 року. – Львів, 1927. – С. 229–262.
8. Каталог бібліотеки, подарованої товариству в червні 1890 р. чеським етнографом Францішком Ржегоржем та вирізка з газет з довідкою про згадану бібліотеку, 1891 // ЦДІА України у Львові, ф. 348 : Товариство «Просвіта» м. Львів, оп. 1, спр. 6403 а. – 39 арк.
9. *Колосовська О.* Бібліотека Народного Дому: з історії формування фондів / Колосовська Ольга // Записки ЛНБ ім. В. Стефаника : [зб. наук. пр.]. – Львів, 2002. – Вип. 9/10. – С. 114–134.
10. *Кривенко М.* Історичні колекції Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника : з досвіду вивчення та наукової реконструкції / Маргарита Кривенко, Галина Сварник ; НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника, Н.-д. відділ іст. колекцій. – Львів, 2014. – 111 с.

11. *Кривенко М.* Приватні книгозбірні Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника у «Словнику» Івана Лисенка: нотатки на полях / Маргарита Кривенко // Записки ЛННБ України ім. В. Стефаника. – Львів, 2014. – Вип. 6 (22). – С. 415–439.
12. *Кріль М.* [Рецензія] / Михайло Кріль // Проблеми слов'янознавства. – Львів, 2002. – Вип. 52. – С. 204-208. – Рец. на кн.: František Řehoř (1857–1899) a jeho etnografická činnost (S ukázkami článků F. Řehoře z Haliče) / Nad'a Valašková. – Praha : Etnologický ústav AV ČR, 1999. – 182 s., il.
13. *Кунанець Н. Е.* Бібліотечна справа на західноукраїнських землях (XIII ст.–1939 р.) : консолідований інформаційний ресурс : монографія / Н. Е. Кунанець ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2011. – 446 с., іл.
14. *Кунанець Н. Е.* Наукові бібліотеки Львова (1784–1939) : особливості становлення і розвитку, формування фондів та колекцій / Н. Е. Кунанець. – Львів, 2010. – 241 с.
15. *Лисенко І.* Словник українських приватних бібліотек / Іван Лисенко. – К. : Рада, 2009. – 212, [3] с.
16. ЛННБУ. ВР. Науково-довідковий апарат історичних колекцій (БНТШ у Львові).
17. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: переміщення і втрати фондів. Т. 1 (1939–1945) : зб. док. і матеріалів / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника, Н.-д. від. іст. колекцій ; [упоряд.: Галина Сварник (керівник), Роман Дзюбан, Маргарита Кривенко, Леся Кусий, Володимир Муравський]. – Львів, 2010. – L, 565, [1] с. – (Джерелознавча серія).
18. [Маковей Осип]. «Бібліотека, котру п. Франтішек Ржегорж знаменитий чеський етнограф, подарував в червні 1890 р. товариству «Просвіта» … / М. // Діло. – 1891. – 20 берез. (1 квіт.) (ч. 65).
19. М*ольнар М.* Франтішек Ржегорж і Україна / Михайло Мольнар // Народна творчість та етнографія (Київ). – 1959. – Кн. 1 (січень–березень). – С. 79–89.
20. *Мундяк М. М.* Франтішек Ржегорж і Україна / М. М. Мундяк // Міжслов'янські літературні взаємини : зб. ст. / АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка ; [редкол.: О. І. Білецький, Є. П. Кирилюк, Г. Д. Вервес]. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 279–287.

21. «П. Франтішек Ржегорж, великий друг Русинів…» // Діло. – 1890. – 28 трав. (9 черв.) (ч. 118).
22. *Ревера Б.* Відділ україніки / Богдана Ревера // Записки ЛННБ України ім. В. Стефаника : зб. наук. пр. – Львів, 2010. – Вип. 2 (18). – С. 469–500.
23. *Сварник Г.* Архів товариства «Просвіта»: історія формування, сучасний стан / Галина Сварник // Записки ЛННБ України ім. В. Стефаника. – Львів, 2009. – Вип. 1 (17). – С. 571–600.
24. *Федорук О.* [Рецензія] / Олесь Федорук // Український археографічний щорічник. Нова серія. – Київ, 2010. – Вип. 15. – С. 656–660. – (Український археографічний збірник ; т. 18). – Рец. на кн.: Бібліотека Івана Франка. Науковий опис. У 4 т. Т. 1 / упоряд.: Г. Бурлака (наук. кер.), С. Захаркін, Р. Кисельов [та ін.] ; перед. сл. М. Жулинського ; вступ. ст. Я. Мельник. – Київ : [Критика], 2010. – 622 с.

FRANTISHEK RZHEHORZH'S LIBRARY IN THE CONTEXT OF THE NATIONAL CULTURAL HERITAGE

Marharyta KRYVENKO

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
Stefanyk Str., 2, Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: kryvenko_margaret@ukr.net

In the article on the basis of considerable source material, the private library of the famous Czech ethnographer and writer Frantishek Rzhehorzh (1857–1899) is presented: the history of the formation of book-collection is highlighted; its composition and content are revealed; the proprietary signs are described; its dramatic destiny and the current state of conservation are studied.

Keywords: Frantishek Rzhehorzh, private library, historical collection, national cultural heritage.

УДК 069.5:39:[746(=161.2)»17»Г.ОЗАРКЕВИЧ](477.83-25)

НЕВІДОМИЙ ПЛАСТ ЕТНОГРАФІЧНОЇ КОЛЕКЦІЇ ФРАНТІШЕКА РЖЕГОРЖА (ДО ПИТАННЯ ЗБІРКИ ГЕРМІНИ ОЗАРКЕВИЧ)

Олена ФЕДОРЧУК

Інститут народознавства НАН України, відділ народного мистецтва, просп. Свободи, 15, Львів, 79000, Україна
e-mail: folena@i.ua

Стаття присвячена збірці Герміни Озаркевич, що складалася зі зразків української вишивки й бісерних оздоб XIX ст. Зараз збірка розсіяна по різних музеях. Дві частини цієї збірки авторка виявила у Музеї етнографії і художнього промислу, у Національному музеї Львова та, відповідно, опрацювала їх.

Ще одну частину збірки Г. Озаркевич наприкінці XIX ст. особисто передала Франтішеку Ржегоржу для музею Напрстків у Празі. Аналізуючи літературні джерела та твори з львівських музеїв авторка робить спробу попередніх прогнозів щодо розмаїття та мистецької цінності українських бісерних прикрас з етнографічної колекції Ф. Ржегоржа, що сьогодні належить Національному музею у Празі. Авторка порушує питання опрацювання й атрибуції поки невідомого для наукового світу пласту українських творів.

Ключові слова: українське мистецтво, збірка Герміни Озаркевич, етнографічна колекція Франтішека Ржегоржа, ґердани, вишивка.

Давні артефакти становлять необхідну для ретроспективних розвідок групу речових джерел. Їхня наукова цінність особливо висока, якщо зібрані в минулому пам'ятки належно паспортизовані. Реалії української історії були такими, що значна частина мистецьких експонатів втратила супровідні в часі надходження описи. З огляду на таку обставину завжди актуальним напрямком наукових студій є виявлення нових, зокрема належно атрибутованих, артефактів. Останні розширяють джерельну базу мистецтвознавчих розвідок, а також, завдяки застосуванню методу аналогій, сприяють атрибуції безіменних творів.

Перспективним напрямком досліджень бачиться маловідома українським мистецтвознавцям збірка творів народного мистецтва, що її укомплектувала у другій половині XIX ст. Герміна Озаркевич. Дві частини творів із цієї збірки виявила авторка у львівських музеях. Ще одна частина знаходиться в етнографічній колекції Франтішека Ржегоржа, яка зараз належить Національному музею в Празі.

Експонати, які зібрала Г. Озаркевич (зразки вишивки та ґерданів), що знаходяться сьогодні у львівських музеях, вибірково були ілюстровані та проаналізовані в авторській публікації «Зразки ґерданів з колекції Герміни Озаркевич-Величко» [11]. Серед результатів такого дослідження висновок про те, що зібрані в 1880–1882 рр. пам'ятки містять інформацію про українське народне мистецтво не лише другої, а також і першої половини XIX ст., а отже, збірка Г. Озаркевич має високу художню та історичну цінність [11, 847–848].

Завдяки публікації Петра Арсенича «Родина Озаркевичів» авторка дізналася, що у 1890-х рр. частину своєї збірки Г. Озаркевич передала Франтішеку Ржегоржу для чеського промислового музею родини Напрстків у Празі [9, 53]. Надя Валашкова у монографії «Франтишек Ржегорж (1857–1899) та його етнографічна діяльність (з прикладами статей Ф. Ржегоржа з Галичини)» підтвердила, що у колекції Ф. Ржегоржа (що нині належить Національному музею в Празі) знаходиться 70 зразків ґерданів [14, 54]. Також Н. Валашкова повідомила, що частина із них опинилася в етнографічній колекції завдяки українській письменниці Ользі Кобилянській [14, 67]. Натомість ім'я Г. Озаркевич у праці Н. Валашкової не згадується. Робимо висновок, що передані цією збирачкою пам'ятки (бісерні прикраси і, можливо, фрагменти вишивок), на жаль, поки не стали об'єктом мистецтвознавчих розвідок, хоча й мають значну історичну та мистецьку цінність, оскільки репрезентують багату варіативність української народної орнаментики XIX ст.

У сучасній науковій літературі відомостей про Герміну-Марію (Героніму, Єроніму, Ромцю) Озаркевич (1865–1924 рр.), після заміжжя – Величко, обмаль. А між тим рідна сестра Наталі Озаркевич-Кобринської свого часу була знаною колекціонеркою та популяризаторкою творів

українського народного мистецтва. Зібрані нею найкращі зразки селянської вишивки та бісерного плетива представляли українську культуру на виставках у Тернополі, Кракові, Відні, Празі, Львові, Коломиї, Чернівцях [10, 34]. Зокрема, про збірку Озаркевич, експоновану 1887 р. на етнографічній виставці у Тернополі, згадував Іван Франко. Відомий діяч української культури писав: «Покуття – батьківщина виробів з пацьорків, так званих ґерданів, які носять дівчата, парубки і люди одружені, особливо в молодому віці... Тернопільська виставка має цілу вітрину ґерданів з тих околиць, не рахуючи багатої колекції панни Єроніми Озаркевичівни, яка тільки сьогодні прибула з Кракова. Доречно буде відзначити, що деякі віденські вчені, ознайомившись минулого року з колекцією ґерданів панни Озаркевичівни, помітили вражаючу схожість техніки і матеріалу покутських ґерданів і подібних оздоб з бісеру, знайдених при муміях у староєгипетських похованнях» [12, 479]. Від себе додамо, що бісерні твори народних майстрів західних теренів України, завдяки використанню наддрібного бісеру, вражали сучасників XIX ст. неймовірною ювелірністю.

Справді, сьогодні про колись чималу колекцію Герміни Озаркевич відомо зовсім мало. Нам вдалося виявити пам'ятки, які знаходяться у фондах Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького (далі – НМЛ) та Музею етнографії та художнього промислу (МЕХП) Інституту народознавства НАН України.

Із записів у Книзі вступу НМЛ дізнаємося, що у 1911 р. Іларіон Свєнціцький за 120 корун викупив у п. Величкової для музею частину її збірки, що складалася з фрагментів бісерних прикрас, фрагментів вишивок (головно уставок жіночих сорочок) та мальованих взорів вишивок зі Снятинського повіту. Фрагменти ґерданів розміщувалися на 12 фанерних щитах (225 зразків), фрагменти вишивок – на 10 картонках (247 пам'яток, окремі з яких пізніше були поділені на декілька менших, після чого стало 264 зразки), мальовані взори – на 20 таблицях (163 малюнки) [11, 847]. До слова, мальовані взори вишивок ми поки що не виявили у жодному з львівських музеїв.

Збірка ґерданів (згідно запису у Книзі вступу НМЛ) датується 1880 р.,

збірка вишивок та мальованих взорів – 1882 роком. З чого можемо виснувати, що свою колекцію Г. Озаркевич почала укомплектовувати у віці 15 років, і першими її експонатами стали бісерні вироби селян Снятинського повіту (зараз Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.), найвірогідніше зі с. Белелуя, де донька українського священика уперше зачарувалася красою народного мистецтва. Зокрема вказівку на с. Белелуя зберегли записи, зроблені на зворотній частині більшості картонок із вишивками НМЛ [5]. У колекції вишивок є також зразки зі с. Тишківці Городенківського повіту (Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.) [6] та м. Болехова Долинського повіту (Івано-Франківської обл.) [7].

У 1954 р. зразки ґерданів, що їх зібрала Г. Озаркевич, було передано з НМЛ до МЕХП, де ми їх і виявили [1]. Як уже вказувалося, відпочатково на 12 фанерних щитах розміщувалося 225 зразків. Через руйнівні впливи часу частина пам'яток на сьогодні відсутня [11, 847] (див.: Іл. 1, 2).

Відзначимо, що коли І. Франко у 1887 р. захоплено відгукувався про вже знану у світі збиральницьку працю Г. Озаркевич, колекціонерці було всього лишень 22 роки і проживала вона коло своїх батьків у Болехові, до цього тривалий час – на Снятинщині. Тож не дивно, що на 6 перших (рівно половина) щитах розміщені пам'ятки із Снятинщини [2], на 4 наступних – з Городенківщини [3], та на 2 останніх – з Буковини [4].

Завдяки збірці зразків вишивок та ґерданів можемо дослідити технологічні особливості та орнаментику творів українського народного мистецтва середини – другої половини XIX ст., а можливо, й першої половини XIX ст. Наша гіпотеза про дуже давнє походження зібраних Г. Озаркевич зразків ґрунтується на тому, що майже кожна з бісерних плетінок, має невелику ширину та ювелірний декор (виплетений з найдрібнішого бісеру). Саме такі вузькі композиції мали б панувати у першій половині XIX ст. – на етапі раннього розвитку традиції бісерного оздоблення народного одягу українців. Історичні світлини з Покуття та Буковини другої половини XIX ст. засвідчують широке побутування прикрас з так само ювелірно витонченими, проте значно ширшими, узо-

рами. Вказане наштовхує на думку, що до своєї збірки Герміна збирала зразки як можна давнішої народної творчості, бажаючи вберегти від небуття те, свідком поступового зникання чого вже була сама збирачка.

Так само й взірці вишивок наштовхують на думку про значно глибше, аніж час укомплектування збірки, походження окремих експонатів. До найдавніших, безсумнівно, належать фрагменти уставок, які пошановувачка народної творчості витинала зі зношених сорочок (див.: Іл. 3). Поряд із чималою кількістю вирізаних з автентичного одягу фрагментів, є в колекції і цілком нові відшиті на тканині зразки [8]. Останні мають настільки добрий стан, що якби не занотоване датування 1882 р., то можна було б засумніватися у давності їхнього походження. Застосування різних вишивальних стібів, відмінності у графічній мові та кольоровій палітрі творів так само засвідчують широку часову межу вишитих пам'яток. Отже, зібрані Г. Озаркевич артефакти, правдоподібно, зберегли для нас багату інформацію про народну творчість усього XIX століття. Художній аналіз раніше виявлених експонатів триває.

Обсяг, як також мистецька цінність зразків українських прикрас з бісеру (можливо, також української народної вишивки), що сьогодні знаходяться завдяки Ф. Ржегоржу у Національному музеї в Празі, поки що нами не з'ясована. Проте, у статті «ґердан» («Gerdan»), опублікованій у 10 томі наукового словника Яна Отто, Ф. Ржегорж демонструє обізнаність, яку можна здобути лише у випадку аналітичного дослідження різних типів (не лише стрічкових ґерданів) бісерних прикрас українців. Зокрема, слушними є наступні зауваги Ф. Ржегоржа: ґердани є обов'язковою на Галицькому Покутті і Буковині прикрасою «русинських» (українських – *О. Ф.*) дівчат, які носять їх на шиї або над чолом; ґерданами також прикрашають головні убори парубків та дівчат («карабулі»). Виконують такі оздоби з найдрібніших різнобарвних кораликів у формі стрічки (мається на увазі стрічковий ґердан та, можливо, й інші типи площинних прикрас – *О. Ф.*) або ж трубки (об'ємна плетінка – *О. Ф.*). Гуцульські прикраси вирізняються тим, що мають металеву пряжку (чепраги – *О. Ф.*) [13]. Отож, Ф. Ржегоржу добре відомим було те, що вироби з бісеру побутували серед українців Покуття, Гуцульщи-

ни, Буковини. Чеський дослідник згадав головні і нашийні оздоби, також дівочі головні убори; повідомив про те, що оздоби могли мати площинну або об'ємну форму. Правдиві знання (необхідні для написання статті «гердан») Ф. Ржегорж здобув, найвірогідніше, аналізуючи пам'ятки, значну частину яких слід шукати в колекції Етнографічного відділу Національного музею у Празі.

У групі українських творів празької колекції Ф. Ржегоржа знаходиться щонайменше 70 фрагментів бісерних оздоб, значна частина яких, правдоподібно, потрапила туди завдяки Г. Озаркевич; також у колекції є пам'ятки, які передала О. Кобилянська. Серед бісерних виробів слід шукати фрагменти як мінімум чотирьох типів прикрас: стрічкового ґердану, силянки, об'ємної плетінки й кризи. За цими пам'ятками можна вивчати багату варіативність української народної орнаментики XIX ст. Надіємося, що невідомі нам пам'ятки мають підписи із вказівкою часу та місця їхнього виготовлення й, вірогідно, назвами мотивів. Не виключаємо можливості наукових сенсацій, як от натрапити на українські твори, документально датовані першою половиною XIX чи тим більше кінцем XVIII ст.

Попередні висновки вказують на високу історичну й мистецьку цінність українських бісерних виробів, що наприкінці XIX ст. потрапили до колекції Ф. Ржегоржа й нині знаходяться в етнографічному відділі Національного музею в Празі. Авторка переконана у вагомих результатах системного дослідницького проекту, який би охопив увесь обсяг (не лише бісерні вироби) пам'яток унікальної етнографічної колекції Ф. Ржегоржа.

Основними завданнями такого проекту мають стати ідентифікація, класифікація та розгорнута атрибуція артефактів українського народного мистецтва XIX ст., що їх зібрав свого часу Ф. Ржегорж. Отримати найякісніші результати допомогло б об'єднання зусиль чеських етнологів – спеціалістів у царині опублікованого й рукописного спадку Ф. Ржегоржа, та українських мистецтвознавців – фахівців із декоративного мистецтва не лише на професійному, а й інтуїтивно-компліментарному рівні.

Завдяки реалізації проекту з візуалізації, опису та опублікування етнографічної збірки Ф. Ржегоржа її особливі експонати удоступняться широкому загалу науковців, зокрема фахівців з декоративного мистецтва. Результат дослідження етнографічної збірки Ф. Ржегоржа розширить знання про особливості давньої народної творчості українців Галичини та Буковини. Поза сумнівом, опублікування фахово атрибутованих пам'яток сприятиме атрибуції низки допоки безіменних творів.

Важливою справою стане й широка популяризація збиральницьої діяльності непересічної українки – Герміни Озаркевич і великого друга України – Франтішека Ржегоржа. Вшанування їхнього внеску у збереження надбань етнічного мистецтва українців стане достойною даниною пам'яті вдячних нащадків.

Список використаної літератури

1. МЕХП, ЕП 22391–22578.
2. МЕХП, ЕП 22391–22475.
3. МЕХП, ЕП 22476–22546.
4. МЕХП, ЕП 22547–22578.
5. НМЛ, Альбом № 29, Табл. 1–21.
6. НМЛ, Альбом № 29, Табл. 22, В 2777–2804.
7. НМЛ, Альбом № 29, Табл. 23, В 2805–2822.
8. НМЛ, Альбом № 29, Табл. 11, В 2653–2673; Таблиця 22, В 2777–2804.
9. *Арсенич П.* Родина Озаркевичів : 2-ге видання, доповнене. – Снятин : Видавнича фірма ПрутПринт, 2010. – 64 с. : іл.
10. *Скворій Р.* Озаркевичі / Р. Скворій // Бойки. – Дрогобич : Науково-культурологічне товариство «Бойківщина». – 1995. – № 1–3. – С. 32–35.
11. *Федорчук О.* Образцы герданов из коллекции Гермины Озаркевич-Величко // Зборнік дакладаў і тэзісаў VII Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў» (Мінск, Беларусь, 24–25 лістапада 2016 года) : у 2 т. / гал. рэд. А. І. Лакотка; Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі / О. Федорчук. – Мінск : Права і эканоміка, 2017. – Т. 1. – С. 846–849.
12. *Франко І.* Етнографічна виставка у Тернополі // Франко І. Зібрання творів : у 50-ти т. / Іван Франко. – К. : Наук. думка, 1985. – Т. 46. – Кн. 1. – С. 469–479.
13. Řř. Gerdan / Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí // Řehoř František. – Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze. – 1896. – Desátý díl : Gens–Hedwigia. – S. 55.
14. Valášková N. František Řehoř (1857 – 1899) a jeho etnografická činnost (S ukázkami článků F. Řehoře z Haliče). – Praha : Etnologický ústav AV ČR. – 1999. – 182 s. : il.

Список ілюстрацій:

1. Фрагменти ґерданів. 1880 р., Снятинський район Івано-Франковської обл., МЕХП, Колекція Г. Озаркевич, Табл. IV, ЕП 22436–22450.
2. Фрагмент ґердану. 1880 р., Північна Буковина, МЕХП, Колекція Г. Озаркевич, Табл. XII, ЕП 22578.

3. Фрагменти уставок з жіночих сорочок. 1882 р., НМЛ, Колекція Г. Озаркевич, Альбом № 29, Табл. 19, В 2759–2764.

THE UNKNOWN LAYER OF ETHNOGRAPHIC COLLECTION OF FRANTISHEK RZHEHORZH (TO THE QUESTION OF HERMINA OZARKEVYCH`S COLLECTION)

Olena FEDORCHUK

Folk Art Department, Ethnology Institute of NAS of Ukraine
15 Svoboda Avenue, Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: FOlena@i.ua

The article is dedicated to the collection of Hermina Ozarkevych, which consisted of samples of Ukrainian embroidery and beaded decoration of the XIX century. The collection is dispersed across different museums now. Two of its parts were discovered and processed by the author at the Museum of Ethnography and Historic Artefact and the National Museum of Lviv.

Another part of the collection was personally transferred by H. Ozarkevych to Frantishek Rzehorzh for the Museum of Thimble in Prague at the end of the XIX century. By the analysis of literary sources and works from Lviv museums, the author makes an attempt of preliminary predictions about the diversity and artistic value of Ukrainian beaded jewelry from the ethnographic collection of F. Rzehorzh, which now belongs to the National Museum in Prague. The author raises the question of processing and attribution of the Ukrainian scientific works which are still unknown to the scientific world.

Key words: Ukrainian art, collection of Hermina Ozarkevych, ethnographic collection of Frantishek Rzehorzh, collar of beads, gerdany, embroidery.

УДК 069.5(437.31):398(=161.2:477.83/.86)]-047.37

АКТУАЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ПРОЕКТУ «КОЛЕКЦІЯ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА У ФОНДОСХОВИЩАХ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ В ПРАЗІ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА АТРИБУЦІЯ»

Олег БОЛЮК

Інститут народознавства НАН України,
просп. Свободи, 15, Львів, 79000, Україна
e-mail: oleh.bolyuk@gmail.com

Подається ідея, концепція та окремі напрямки дослідження науково-дослідного проекту про колекцію творів українського народного мистецтва, яку зібрав видатний чеський діяч Франтішек Ржегорж на теренах Східної Галичини. Призабута колекція досі не опрацьовувалася вченими і не була оприлюдненою, що підносить проект до рангу сенсаційних.

Ключові слова: твір, мистецтво, музей, класифікація, атрибуція, Прага, Галичина, Україна.

Анонс теми проекту, зазначеної у титулі пропонованої статті, звертає увагу на проблему дослідження українського народного мистецтва серед колекцій давніх творів, їхнього системного вивчення, у цьому випадку – в межах збірки Національного музею у Празі. З одного боку проект локалізує топографію пошуку, що полегшує виконання завдання, з іншого ж він ускладнений браком достатньої інформації про наявність, стан та детальний опис збережених українських артефактів у музеях Чехії, що, відповідно, інтригує зацікавлених дослідників. Українсько-чеський діяч Франтішек Ржегорж, якому вдалося зібрати численні предмети побуту зі Східної Галичини, особливо з Гуцульщини, для Чеського промислового музею, який зорганізували подружжя Напрстків, є тією яскравою постаттю, яка єднає зародження проявів місцевого колекціонерства в

останній третині XIX ст. із пропонованим сьогодні науково-дослідним проектом.

Активна діяльність Ф. Ржегоржа наприкінці XIX ст. у дослідженні народного побуту й фольклору Галичини є цінним для сучасного мистецтвознавства доробком, актуальним хоча б з кількох причин:

вивчаючи спадщину Ф. Ржегора, маємо виняткову можливість пізнати пласт матеріальної та духовної культури українців останньої третини XIX ст. із погляду іноземця-чеха. На основі цього маємо приклад фіксації явища з використанням методу спостереження, у якому ідеально вписується спосіб пізнання – відсторонення (у даному випадку етнічне й переважно соціальне) дослідника від респондента. Це співвідношення демонструє відсутність внутрішньо-етнічної заангажованості у явище, тобто вчений не був носієм культури, яку досліджував. Такі умови на рівні експерименту, базисом якого був збір польових матеріалів, давали можливість Ф. Ржегоржу бачити певні риси національної своєрідності, що зазвичай не помітні інформанту;

до збиральницької спадщини Ф. Ржегоржа належать замальовки, описи, також фотографії (світлини), які є документальним фактажем для наукових студіювань з різних дисциплін, зокрема архітектури, мистецтвознавства, етнології, соціології та інших [8]. Фотокартки і зображення на склі (дагеротипи), загальною кількістю 553 штуки, дозволяють ученим бачити не одну проблематику досліджень [1, 28–29; 4, 207]. Візуалізація усіх історичних джерел (писемних, зображальних, речових) сприятиме широкому колу науковців здійснювати їхній самостійний аналіз без впливу сторонніх міркувань;

дослідник культури етнографічних груп: українців лемків, бойків, гуцулів, підгорян, ополян, покутян, подолян, – позиціонував себе речником українсько-чеських культурних взаємин. Такий зв'язок наштовхує на продовження науково-творчої співпраці між українськими та чеськими ученими і музеєзнавцями вже на іншому, сучасному рівні.

Скромний бібліографічний перелік про діяльність Ф. Ржегоржа звужується ще більше, коли фокусується увага на дослідженнях його етнографічно-збиральницької місії. До сьогодні найретельніші студію-

вання його спадщини належать Наді Валашковій та, вслід за нею – Євгену Топінці [5; 8].

Львівським мистецтвознавцям бачиться вивчення збірки Франтішека Ржегоржа у форматі українсько-чеського науково-дослідного проекту з назвою «Колекція творів українського народного мистецтва у фондосховищах Національного музею в Празі», де основними акцентами (завданнями) дослідження стануть класифікація етнографічних пам'яток (близько 1200 експонатів), їхня дескрипція й колективні міждисциплінарні статті про музейні артефакти як джерела вивчення традиційної культури бойків, гуцулів, лемків, підгорян, ополян, покутян, подолян [7, 155–168].

Мета проекту – висвітлити широкому загалу наукову спадщину чеського вченого Франтішека Ржегоржа, пов'язану із українським народним мистецтвом.

Анонсований проект охоплює представників двох інституцій. З українського боку сформована група львівських мистецтвознавців із відділу народного мистецтва Інституту народознавства Національної академії наук України: докторанта Олега Болюка (в моїй особі), ст. н. с. Олени Федорчук, м. н. с. Тетяни Куцир, ст. н. с. Оксани Шпак. Із чеського боку склад науковців та музейників остаточно не затверджений, оскільки переговори з істориками мистецтва, етнологами, музеєзнавцями, культурологами із Праги ще тривають.

Результатом міжнародної міждисциплінарної співпраці стане чесько-українське ілюстроване видання із трьох основних частин:

статті про діяльність Франтішека Ржегоржа як польового дослідника, фотографа та колекціонера українського народного мистецтва. Їх доповнюватимуть тематичні мапи з експлікацією. Будуть нанесені на них зафіксовані (описані, сфотографовані, замальовані) матеріали зі стислими коментарями. На етапі узгодження – мапи із вказаними мандрівками Франтішека Ржегоржа у товаристві Людвіга Файгла (1887 р.), Володимира Шухевича (1889 р. 1891 р.), Вацлава Понеца (1891 р.) [5, 32];

статті у вигляді розділів згідно етнографічного поділу українців, видової специфіки мистецтва або/і тематики колекційної збірки. Так, на-

приклад, у проект написання колективної монографії Олена Федорчук залучена ще й з індивідуальною дослідницькою програмою, у рамках якої вивчатиме етнографічну колекцію Франтішека Ржегоржа, у яку входить збірка Герміни Озаркевич. Олег Болюк зосередить увагу на речових пам'ятках художнього дерева та їх дагеротипах, замальовках, описах, зафіксованих і зібраних видатним чехом: народна і культова архітектура, обладнання житла та храмів, начиння [8, 52; 3, 16]. Особливо ретельно вивчатимуться різьблені й інкрустовані твори Юрія Шкрібляка [6, 716–718]. Тетяна Куцир провадитиме дослідження українського народного одягу, його компонентів, декоративних акцентів, зокрема вишивки. Оксана Шпак працюватиме над вивченням образів на склі, народному живописі, писанкарстві. Українські мистецтвознавці планують ідентифікувати, класифікувати та розгорнуто атрибутувати (матеріал, техніку, особливості декору) унікальні артефакти;

після узагальнених висновків завершуватиме книгу ілюстрований каталог творів українського мистецтва із атрибуцією та науковими коментарями. Тут планується розподілити блоками репродукції дагеротипів та фотокарток авторства Ф. Ржегоржа та світлини тогочасних фотографів, які Ржегорж купив у 1880-х рр., а також фондову збірку українських пам'яток, що зберігається в Етнографічному відділі Національного музею у Празі [2, 127]. Українські вчені принагідно ознайомляться зі станом збереженості колекції творів українського народного мистецтва у фондосховищах, що дасть змогу краще довідатись про методику реставраційних та консерваційних процесів, які практикують у музейництві Чехії.

Отож, колективне дослідження бачиться у вигляді текстового й альбомного видання, де б узгоджувались три блоки: інформативні статті про постать Франтішека Ржегоржа як збирача пам'яток українського народного мистецтва; аналітичні статті українських науковців про його колекцію артефактів та, властиво, каталог репродукцій самих творів із коментарями. Монографічне видання матиме рубрикації, пов'язані із видами українського декоративно-ужиткового мистецтва, народною архітектурою Східної Галичини, а також колоритними типажами автохтонів.

Одним із основних репрезентативних векторів науково-дослідної

роботи у рамках українсько-чеського проекту є художнє дерево. Цей феномен вже тривалий час у полі зору безпосереднього наукового зацікавлення автора статті, тому подаю тут кілька основних міркувань щодо його представлення у проектованій колективній монографії.

Відомо, що до фондової збірки українських пам'яток, яка зберігається в Етнографічному відділі Національного музею у Празі, належать дерев'яні вироби, які мають історико-етнографічну та художню цінність. Як зазначалось, важливими є також ілюстративні джерела у вигляді фотокарток та дагеротипів. У майбутньому виданні цілком оправданою буде рубрикація художнього дерева не за пропорціями кількісного наповнення ілюстраціями, а, насамперед, за галузями народної творчості, серед яких першим презентуватиметься народне будівництво.

У колективній монографії народне будівництво (архітектуру) представлятимуть зображення, які друковані на папері, знімки на склі та зарисовки із обмірами, які виконав Франтішек Ржегорж, і фотокартки, придбані у фотографів Сілкевича й Дуткевича з метою створення колекції світлин для Чеського промислового музею подружжя Напрстків. Увесь масив таких джерел розподілятиметься за тематикою народного будівництва на основі призначення (функції): культові споруди (храми, дзвіниці, каплиці, ландшафтні хрести); інші громадські будівлі, зокрема школи, базарні ятки; житло й господарські будівлі включно з малими архітектурними формами. Враховуватиметься географічна прив'язка, етнографічні особливості, планувально-просторова структура, стилістика й декор фасадів. Особливості тогочасного інтер'єру Франтішек Ржегорж не зафіксував, бо слабка освітленість приміщень, навіть у сонячний день, не дозволяла йому це зробити фотоапаратом.

У випадку розміщення на зображенні двох архітектурних форм, робитиметься аналіз кожної з них, адже фотограф обрав такий ракурс навмисне, щоб проілюструвати певну ансамблевість об'єктів. Так, наприклад, світлина каплиці та придорожнього хреста у с. Тишківці (сучасний Городенківський р-н Івано-Франківської обл.) демонструє локальні особливості народного будівництва. На передньому плані зафіксовано муровану з природного каменю огорожу, яка властива для придністровських сіл Покуття й Поділля. Однокамерна, прямокутна у плані муро-

вана каплиця, накрита двосхилим дашком, була і залишається типовою для рівнинної території Східної Галичини. Позаду будівлі височіє придорожній хрест, так звана «фігура» – традиційна для західних регіонів України малогабаритна ландшафтна споруда українців-християн. Специфічність хреста-«фігури» полягає у доволі значній величині вертикальної його основи – 3 м, а то й вище, де обов'язковим є пластичне зображення Розп'ятого й, переважно, атрибутів Його Страстей. Доволі часто уся композиція має дощате тло та дашок, який захищає скульптурну композицію від опадів.

Іншим поширеним видом придорожніх християнських знаків були так звані «хрещаті хрести» – доповнені маленькими хрестами основні конструктивні його частини. Такий меморіальний об'єкт Ф. Ржегорж зафіксовав у с.Цуцилівці (тепер – Вільхівці Жидачівського р-ну Львівської обл.). Його профільовані деталі скріплені дерев'яними кілочками-тиблями утворюють своєрідну ажурну композицію, що нагадує хрести-мороки, суть яких полягає у ритмічності однакових елементів-модулів.

Подані дескрипції становитимуть частину мистецтвознавчого аналізу не тільки давніх світлин, а й предметів із самої колекції творів, що перебуває у фондосховищах Національного музею у Празі. Проте про них зараз трудно щось говорити, адже їх ніхто ще до сьогодні ретельно не дослідив.

Тож, замість висновків, які стануть доречними вже після завершення науково-дослідного проекту, варто підкреслити, що його автори переконані: колективне чесько-українське монографічне видання «Колекція творів українського народного мистецтва у фондосховищах Національного музею в Празі: колекція та атрибуція» стане важливою культурною подією для обидвох народів.

Список використаної літератури

1. *Валашкова Н.* Франтішек Ржегорж та його колекція світлин з Галичини / Надя Валашкова // Український журнал. – 2007. – № 4. – С. 28–29.
2. *Власенко О., Ткачук О.* Чехи на Волині : історія та сучасність : збірник наукових праць / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 126–131.

3. Изъ Львова въ Коломыю (изъ путевыхъ записокъ Фр. Рѣгоря) // Кіевская старина. – 1896. – Т. 52. – Ч.15. – С. 10–31.
4. *Кріль М.* [Рецензія] : Valašková N. FRANTIŠEK ŘEHOŘ (1857–1899) A JEHO ETNOGRAFICKÁ ČINNOST (S ukázkami článku F. Řehoře z Haliče). Praha, 1999. 167 s.+ 15 il. / Михайло Кріль // Проблеми слов'янознавства. – 2002. – Вип. 53. – С. 204–208.
5. *Топінка Є.* Збірник статей та документів до історії чесько-галицьких стосунків / Євген Топінка, Йозеф Шебеста, Їтка Байгарова, Мар'яна Сеньків.– Львів : Центр Європи, 2007. – Частина І. – 208 с.
6. *Řehoř František.* Jurko Škriblak a něco o jeho řezbách // Zlatá Praha. – 1888. – № 5. – S. 716–718.
7. *Valášková N.* Etnografické poznatky z královéhradecka a češi v Haliči (z pozůstalosci Františka Řehoře) / Naďa Valášková. – Český lid. – 2000. – Vol. 87. – № 2. – S. 155–168.
8. *Valášková N.* František Řehoř (1857–1899) a jeho etnografická činnost (S ukázkami článků F. Řehoře z Haliče) / Naďa Valášková. – Praha : Etnologický ústav AV ČR. – 1999. – 167 s.

THE TOPICALITY OF UKRAINIAN-CZECH SCIENTIFIC RESEARCH PROJECT «THE COLLECTION OF UKRAINIAN FOLK ARTWORKS IN THE FUND STORAGE OF THE NATIONAL MUSEUM OF PRAGUE»

Oleh BOLYUK

Institute of Ethnology of National Academy of Sciences of Ukraine
15 Svoboda Avenue, Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: oleh.bolyuk@gmail.com

The idea, concept and separate directions of exploration of a scientific research project on a collection of works of Ukrainian folk art, which was collected by the outstanding Czech figure Frantishek Rzhehorzh on the territory of Eastern Galicia, are presented. Forgotten collection has not yet been processed by scientists and has not been made public – that raises the project to a rank of sensational.

Key words: work, art, museum, classification, attribution, Prague, Galicia, Ukraine.

УДК 391(477.8/.87)

ЕТНОГРАФІЧНИЙ СПАДОК Ф. РЖЕГОРЖА ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ НАРОДНОГО ВБРАННЯ ОПІЛЛЯ ТА ПІДГІР'Я

Тетяна КУЦИР

Інститут народознавства НАН України,
відділ народного мистецтва,
пр. Свободи, 15, Львів, 79000, Україна
e-mail: sonechko_29@ukr.net

Висвітлюються особливості народного вбрання Опілля і Підгір'я кін. XIX ст. на основі доступних матеріалів етнографічного спадку Ф. Ржегоржа. Цінні відомості збереглись у його статтях, опублікованих у часописах «Svetozor», «Zlata Praga», "Ruch", «Kvety» та у науковому словнику Отто. Особливу увагу присвячено світлинам дослідника, які були опубліковані у різних виданнях. Світлини слугують достовірним джерелом для з'ясування хронологічних та географічних меж поширення тих чи тих компонентів народного вбрання, особливостей їхнього оздоблення. На основі фотографій Ф. Ржегоржа проаналізовано варіативність чоловічого та жіночого верхнього одягу, жіночих головних уборів, особливості використання промислових тканин, нюанси декору.

Ключові слова: Ф. Ржегорж, народне вбрання, одяг, компонент, фотографія, Опілля, Підгір'я.

Вивчення особливостей українського народного вбрання сьогодні викликає зацікавлення у зв'язку із наданням особливого маркаційного та символічного значення окремим його компонентам, а також прагненню до відтворення та інтерпретацій ансамблів окремих етнографічних районів. Проте чимало питань у цьому аспекті і надалі залишаються недостатньо дослідженими. Так, наприклад, через відсутність значного наукового зацікавлення до вбрання Опілля та Підгір'я протягом XIX–XX ст. сталося розпорошення у дослідженнях сусідніх історико-географічних районів специфіки компонентів народного вбрання цих

територій, Опілля та Підгір'я, конструктивних засобів одягу, способів поєднання в ансамбль, художніх закономірностей ансамблевої структури та образності.

Відзначаємо декілька тенденцій висвітлення особливостей народного вбрання Опілля та Підгір'я кінця XIX – першої половини XX ст., що притаманні й дослідженням другої пол. XX – поч. XXI ст.:

Вивчення народного вбрання Опілля та Підгір'я як складових частин Західного Поділля (Опілля), Бойківщини (Підгір'я). При цьому виділяють окремі центри народного мистецтва, уникаючи аналізу цілісності [8, 10, 11];

Об'єднання територій Опілля та Підгір'я. Як наслідок – розмиваються межі між цими двома історико-географічними районами, комплекси вбрання постають як стилістично єдині при значній відмінності між ними [7];

Не врахування змін конструктивних особливостей та декору компонентів народного вбрання, їхнього поєднання у комплекс, що відбулись протягом кінця XIX – першої половини XX ст. Це призводить до втрати історичної тяглості та до нівелювання суттєвих змін, які відбувалися впродовж зазначеного періоду у комплексі народного вбрання Опілля та Підгір'я [7].

Зважаючи на велику кількість відкритих питань щодо традиційного вбрання Опілля та Підгір'я, збережені наукові джерела, фотоматеріали та зразки народного одягу із цих територій викликають особливе зацікавлення. Великі колекції, що зберігаються у провідних музеях України (у Львові це Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України, Національний музей у Львові ім. А. Шептицького, Львівський історичний музей, Музей народної архітектури та побуту ім. К. Шептицького, районні музеї Стрия («Верховина»), Жидачева, Перемишлян, Городка тощо) потребують уточнень щодо датувань як окремих одиниць, так і чималих колекцій.

Вивчення етнографічного спадку Франтішека Ржегоржа може доповнити та уточнити інформацію щодо народного одягу, поширену у друкованих виданнях, допомогти в атрибуції музейних експонатів,

дати цілісне уявлення щодо ансамблю традиційного вбрання Опілля та Підгір'я, принципів об'єднання окремих деталей. Частина етнографічних матеріалів Ф. Ржегоржа були опубліковані ще за його життя. Це світлини та статті дослідника, які побачили світ у часописах «Svetozor», «Zlata Praga», «Ruch», «Kvety» та ін. [3, 271], а також гасла до словника Отто. Серед них переважають публікації про народний календар та родинну обрядовість, менш чисельними є нариси географічного характеру та популярні у той час «подорожні замітки» [3, 271]. До останніх належить «Зі Львова в Коломию», у якій Франтішек Ржегорж розповідав, що вирушив до Рогатина для вивчення крою місцевого народного одягу. Там він зустрівся зі знайомим кравцем Нероком, з яким познайомився на ярмарку в Наварії, де той продавав опанчі. Цей кравець шив верхній одяг для жителів Перемишлян, Бережан, Жидачева, Княгиничів, Стрия, Калуша і Львова відповідно до смаків, які побутували у той час на цих територіях [6, 14]. Автор зазначав, що крій верхнього одягу у всіх цих місцевостях має небагато відмінностей, зате суттєво різниться декор кишень, рукавів, коміра та «бородиці» – капюшона, практичне значення якого втрачене [9, 77]. Для пошиття верхнього одягу використовували зазвичай грубе сукно домашнього виготовлення, проте «для модників» Нерок мав тонке темно-синє сукно із Праги [6, 14].

Як проникливий та допитливий спостерігач, Ф. Ржегорж зауважував, що «Галицька Русь надзвичайно багата всякими різновидами кафтанів, так що будь-який етнограф на властні очі може переконатись, які цікаві відмінності в одязі, іноді, втім, дрібні і помітні лише досвідченому окові, а іноді виразні, але завжди харакетризуючі ледь не кожне галицько-руське село. За особливостями крою і оздоби вбрання червоноруси легко впізнають, хто з якої місцевості ... » [6, 14]. У своїх статтях він згадує декілька видів верхнього одягу [14, 164]: полотнянки (верхній одяг прямоспинного крою, пошитий із лляного чи конопляного полотна) [9, 96], кацабайки – верхній короткий, до стегон, суконний, оксамитовий або з промислової вовняної тканини жіночий одяг з рукавами [9, 85] та опанчі – різновид верхнього сукняного одягу із домотканого або промислового синього сукна [5, 45]. Це важливо для з'ясування автентичних

назв народного одягу Опілля та Підгір'я, які на сьогодні майже втрачені. Наприклад, одна із небагатьох кацабайок збережена у с. Долиняни Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. в Кузенко Марії (1944 р. н.), проте жінка не пам'ятає, як такий верхній одяг називали [1, ар. 20].

Не зважаючи на очевидне зацікавлення дослідника українським верхнім одягом, у науковому словнику Яна Отто вміщено статтю «Фота». Ймовірно, це було зумовлено передчасною смертю етнографа. Зі статті довідуємось, що цей поясний жіночий одяг, фоту, носили на Прикарпатті та Гуцульщині. Розмір фоти становив 71 × 95 см, вона була вовняною домотканою зазвичай світло-червоного кольору. Одягали фоту безпосередньо на сорочку: «одну спереду, а одну ззаду» і зафіксовували крайкою[13, 409].

Очевидно, Ф. Ржегорж володів різноманітними знаннями щодо поширення, виготовлення, особливостей оздоблення та носіння різноманітних компонентів жіночого та чоловічого народного вбрання. Можливо, недостатньо вичерпно, але все ж він використовував ці відомості при написанні своїх численних статей.

Завдяки збереженим фотографіям та негативам, ми можемо побачити Опілля та Підгір'я такими, якими їх бачив Франтішек Ржегорж. На сьогодні збережено понад 500 світлин, частина яких зберігається у скляних негативах [4, 28]. Більшість фотографій було зроблено протягом 1891–1893 рр., коли дослідник жив у с. Зарогізному біля Жидачева і звідти здійснював подорожі околицями. З огляду на територіальний розподіл найбільше світлин було зроблено у Жидачівському районі (наприклад, с. Бережниця Королівська, Дем'янка-Лісна, Гніздичів, Іванівці, Антонівка, Любша, Мазурівка, Заболотівці, Зарогізно, Журавно, Жидачів), а також в околицях Долини, Калуша, Стрия, Львова, Тернополя [4, 29]. З огляду вивчення народного вбрання Опілля зацікавлення викликають світлини також зі святкування Великодня у селі Денисів (тепер Козівського району Тернопільської обл.).

Тематично фотографії поділяють на такі групи: зображення побутових сцен, ярмарок, святкувань, індивідуальні та колективні світлини. На них бачимо буденний і святковий одяг селян та міщан, відмінності

у матеріалах, конструктивних вирішеннях а також оздобі компонентів вбрання окремих осередків народного мистецтва та, ширше, сусідніх історико-етнографічних районів. Усі світлини автор ретельно підписував із зазначенням населеного пункту, де вони були зроблені. Так, на одній з них Ф. Ржегорж зазначив «У недільному найкращому», акцентуючи увагу саме на вбранні сфотографованих сімей [12, 68].

За світлинами Ф. Ржегоржа можна простежити розмаїття комплексів народного вбрання, варіативність поєднання компонентів між собою, локальні особливості декору. Порівняння цих світлин допомагає встановити послідовність змін у народному одязі, які відбулись протягом XIX – початку XX ст. Вони також демонструють велику кількість верхнього одягу, який був у вжитку і зберігся у музейних колекціях у дуже невеликій кількості.

На одній зі світлин бачимо сім'ю Денисових зі с. Заболотівці (Жидачівського р-ну, Львівської обл.) (рис. 1). Значна кількість компонентів народного вбрання у яке вони одягнені, пошита із доморобного полотна: полотнянка старшого хлопчика праворуч та жінки ліворуч, куртки менших хлопчиків ліворуч, спідничка дівчинки по центру та жінки крайньої ліворуч, натільний одяг усіх присутніх на фотографії. Чоловічі сорочки довжиною до колін, тоді як поділ жіночих сорочок не визирає з-під спідниць – тенденція, характерна для Опілля та Підгір'я. Для верхнього одягу чоловіка використано доморобне темне сукно. Із промислових тканин виготовлені: запаска дівчинки по центру (ймовірно, із бавовняної тканини), жіноча та дівоча кацабайки (промислова вовняна тканина), безрукавка хлопчика ліворуч. Одиничними промисловими виробами є головні убори присутніх на фотографії жінок – хустини. Кацабайка жінки справа оздоблена оксамитовими смугами. Схожий за кроєм та декором верхній одяг носили у Рогатинському р-ні Івано-Франківської обл. [1, ар. 21]. Про статки сім'ї свідчать разки доброго намиста у жінок та дівчинки, чоботи на старших дітях, а про близькість до міста – відсутність вишитого декору на полотняних компонентах вбрання.

У с. Збора Калуського р-ну Івано-Франківської обл. вишивки на жіночих та чоловічих сорочках більшає. Фотографії не дають змоги визначи-

ти, якими саме швами прикрашені уставки, обшивки рукавів та комірці жіночих, поділок чоловічої сорочки, проте можна з'ясувати інші особливості народного одягу цієї місцевості (рис. 2). Жіночі сорочки мають уставковий крій, чоловіча – тунікоподібний. Деталі останньої з'єднані між собою за допомогою змережування, так само як пілочки запаски жінки ліворуч. Зафіксовано також ритуальні вінки із жита та пшениці, характерні для святкування обжинків.

Серія фотографій із ярмарку у Жидачеві демонструє різноманітні комплекси чоловічого та жіночого вбрання [12, 52–54]. Верхній одяг чоловіків найчастіше білого кольору – полотняний або вовняний сукняний. Матеріал і крій різнить сільський чоловічий верхній одяг від міського, у пошитті якого превалюють темні барви і промислові вовняні тканини та сукно. Багато чоловіків вбрані у полотнянки, з-під яких інколи визирає поділок довгої сорочки. Вони підперезані тонкими шкіряними поясами (подібний принцип фіксації полів полотнянки зафіксовано й на згадуваній фотографії сім'ї Денисових). Для захисту від негоди поверх кожухів одягали різновид полотнянки – плахту, прямоспинний полотняний верхній одяг [5, 51]. На одній зі світлин чоловік вбраний у полотнянку поверх сірака. Це дає підстави зробити висновок про ширше застосування плахти.

На одній зі світлин чоловік одягнений у свиту з проходкою. Такий крій верхнього одягу зустрічався на територіях Опілля та Підгір'я не дуже часто. Він передбачав підрізання спинки таким чином, щоб залишити вузьку центральну частину, а у бічні вшити розширені до низу клини [12, 84].

Для Опілля та Підгір'я традиційним святковим верхнім одягом була опанча – різновид свити, прикрашеної аплікацією кольоровим сукном, крученими або плетеними шнурами. Традиційно вона кроїлась із підрізною спинкою, зі складками від талії, із «заверненим» коміром, облямованим кольоровими шнурами [9, 94]. Проте Ф. Ржегорж зафіксував конструктивно інший варіант цього компонента народного вбрання – із прямою спинкою, з бічними вусами [12, 54]. Оздоблення опанчі такого фасону значно скромніше та обмежується лише бородицею, порівняно

із опанчею традиційного крою, у якій, зазвичай, декор розміщували також уздовж ліній крою, на викотах рукавів, вилогах та комірі.

Вбрання жінок на ярмарку відзначається розмаїттям матеріалів у обмеженій кількості компонентів. Переважно вони зодягнені у сорочку, кацавейку, спідницю та запаску. Полотнянки, притаманні чоловічому комплексу вбрання, у жіночому – зустрічаються значно рідше. Те ж стосується і катанок – полотняного прямоспинного верхнього одягу, який зазвичай шили зі смугастої тканини [9, 85]. Дослідники середини XIX ст. згадують їх як традиційній верхній одяг жінок Опілля, проте світлини Ф. Ржегоржа дають підстави стверджувати, що до кінця XIX ст. такий одяг виходить з ужитку.

Багато інформації дають фотографії Ф. Ржегоржа і щодо жіночих головних убрів. Домінантні позиції тут займає хустка. У жінок на ярмарку у Жидачеві переважають великі вовняні хустки, пов'язані кінцями під підборіддям або схрещуючи спереду на шиї кінці, зав'язані ззаду. Зафіксовано пов'язування двох хусток, край нижньої визирає з-під верхньої [12, 52]. Шовкові хустки характерні для комплексу святкового жіночого вбрання (напр., у жінок сім'ї Денисових). Вони пов'язувались навколо голови, не опускаючи кінці до шиї, а ховаючи їх позаду. Такий спосіб вив'язвування хустки зафіксував у середині XIX ст. Я. Головацький [5, таб. 237] у Золочівському повіті.

Хустка була частиною дівочого святкового вбрання. Так, на фотографіях із Великоднього циклу, які походять зі с. Денисова (Козівського р-ну Тернопільської обл.) зафіксовано складний головний убір [12, 81–82]. Хустку, складену по діагоналі, обв'язували навколо смуги цупкого паперу таким чином, щоб утворився досить високий всічений конус, зав'язували позаду, залишаючи звисаючі кінці. Потилиця при цьому залишалась відкритою. Дівчата одягали такий головний убір на розпущене волосся.

На цих таки світлинах зафіксовано різноманітні варіації жіночих кафтанів – довгого, густо рясованого по лінії талії, жіночого верхнього одягу [9, 85]. У с. Денисові домінували кафтани, пошиті із промислових вовняних тканин темних відтінків, інколи –зі смугастого полотна, поді-

бного до того, яке використовували для пошиття катанок. Конструктивні вирішення пілок різноманітні. Деякі з них прикрашені смугами темного оксамиту і застібаються на ґудзики, деякі – відрізні по талії, зібрані у дрібні складки, із застібками на гачки, ще інші – залишені чистими. У всіх дівчат кафтани пов'язані широкими поясами із френзелями на кінцях.

Поясний одяг – спідниці та запаски, – також демонструють варіативність підходів у підборі тканини та декоративному вирішенні. Поряд зі спідницями-димками, оздобленими вибійчаними укладеними у смуги орнаментами, носили вовняні спідниці із тканин у дрібні чи широкі смуги, клітинку чи квіти. Такими ж різноманітними є запаски – із доморобного полотна із кількома рядами вишитих візерунків, із промислових тонких бавовняних чи шовкових тканин світлих відтінків із малюнком або прикрашені мереживом.

Вивчення фотографій Ф. Ржегоржа демонструє багатоманіття конструктивних та декоративних вирішень у народному вбранні Опілля та Підгір'я. Завдяки тому, що люди на фотографіях зафіксовані в русі, можна простежити особливості крою та оздоблення. Крім того фотогалерея етнографа відображає практично усі комплекси народного вбрання: буденний, святковий, обрядовий усіх вікових груп – від найменших дітей до жінок і чоловіків поважного віку. Порівнюючи їх зі збереженими музейними пам'ятками, можна доповнити наші дотеперішні знання та уявлення про українське народне вбрання.

Окрім надрукованих етнографічних матеріалів, науковий спадок Ф. Ржегоржа складається із музейних пам'яток, які дослідник зібрав у кінці XIX ст., та які сьогодні зберігаються у Національному музеї в Празі. У своїх «подорожніх замітках» Ф. Ржегорж зазначав, які саме і скільки компонентів народного вбрання він закупив був із цією метою [6, 14–16]. На сьогодні збережено близько 150 фрагментів вишивок із жіночих сорочок, окремі компоненти жіночого та чоловічого вбрання, головні убори (очіпки, перемітки, дівочі вінки) [14, 54].

Особистий архів Франтішека Ржегоржа, у якому містяться, зокрема, малюнки та описи головних уборів, компонентів народного вбрання та

варіанти їхнього поєднання між собою, ще не є достатньо опрацьований [3, 272].

Отже, вивчення народного вбрання Опілля і Підгір'я у етнографічній спадщині Ф. Ржегоржа можливе у чотирьох напрямках: за світлинами дослідника; за його науковими публікаціями; за збіркою, яку він передав до Національного музею у Празі та його особистим архівом. Комплексне дослідження, здійснене в усіх цих напрямках, дозволить доповнити та збагатити наші знання про український народний одяг, варіативність його конструктивних та декоративних вирішень.

Сім'я Деносових. с. Заболотівці (Жидачівський р-н, Львівська обл.)
Світлина вміщена в альбомі *Hryiuk S., Picnicki J.* The Land They Left Behind: Canada's Ukrainian in the Homeland. / Hryiuk S., Picnicki J. – Toronto, 1995 р. – p. 68

Молоді дівчата у святковому одязі.
с. Денисів (Козівський р-н, Тернопільська обл.)
Світлина вміщена в альбомі *Hryiuk S., Picnicki J.* The Land They Left Behind: Canada's Ukrainian in the Homeland. / Hryiuk S., Picnicki J. – Toronto, 1995 р. – р. 63

Список використаної літератури

1. Архів Інституту народознавства НАН України, фонд 1, опис 2, од. зберіг. 756.
2. *Білан М. С.,* Стельмащук Г. Г. Український стрій / М. С. Білан, Г. Г. Стельмащук. – Львів : Вид-во «Фенікс», 2000 – 326 с.
3. *Богатирев П.* З листування Франтішка Ржегоржа (Листи І. Франка, М. Павлика, Б. Грінченка) / П. Богатирев // За сто літ. – Кн. 4. – К. : Державне видавництво України, 1929. – С. 269–300.
4. *Валашкова Н.* Франтішек Ржегорж та його колекція світлин з Галичини / Надя Валашкова // Український журнал. – 2007. – № 4. – С. 28–29.
5. *Головацкий Я.* О народной одежде и убранстве русинов, или русских

в Галичине и северо-восточной Венгрии / Головацкий Я. – СПб., 1877. – 85 с.
6. Изъ Львова въ Коломыю. (Изъ путевыхъ записокъ Фр. Рѣгоря) // Киевская старина. – 1896. – № 1. – С. 10–31.
7. *Косміна О.* Традиційне вбрання українців / Оксана Косміна = Traditional Ukrainian clothing / Oksana Kosmina. – К. : Балтія-друк, 2008. – Т. 1 : Лісостеп, степ. – 160 с.
8. *Матейко К.* Український народний одяг: етнографічний словник / Катерина Матейко ; [відп. ред. Р. Кирчів] ; НАН України ; Інститут народознавства. – К. : Наукова думка, 1996. – 196 с.
9. *Ніколаєва Т.* Український костюм: надія на ренесанс / Тамара Ніколаєва ; НАН України , Ін-т мистецтвозн. фольклору та етногр. ім. М. Рильського. – К. : Дніпро, 2005. – 320 с.
10. *Стельмащук Г.* Українське народне вбрання: конспект лекцій до вивчення дисципліни «Історія декоративно-ужиткового мистецтва» / Галина Стельмащук ; Львів. нац. академія мистецтв. – Львів : Апріорі, 2013. – 256 с.
11. *Hryiuk S., Picnicki J.* The Land They Left Behind: Canada's Ukrainian in the Homeland. / Hryiuk S., Picnicki J. – Toronto, 1995 p. – 108 p.
12. Ottův Slovnik Naučný. Illustrovaná Encyklopædie Obecných Vědomosti. – 9 dil, 1893, Praha – 1037 s.
13. *Valášková N.* František Řehoř (1857 – 1899) a Jeho Etnografická Činnost. / Valášková N. – Praha, 1999 – 179 s.

ETHNOGRAPHIC HERITAGE BY F. RZHEHORZH AS OPILLIA AND PIDGIRJA FOLK COSTUME STUDY SOURCE

Tetiana KUTSYR

Ethnology Institute of National Academy of Sciences of Ukraine
The Folk Art Department
15 Svoboda Avenue, Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: sonechko_29@ukr.net

Opillia and Pidgirja folk clothes of the XIX century features based on available materials of F. Rzhehorzh's ethnographic heritage are clarified. Valuable data

are preserved in his papers published in «Svetozor», «Zlata Praga», «Ruch», «Kvety» magazines and in Otto's scientific dictionary. Special attention is given to published in various edition researcher components from these territories. They are reliable source for clarifying the dress components chronological and geographical spread boundaries and their decoration distinctions. Men and women overclothes variation as well as using industrial fabrics peculiarities and décor nuances are analyzed based on Rzhehorzh photos.

Key words: F. Rzhehorzh, folk clothes, wear, component, photo, Opillia, Pidhirja.

УДК 78.071ВАХНЯНИН А.: 394.9(=161.2):(161.3)]"185/192"

ЧЕХИ І ЧЕХІЯ У ЖИТТІ АНАТОЛЯ ВАХНЯНИНА

Яким ГОРАК

Національний літературно-меморіальний музей Івана Франка у Львові
вул. І. Франка 150–152, Львів, 79011, Україна
e-mail: yakym.horak@gmail.com

У статті відслідковуються контакти Анатоля Вахнянина із чеськими музикантами, які працювали в Галичині, в період становлення його як музиканта у Перемишльській гімназії, Віденському університеті. Завдяки навчанню у них, А. Вахнянин здобув початки музичної освіти, мав змогу проявити свій музично-виконавський хист у кафедральному церковному хорі у Перемишлі та «Слов'янському співацькому товаристві» у Відні. Окремо розкривається участь А. Вахнянина як диригента у концертній подорожі хору «Львівського Бояна» до Праги 1891 р. і його знайомство там із представниками чеської політичної та культурно-мистецької еліти, зокрема з етнографом Ф. Ржегоржем.

Ключові слова: Анатоль Вахнянин, Перемишль, Відень, Алоїз Нанке, Вікентій Серсаві, Франтішек Лоренц, Арност Ферґот-Товачовський, Львівський Боян, Прага, Франтішек Ржегорж, Володимир Шухевич, опера «Купало».

Контакти Анатоля Вахнянина з чехами окремо не досліджувалися, хоч принагідні згадки про такі зв'язки є у низці джерел. Передовсім, чимало прізвищ представників чеської культури згадує на сторінках «Споминів з житя» сам А. Вахнянин, чим користувалися і автори існуючих монографій про композитора: І. Гриневецький [5, 6, 14], Т. Батенко [1, 98, 105], Я. Горак [4, 20, 29, 46 – 47, 161]. Найвідоміший факт чеських контактів А. Вахнянина – його поїздка з «Львівським Бояном» до Праги 1891 р. знайшла детальне висвітлення у львівській українській пресі (зокрема в газеті «Діло» та журналі «Зоря»). Використовуючи матеріали преси, про цю поїздку як важливий факт музичного життя Галичини кінця XIX ст. більше чи менше детально згадують у численних працях

з історії української музики. Значну увагу цьому матеріалу присвятила Лідія Ханик у монографії «Історія хорового товариства “Боян”» [20, 12–14].

З чехами А. Вахнянин був пов’язаний родоводом. За дослідженнями Володимири Качмар, родина матері композитора, Кароліни Файт, походила з містечка Краліки (східна Богемія, північна Моравія). Її батько, дід Анатоля Вахнянина, Гнат Файт – був майором австрійського війська, дослужився до капітана піхоти, а після поранення в 1859 р. працював комендантом шпиталю інвалідів у Празі [8, 36–38].

На час навчання А. Вахнянина у Перемишльській гімназії, Перемишль, завдяки старанням єпископа Івана Снігурського, мав вже певного рівня музичне життя і в ньому неабияку роль відігравали чеські музиканти. 1828 р. за сприяння І. Снігурського та Йосифа Левицького до Перемишля прибув диригент, композитор і педагог Алоїз Нанке (бл. 1790–1835) – уродженець м. Брно. Якийсь час він служив музикантом оркестру у Відні, а з 1829 р. на запрошення перемишлянина, відомого руського граматика Й. Левицького прибув до Перемишля, де керував хором кафедрального собору і давав лекції співу. А. Нанке також давав лекції у заснованому ще 1817 р. Дяко-учительському Інституті. Інтенсивне розростання музичного навчання викликало потребу дати А. Нанке когось для допомоги. З ініціативи самого композитора до Перемишля 1830 р. прибув Вікентій Серсавій. Вікентій Серсавій (так пишеться прізвище сучасним правописом, 1802–1853) – походив із Чехії, здобув освіту у Брні, відомий як диригент, педагог, композитор. За дослідженням З. Лиська, «Вікент Серсавій, співак-бас, з природи обдарований краснозвучним голосом і в музиці взагалі добре освічений. Таким чином у співально-музичній школі в Перемишлі станули два вчителі, які працю між собою поділили так, що В. Серсавій учив початків і підготовляв, а А. Нанке завершував діло» [9, 37].

До зазначених двох чеських музикантів потрапив на навчання й А. Вахнянин. Навчаючись у Перемишльській гімназії, він відвідував години співу. «Учителями сего співу, – згадував А. Вахнянин, – на так званих Singstund-ах (двічи тижнево) були за моїх часів Вікентій Серсаві

(Чех з роду) і Льоренц. Льоренц управляв крім того хором в лат[инській] катедрі, а Серсаві в руській катедрі» [3, 25]. Франтішек Лоренц (роки життя невідомі) – теж чеський композитор першої половини XIX ст., що з 1830 р. жив у Празі, а коло 1840 р. перенісся до Перемишля, де вчив музики і співу і працював при римо-католицькому кафедральному соборі. «Специяльно нот (інтервалів) нас не учено, – описував А. Вахнянин процес науки у чехів. – Серсаві стояв над нами, тягнув смичком мельодию, над сопранами стояв Льоренц зі скрипкою і тягнув сопранову мельодию, а самі оба співали до того враз з кількома старшими хлопцями теноровий і басовий голос. Ми механічно, дивлячи ся в ноти (кантички писані їх рукою) учили ся мельодиї і пізнавали інтервали, а вухо саме стерегло нас від діссонансів» [3, 25]. Митець зазначав, що виконувалося в такий спосіб спочатку німецькі, а потім і рідні українські пісні.

Помічені вокальні здібності А. Вахнянина стали підставою прийняття його 1853 р. співаком до хору в українському (греко-католицькому) кафедральному соборі в Перемишлі. За спогадами А. Вахнянина, до цього хору залучив його, учня II класу гімназії, В. Серсавій, який того ж таки року і помер. «Хор цей, – пише А. Вахнянин в автобіографії, – засновав в сорокових роках епископ Ів. Снігурський, а управу єго віддав в руки знімченого Чеха Нанкого. З того часу вперве розбудило ся ширше замилуванє до нотного церковного співу в Перемишли. Я співав в сім хорі під наслідником Нанкого, згаданим Серсавім, відтак звісним нашим композитором Іваном Лаврівським, потім під Петром Любовичем і Седляком (Чехом)» [3, 1–2].

Навчаючись у Віденському університеті, А. Вахнянин зблизився із Чеським співацьким товариством під керівництвом Арноста Ферґот-Товачовського (Tovačovsky-Förchgott 1825–1874) – чеського композитора, який здобув освіту у Оломуці, а з 1852 р. мешкав у Відні, де студіював право а також працював учителем гри на клавірі та співу. Ферґот-Товачовський у Відні брав також участь у німецьких співочих товариствах, а 1860 р. став співзасновником Слов'янського (Чеського) співацького товариства, яке очолював до своєї смерті, до котрого долучився також і Вахнянин.

Як згадує А. Вахнянин, «давав він [Ферґот-Товачовський – Я. Г.] мені сольові баритонові партії співати» [3, 74]. Під керівництвом цього диригента А. Вахнянин брав участь у концерті на дохід будови чеського народного театру в Празі 1866 р., виконуючи пісню М. Вербицького «О дайте ми покой, небесні кріпкі сили» та пісню хорватською мовою. «Я співав обі сі пісні wie mir der Schnabel gewachsen ist [дослівно – як виріс мені дзьоб. – Я. Г.], без всяких претенсий на артизм. Пісні і мій голос барітоновий подобав ся однакож так дуже, що сейчас на другий день приїхали до мене редактор дневника славянського "Die Zukunft" і хтось з редакциї "Fremdenblatt-у" і завезли мене просто до Гельмесберґера [йдеться про Георга Гельмесбергера (1800–1873) – засновника династії австрійських музикантів і композиторів, який у 1833–1867 р. працював у віденській консерваторії, одночасно будучи концертмейстером віденської придворної опери. – Я. Г.], музика. Перед ним співав я Шуберта "Der Wanderer" (від es басового до as високого – повні дві октави). Гельмесберґер сподобав собі мій голос і предложив мені даром науку в консерваториї віденській і 80 зр. місячної підмоги, щоби лише я зобов'язав ся через три роки по студиях співати в опері цісарській. Предложення сего я не міг приняти раз як жонатий вже чоловік [...] а відтак соромив ся я пристати до театру замість кінчити студії історії. Та чи був би я відтак зміг послужити мому народови яко оперовий співак?» [3, 81–82]. Цей факт є кульмінаційним і переломним у всій діяльності А. Вахнянина. Свідомо відмовившись від кар'єри співака, Анатоль Вахнянин втратив унікальну можливість здобути професійну музичну освіту. Ця відмова визначила подальше спрямування його діяльності на цілковиту самопосвяту самовідданій праці для рідного народу, найбільше – у громадській та літературній праці.

На вечорі з нагоди відзначення закладин товариства «Січ», першим головою якого став А. Вахнянин, та поминок Маркіяна Шашкевича, що відбулися у Відні в залі «Під трьома ангелами» 1 (13) березня 1868 р., брало участь «товариство славянських співаків» під орудою А. Ферґот-Товачовського. Після вступної промови А. Вахнянина хор виконав декілька пісень, в т. ч. українських. Мабуть, не без ініціативи А. Вахнянина

ческий мистець створив обробки українських народних пісень, їх виконували згодом і у Львові. На вечорі пам'яті Т. Шевченка, що відбувся у Стрільниці 26 лютого 1869 р., «відспівав хор куплєт, зложений з трьох пісень, композициї Ферґота Товачовского, професора і директора співочого славянського товариства у Відни; Пісні сі: "Стоїть явір над водою", "Ой там на горі, малювали малярі" и "Лучино, личнонько" вкусно і удачно уложені, відспівав хор гарно і добре; переходи з одної мельодиї в другу несподівані, живі і свіжі, залицялись дуже; Сопровод на фортепяні був чистий і точний» [6, 83], – інформує допис у журналі «Правда».

Закінчивши навчання у Віденському університеті, А. Вахнянин повернувся до Львова і став тут ініціатором та одним з активних промоторів заснування товариства «Просвіта». 2 вересня 1868 р. було затверджено статут товариства, а 8 грудня того таки року відбулися перші загальні його збори у приміщенні львівської стрільниці. На зборах А. Вахнянина було обрано головою товариства і в цьому амплуа він виступив з програмною промовою, у якій накреслив основні контури діяльності товариства. Пріоритетним засобом тут визнано видання науково-популярних книжок з різних ділянок знань, і прикладом мали стати видання саме чеських товариств: «Перед очима нам повинна стояти завсігди "Matica ludu českego"; як вона бралась за просвіту народу, таким робом треба і нам братись, а може і ми будем такі щасливі, що будемо мусіли хоч не по однім, а по 3–4 літах видавати кожду популярну книжочку у 18 000 примірників» [19, 513].

Кульмінацією спілкування А. Вахнянина з чеською культурою та її представниками стала його поїздка як диригента недавно заснованого хорового товариства «Львівський Боян» з концертами до Праги влітку 1891 р. Поїздка ця мала виразно національно маніфестаційний, патріотичний характер щодо пропагування української музичної творчості в Європі: «Нехай же "Боянъ" покаже Чехамъ, що "наша пѣсня, наша дума, не вмре, не поляже", а розкаже, що доки наша пѣсня лунає и жиє, въ насъ доти не пропаде надѣя на житьє! Нехай лунає пѣсня по всѣхъ краяхъ Славянъ най славу Україны голосить наш "Боян"!» [10, 3]. З іншого боку, вона була виявом слов'янської єдності і братання українського і

ческого народів. Саме тому поїздка детально відстежувалася у пресі та й сам А. Вахнянин опублікував у «Ділі» у формі дописів враження від цієї мандрівки. Під криптонімом «Н. В.» ці дописи публікувалися у 153–156 числах «Діла» за 1891 р. без окремої назви, під загальною рубрикою «Подорожь Русинôвъ до Праги», що велася в газеті упродовж усієї подорожі «Бояна». Крім дописів А. Вахнянина у цій рубриці поміщувалися також витяги з публікацій чеських газет, які висвітлювали перебування галичан у Празі.

Поїздка тривала тиждень – з 17 по 25 липня 1891 р. – її ретельно організаційно підготував керівник «Бояна» Володимир Шухевич. З «Бояном» до Праги рушило 152 особи різних соціальних верств. Наперед були заготовлені подарунки: «Вѣнець на грôб Шафарика зъ билеєтôв въ формѣ листкôвъ лаврових уже готовый. Для сердечного приятеля Русинôвъ п[ана] Франтішка Ржегоржа везуть Русины топорець чудеснои роботы одного Гуцула» [12, 1], – читаємо у дописі напередодні виїзду.

По дорозі, під час проїзду мандрівниками Пардубиців, відбулася зустріч з Франтішеком Ржегоржем. «Вчера (въ недѣлю [19 липня. – Я. Г.]) раненько на двôрци въ Пардубицяхъ повитали Русинôв депутаціи товариствъ “Сокола”, “Доброслава” и циклістôвъ пôдъ проводом п[ана] Франт. Ржегоржа» [13, 1]. Документально поки що не з’ясовано чи були на той момент знайомі між собою А. Вахнянин та Ф. Ржегорж, але під час мандрівки відбулося кілька їхніх особистих зустрічей, з яких ця – перша. При в’їзді галичан до Праги їх вітали велелюдними маніфестаціями. «Діло» повідомляє, що «илюстрованый ческій тыждневикъ Svetozor помѣстивъ статью п. Фр. Ржегоржа “Rusini k nam” и дуже вдачный портретъ головы “Бояна” проф. Володимира Шухевича [...]» [13, 2].

Опісля галичани побували у Стежерах – на батьківщині Ф. Ржегоржа, де оглянули господарство графа Гарраха, господарку Червінки, школу жіночого господарства, відвідали також місцевий мурований костел і його пароха о. Емана, чоловічу народну школу, місцеву читальню «Бесіду». Про ці відвідини пише А. Вахнянин у дописі: «Розумѣє ся, що

всюды, на кождôмъ кроцѣ Русины були вітанû з всякими почестями, и зъ всею щиростію. Сторожа огнева конвоювала. Люде святочно прибранû, товпились, здоровались. Зъ очей кождого можна було вычитати якусь надзвычайну сердечнôсть, якусь радôсть невысказану. Я спитавъ одного зъ селянъ, длячого такъ свѣтло и зъ такою надмѣрною сердечностію витають насъ селяни стєжерські. Ôн ôдповѣвъ менѣ, не надумуючись: "Такъ витаємо мы лише цѣсаря и Васъ, Русинôвъ!"» [14, 2].

Львівське «Діло» наводить у той час вибірку повідомлень з чеської газети «Politik», де зокрема говорилося про учасників поїздки до Стежер: «Мѣжъ участниками суть мѣжъ иншими пп. проф. Наталь Вахнянин, композиторъ Нижанковскій, писатель Илья Кокорудзъ и писателька Наталія Кобриньска. Учасники прибули въ суботу [18 липня. – Я. Г.] рано до Кралевого градця і ôдвѣдали властителя реальности п[ана] Франца Ржегоржа въ Стєжерахъ, котрый 13 лѣтъ проживъ мѣжъ Русинами и оглянули побоєвище, на котрôмъ въ 1866 р. рускі полки хоробро боролись і проливали свою кров. Для п[ана] Ржегоржа привезли Русины цѣнный дарунокъ – майстерно выкôнченый топорець гуцульскій» [14, 2]. Згадуючи цю зустріч галичан з чеським етнографом, згодом І. Белей ув окремій статті про чеського вченого напише: «Безперечно-ж, мусіла се бути найщасливша для нього [Ф. Ржегоржа. – Я. Г.] хвиля в житю, коли ось недавно загостили Русини з "Бояном" до Чехії, до "Золотої Праги", ба й до єго родинних Стєжер! Знаємо, як красно, як величаво випала гостина наших всюди на чеській земли – львину-ж пайку заходів в сьому ділі взяв на себе – Франтішек Ржегорж. Русини подякували єму гостинно від себе – топірцем гуцульської роботи – а на фотографічній групі русинів на виставі у Празї Фр. Ржегорж зовсім заслужено займає місце на переді в одному ряду з Наталем Вахнянином і Володимиром Шухевичем» [2, 300]. Фотографія, про яку згадує І. Белей, була опублікована у 15 номері «Зорі» 1891 р. (с. 285) під назвою: «Русини галицькі з Товариством "Львівський Боян" на виставі в Празі (Фотографія з закладу "Helios" на виставі)» По центру фотографії зліва направо зазнимковані Ф. Ржегорж, В. Шухевич, А. Вахнянин.

Зі Стєжер поїхали до Неханич, де жителі здвигнули арку з україн-

ськими прапорами, вітали гостей промовами, музикою, вручили «Памятку братам русинам» з підписами місцевих жителів. На їхні вітання промовою відповів А. Вахнянин.

У понеділок 20 липня галичани відвідали Садову і взяли участь у богослужінні пам'яті жертв полеглих тут у боях в часі війни з Прусами 1866 р. Під час богослужіння співав «Львівський Боян» під диригентурою Остапа Нижанківського. Відтак побували у Горку, де пообідали, і знову вернули до Праги, де оглянули промислову виставку, яку представив її президент Ігнатій Ян. За передрукованими вибірками з чеських газет, «по оглядинахъ выстави дались Русины зняти фотоґрафічно два разы: насамперѣдъ усѣ, а потôмъ окремо ті мужчины и женщины, що мали на собѣ строѣ народні» [16, 1]. Перша з двох фотографій – це та, яку згадував Белей, і яку опублікувала «Зоря»; друга ж була зроблена у народних строях і на ній знову ж зазнимковано серед інших В. Шухевича, А. Вахнянина і Ф. Ржегоржа. Десь у той сам час була зроблена ще одна відома фотографія, на якій зазнимковано четверо чоловік: по центру сидять Ф. Ржегорж та А.Вахнянин, а по краях стоять Червени та В. Шухевич.

Концерт «Бояна» відбувся 22 липня в «Національному театрі» в Празі і пройшов із феєричним успіхом. Програма концерту була така:

Лисенко Quodlibet з народних пісень – хор.

Лисенка «Спів Яреми із "Гайдамаків"» – барітонове сольо п. Шиманського з супроводом фортепяна.

а) Вахнянина «Наша жизнь» і б) Лавровского «До зорі» – хори.

а) Лисенка «Ой пущу я кониченька в саду» – тріо з хором при супроводі фортепяну і б) Воробкевича «Над Прутом» – хор.

а) Матюка «Крилець» і б) Нижанковського «Гуляли» – хори.

Ніщинского «Закувала та сива зозуля» – хор з орхестрою.

Лисенка «Мені однаково» – тенорове соло Евгенія Гушалевича [17, 2].

«Діло» передає повідомлення про концерт з чеських газет, де сказано: «Теперъ наступивъ концертъ товариства спіѣвацкого "Боян", котрый въ силѣ 25 людей пôд проводомъ п[ана] Вахнянина появивъ ся

на сценѣ. Фаховый осудъ подасть нашъ спеціяльный рецензентъ – мы можемо лише тôлько сказати, що "Боянъ" запанувавъ ôд разу серцями нашои публики. По попурі з україньских пѣсень народныхъ, котре розпочало концертъ, нагородила Бояна публика гучными оплесками, на котрі они рôвно оріґінально якъ и вдатно ôдповѣли. Заспѣвали они хоръ "Ja jsem Slovan s duši s tělem" по чески и тымъ, розумієсь, полонили всѣхъ такъ, що оплескамъ не було кôнця. Пôдчасъ того почали ся сыпати вѣнцѣ на сцену. Управа народного театру казала кождому членови «Бояна» подати гарный вѣнець з написію на лентахъ: "Na pamatku 18 22/7 91". Діріґентови п. Н. Вахнянинови и присутньому голові "Бояна" п. В. Шухевичеви подано великі чудові вѣнцѣ, зъ котрыхъ першій мавъ напись: "Na pamatku Anatolu Vachňanynovi", а другій напись: "Česke Narodni divadlo v Praze – Bojanu na pamatku"» [16, 2]. «Зоря» пише: «22 липня відбулась вечером в чеськім національнім театрі урочиста вистава з концертом Бояна. […] Вже при появі "Бояна" на сцену залящав цілий театр оплесками, а оплески ті перемінили ся в справдішну френетичну бурю, коли по першім н[оме]рі ("Quodlibet-i" з народних українських пісень Лисенка) викликаний хор "Бояна" засьпівав "Ja jsem Slovan, duši i tělem". По першім нумері роздано всім членам «Бояна» при безнастанних викликах публіки лаврові вінці з червоно-білими лентами і написами; кромі того народній театр жертвував "Боянови" великий пишний пальмовий вінець. Всі нумери концерту були супроводжені безупинними оплесками, а при кінци перейшли в справжню бурю… » [7, 358–359]. За дописом чеського «Гласу народа», на концерті «самі-ж члены "Бояна" почтили свого діріґента (sbormistra) проф. Н. Вахнянина, подавши єму булавку діріґентску (taktovku) окрашену срѣбломъ та ческими ґранатками и зъ емблємомъ "Бояна" (закуплену проф. Шухевичем на выставі у п. Францля» [17, 1].

Преса пише: «Концертъ "Бояна" выпавъ величаво. Театръ бувъ повный, набитый. Кождый членъ «Бояна» дôстав въ нагороду вѣнець, крôмъ того діріґентовы проф. Наталеви Вахнянинови подано вѣнець великій а надто "Боянови" яко товариству вѣнцѣ ôдъ рôзныхъ товариствъ спѣвацкихъ» [15, 2].

На наступний після концерту день відвідали паньство Напрстків та могилу Шафарика, на якій поклали вінець, привезений зі Львова. Знімок того вінця теж опублікувала «Зоря» (№ 15. – 1(15) серпня. – С. 289).

22 липня українські жінки з чеськими мали прогулянку Прагою, а 23 липня всі русини відслухали богослужіння в церкві св. Кирила і Мефодія, відвідали новий промисловий музей, разом з Сербами побували на гостині у празького «Сокола». Вечором «Боян» виїхав до Відня, де мав зустріч з українським товариством «Січ», до заснування якого був свого часу причетний А. Вахнянин.

Ейфорія від поїздки «Бояна» до Праги не стихала у пресі ще кілька місяців. На шпальтах «Зорі» було опубліковано розлогий огляд та описи Празької вистави, згадки про поїздку окремих її учасників. Автор оглядової статті «Прага і чеська вистава 1891 р.», який підписався псевдонімом «Денис», підбиваючи підсумки свого огляду і підкреслюючи роль поїздки «Бояна», писав: «Тепер довершило ся діло: "Львовский Боян' здобув для руського імени почесне місце; імена Шухевича і Вахнянина живуть і згадують ся дружно між Чехами, а красні Русини в народних строях стоять їм заєдно в добрій памяти – так менї о тім згадували Чехи на виставі» [18, № 19, 379].

Празька поїздка і зустріч під час неї з Ф. Ржегоржем своєрідно резонувала і в долі А. Вахнянина. Роком пізніше після поїздки, 1892, у «Ділі» було опублікованj таке хронікальне повідомлення: «Професоръ Наталь Вахнянинъ выкôнчывъ свою оперу "Купало", котру задумавъ ще въ 1870 роцѣ. Довелось намъ читати лист п[ана] Фр. Ржегоржа, де говорить ся, що директоръ ческого народного театру въ Празѣ п[ан] Ф. А. Шуберт радъ выставити оперу п[ана] Н. Вахнянина на сцені ческого театру пражского и просить о присилку єму лібретта і партітуры» [11, 3]. Опера, про яку йдеться, до того часу звучала лише фрагментами у концертному виконанні. У спогадах А. Вахнянин писав, що «по 1870 роцї я спорадично доповняв "Купала" частина по частинці довгі літа, бо і часу не було за шкільним занятєм [...]. Покінчивши сю мою роботу, я переробляв єї та доповняв тричи, поки не надав їй теперішнїй вид» [3, 114]. Очевидно, завершивши оперу до поїздки, під час мандрівки,

при зустрічі з Ф. А. Шубертом (№ 155 «Діла» описує зустріч «Бояна» з цим директором перед репетицією на сцені театру) могли мати місце якісь попередні розмови про постановку опери, про що знав і Ф. Ржегорж. Невідомо, чи композитор виконав прохання директора театру, однак празької постановки опери не відбулося, як і не відбулося сценічної постановки всього твору за часу життя його автора.

Отже, чеські контакти були дуже істотними у житті А. Вахнянина. Передовсім, вони були вагомими для музичного становлення митця: саме під керівництвом А. Нанке, В. Серсавія, Ф. Лоренца майбутній композитор здобував у Перемишлі ази музичної освіти; навчаючись у Відні, брав участь у співацькому товаристві під керуванням А. Ферґот-Товачовського; як диригентові «Бояна» А. Вахнянинові випала честь відвідати Чехію 1891 р., а навіть отримати пропозицію постановки своєї опери «Купало». Серед представників чеської культури А. Вахнянин був знайомий і з Ф. Ржегоржем, мав з ним особисті зустрічі під час празької подорожі «Бояна». Та окрім музичного становлення, приклад чеської культури був дуже важливий для його громадської діяльності: за зразком «Матиці люду чеського» організовувалося товариство «Просвіта», концерти під орудою А. Ферґот-Товачовського відбувалися і у віденському українському товаристві «Січ».

Список використаної літератури

1. *Батенко Т.* Анатоль Вахнянин (1841–1908). Біля джерел національного відродження / Тарас Батенко. – Львів : Кальварія – Каменяр, 1998. – 140 с.
2. *Белей І.* Франтішек Ржегорж / Іван Белей // Зоря. – 1891. – № 15. – 1 (15) серпня. – С. 299–300.
3. *Вахнянин А.* Спомини з житя (Посмертне виданє) / Анатоль Вахнянин ; Зладив Кирило Студинський – Львів : З печатні В. А. Шейковського, 1908. – 137 с.
4. *Горак Я.* Анатоль Вахнянин і становлення музичного професіоналізму в Галичині (друга половина XIX – початок XX ст.) / Яким Горак – Львів : Сполом, 2009. – 232с.
5. *Гриневецький І. А.* К. Вахнянин. Нарис про життя і творчість / Іла-

ріон Гриневецький – Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1961. – 32 с.
6. Допись. Зі Львова // Правда. – 1869. – № 9. – С. 83–84. – Підписано: И.
7. Земська ювілєйна вистава в Празї // Зоря. – 1891. –№ 18. – 15/27 вересня. – С. 358–359.
8. *Качмар В.* Нариси історії нашого роду / Володимира Качмар – Львів, 2009. – 302 с.
9. *Лисько З.* Піонери музичного мистецтва в Галичині / Зиновій Лисько; Опрацювання рукопису, упорядкування, вст. стаття В. Сивохіпа. – Львів; – Нью-Йорк : Видавництво М. Коць, 1994. – 144 с.
10. Новинки. Выѣзд «Бояна» до Праги // Діло. – 1891. – № 150. – 6/18 липня. – С. 3.
11. Новинки. Професоръ Наталь Вахнянинъ // Діло. – 1892. – № 25. – 1/13 лютого. – С. 3.
12. Новинки. Товариство «Боянъ» // Діло. – 1891. – № 149. – 5/17 липня. – С. 1.
13. Русины въ дорозѣ до Праги // Діло. – 1891. – № 151. – 8/20 липня. – С. 1–2.
14. Подорожь Русиновъ до Праги // Діло. – 1891. – № 153. – 10/22 липня. – С. 2.
15. Подорожь Русиновъ до Праги // Діло. – 1891. – № 154. – 11/23 липня. – С. 1–2.
16. Подорожъ Русиновъ до Праги // Діло. – 1891. – № 155. – 12/24 липня. – С. 1–2.
17. Подорожъ Русиновъ до Праги // Діло. – 1891. – № 156. – 13/25 липня. – С. 1–2.
18. Прага і чеська вистава 1891 р. // Зоря. – 1891. – № 19. – 1/13 жовтня. – С. 378–379; № 20. – 15/27 жовтня. – С. 397–398; № 21. – 1/13 падолиста. – С. 418–419. – Підписано: Денис.
19. Справозданє з перших загальних зборів товариства «Просвіта» // Правда. – 1868. – № 43. – С. 513–516.
20. *Ханик Л.* Історія хорового товариства «Боян» / Лідія Ханик. – Львів, 1999. – 122 с.

CZECH REPUBLIC & IT'S CULTURAL ELITE INFLUENCE OVER ANATOL VACHNYANYN

Yakym HORAK

Ivan Franko Lviv National Memorial Museum
150–152 I. Franko Str., Lviv, 79011, Ukraine
e-mail: yakym.horak@gmail.com

The article deals with Anatol Vakhnynayn's Czech musician's milieu, active in Halychyna at the time of perfecting his musucianship in Peremyczl school and Vienna University. Perfecting his education, Anatol Vakhnyanyn received solid grounds of musianchip, performing in Cathedral Church Choir in Peremyczl and Slovak Singferein in Vienna. The article also elucidates his role as choirmaster-conductor in Prague Lviv Boyan Choir concert tour of 1891 and his talks within Czhech cultural & artisctic milieu, including ethnographist F. Rczegozh.

Key words: Anatol Vakhnyanyn, Peremyczl, Vienna, Alois Nanke, Vikentiy Sersavi, Franticzek Lorenz, Arnost Fergot-Tovachovsky, Lviv Boyan, Praha, Franticzek Rczegorzh, Volodymyr Schuhevych, opera «Kupalo».

УДК 94:327.39-055.2](477.83/.86+437)"18/19"

УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ У ЖІНОЧОМУ РУСІ ГАЛИЧИНИ І БУКОВИНИ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Оксана МАЛАНЧУК-РИБАК

Львівська національна академія мистецтв
вул. Кубійовича, 38, Львів, 79011, Україна

У статті висвітлено історію руху за права та свободи жінок у Чехії та Галичині і Буковині. Проаналізовано головні вимоги петиції до віденського парламенту, яку ініціювала Н. Кобринська: право жінок навчатися в університеті, створення в Галичині жіночої гімназії.

Ключові слова: емансипація, жіночий рух, Н. Кобринська, «Minerva», «Клуб русинок», Ф. Ржегорж.

Характерними рисами розвитку суспільно-політичних ідеологій, у тому числі феміністичних, в Австро-Угорщині була доволі сильна і послідовна тенденція до «децентралізації», а також виразне домінування саме національних інтерпретацій тієї чи іншої ідеології. Формування та розвиток феміністичних ідеологій в австрійському, угорському, чеському, польському, українському та інших суспільних середовищах визначалися насамперед рівнем суспільно-політичної свідомості, передовсім елітарної, обставинами національного життя. Водночас така ситуація не означала замкненості та ізольованості на рівні національних моделей жіночого руху. Взаємопроникнення ідей, маніфестована чи прихована міжнаціональна конкуренція в акціях, спрямованих на реалізацію емансипаційних прагнень жінок, об'єктивно сприяли розвитку як теорії, так і практики феміністичної боротьби. Щоправда, непослідовність у спільних міжнаціональних діях щодо законодавчого запровадження рівних з чоловіками громадянських прав для жінок відчутно затримали політично-правову модернізацію тогочасного суспільства.

Український жіночий рух у Галичині та на Буковині виник на хви-

лі національного відродження, ідейно та структурно інтегрувався у національно-визвольні змагання. Етнічна, мовна, культурно-історична спільність слов'янських народів, ідея слов'янської солідарності, загальнодемократична боротьба за соціальне та національне визволення – це ті об'єктивні фактори, які сприяли становленню та розвитку міжслов'янських зв'язків, зокрема на рівні жіночого руху. Характер та інтенсивність українсько-чеських зв'язків у жіночому русі багато в чому були зумовлені особливістю як українського, так і чеського жіночого руху, а саме пріоритетності національно-визвольних змагань перед суто феміністичними. Перед українським і чеським жіночим рухом стояли майже аналогічні завдання. У справі теорії по суті не виникало потреби новотворення. Була потреба органічно включити фемінізм, боротьбу за інтеграцію жінок у суспільство, у тогочасне громадсько-політичне, культурне життя, визначитися щодо взаємодії з тогочасними суспільно-політичними теоріями, напрямками, наприклад, з консерватизмом, лібералізмом, соціалізмом, націоналізмом. Одним з важливих завдань став пошук форм практичної роботи жіночих організацій.

У процесі зародження і розвитку міжнаціональних взаємин українського жіночого руху розкрилися його кращі риси – демократичний характер, намагання подолати вузько провінційні рамки дрібної доброчинності. Українсько-чеські зв'язки і взаємовпливи у жіночому русі Галичини і Буковини різноманітні та багаті. Це інформація у пресі про найважливіші досягнення у емансипаційній боротьбі жінок цих слов'янських народів, зв'язки у перекладацькій та видавничій діяльності, особисті контакти, що переросли у контакти між громадсько-культурними жіночими організаціями, взаємопроникнення ідейно-політичних, освітньо-виховних концепцій, що витворювалися в рамках жіночого руху, це формування типологічно спільних форм боротьби за емансипацію жінки, практична взаємодопомога чеських і українських жінок у конкретних громадянських акціях за здобуття громадянських, зокрема політичних прав жінок.

1890 року (березень–квітень) Наталія Кобринська налагоджує стійкі контакти з учасницями жіночого руху в Чехії. Чеські жінки вже на той

час зорганізувалися у помітну суспільну силу, поставили перед урядом вимоги, що стосувалися громадянських прав жінок, зокрема виробили вимоги допуску жінок до навчання в університетах, доповнення навчальних програм у жіночих гімназіях предметами, що викладалися у чоловічих гімназіях. Галицькі жінки вирішили приєднатися до цієї акції чешок. Вони пишуть листа чеським жінкам з подякою за те, що вони першими серед слов'янок в Австро-Угорщині порушили справу про вступ жінок до університетів. Лист підписали Наталія Кобринська, Уляна Кравченко, Климентина Попович, Ольга Франко, Михайлина Рошкевич, Ольга Левицька, Олеся Бажанська і надіслали у Прагу на ім'я чеської письменниці і діячки жіночого руху Елішки Красногорської. Відповідне звернення-відповідь було написане у Празі 20 квітня 1890 року і за підписом 22 чеських жінок надіслане в Галичину. Ці листи публікувалися у газеті «Діло».

Хронологічно першою спробою українського жіночого руху заманіфестувати свої правові вимоги був збір підписів 1890 р. під петицією до віденського парламенту з вимогою надати жінкам право навчатися в університетах і створити в Галичині щонайменше одну жіночу гімназію. Ініціатором цієї акції була Наталія Кобринська. Очевидно, що приклад чеських жінок надихнув українок. Ця петиція – характерний документ ідейного розвитку емансипаційної ідеї. Насамперед варто відзначити суто феміністичний, тобто зумовлений інтересами статі підхід до трактування соціальних проблем. У петиції задекларовано: «теперішня організація суспільства викликала розділ поміж чоловіком і жінкою в площині духової й економічної праці, і власне через цей поділ постали своєрідні поняття й погляди стосовно загального й приватного життя, а саме в публічному житті, де наверху стоїть чоловік, і в родинних колах, що їх репрезентує жінка, і з того випливає, що навіть найбільш слушні бажання і потреби жінок не знаходять розуміння у чоловіків, які посідають панівне становище в публічному житті. Перешкодою на шляху поступу є те, що всі члени державного організму не допускаються до різних праць, так, як це діється у нинішній час, коли жінка у своїй життєвій екзистенції цілком залежна від чоловіка». Правові норми блокували

вільну конкуренцію між чоловіками і жінками практично на всіх ділянках суспільної праці. І якщо жінка нижчих соціальних верств «власною працею поклала підстави своєї [економічної. – О. М.-Р.] самостійності», то жінка середньої верстви тільки розпочинала свою боротьбу за економічну самостійність. Мотивацію петиційних вимог сформульовано так: «Ми не жадаємо запомоги, то лишаємо це калікам і жебракам, ми хочемо лиш добитися свобідної праці на великій арені світа, бо доки конкуренція творить загальне право до удержання життя, то було би дуже несправедливо виключати половину людей здібних до тої конкуренції» [1, 1]. Наголошувалося, що ніякий законодавець не в змозі стримати людину від її природних нахилів і потреб та не повинен чинити їй перешкоди. Основою економічної самостійності жінок середньої суспільної верстви визнавалася освіта, зокрема вища. Як переконливий аргумент на користь законодавчої фіксації права жінок Австро-Угорщини на вищу освіту у петиції показано досвід багатьох європейських країн та США, де жінки у той час вже активно користувалися таким правом.

У петиції право жінок на вищу освіту трактувалося з гуманістичної позиції громадянських прав взагалі, без дискримінаційного поділу на статі. Акцент зроблено на рівності суспільних прав людей, а не на їхніх специфічних соціостатевих ролях. У петиції нема дуже поширеного у тогочасній публіцистиці аргументу, за яким освічена жінка зможе краще виконувати свої традиційні обов'язки дружини та виховательки дітей. Петицію підписали 226 українок з Галичини та Буковини. Щоправда, подібні петиції у той час підписали 4812 чешок та 3644 австрійки. Всі три петиції подано до парламенту майже одночасно. Через рік їх подали повторно, особливо наголошуючи на потребі допуску жінок до здобуття медичної освіти.

1891 року велика група жінок-членів жіночих товариств, побувавши у Празі на промисловій виставці, ознайомились з роботою чеського жіночого товариства «Minerva», з організацією чеської жіночої освіти; мали зустріч з лідерами чеського жіночого руху Кароліною Свєтлою, Вільмою Соколовою та ін. Пізніше ця подорож стала своєрідним поштовхом до створення у Львові жіночого товариства «Клубу русинок».

1895 року Іван Франко у статті «З гостювань у Празі» інформував галицьких читачів про результати діяльності товариства «Minerva», зокрема про створення жіночої гімназії, про перший випуск дівчат-гімназисток. Приклад чеського товариства був гідним для наслідування, бо в Галичині, зауважує І. Франко, «уже кілька років жваво обговорюється питання про створення подібної гімназії, але, на жаль, у нас воно й досі не вийшло зі сфери проектів або, в кращому разі, петицій до різних представницьких інстанцій… Чеське товариство, однак, було першим, яке від дискусій і петицій перейшло до дії» [2, 239]. Як зразок для галичан оцінює Іван Франко організацію навчання у жіночій гімназії. Він дуже конкретно і детально говорить про національну та соціальну приналежність учениць, про рівень їхніх знань, про кількість навчальних годин на кожен предмет, про труднощі становлення жіночої гімназіальної освіти.

У збірнику «Наша доля» (1893 р.), який підготувала та видала Н. Кобринська, вміщено інформацію жіночі організації та реальні досягнення емансипаційного руху жінок у Чехії. Ознайомленню з чеським жіночим рухом сприяла і чеська періодика, яку передплачували українські жіночі товариства. Читачами чеської жіночої газети «Lada» були члени «Клубу русинок», багато читачок передплачували «Zensky svět», «Zenský listy». Чеські видання у свою чергу періодично інформували про розвиток українського жіночого руху. Так, чеський «Zensky svět» у 1899 році передрукував цілу промову Наталії Кобринської, у якій ішлося про роль жінки у розвитку української літератури. Н. Кобринська, Є. Ярошинська сприяли появі багатьох перекладів чеських письменниць. 1912 р. у серійному виданні «Жіночої бібліотеки» вийшов у світ переклад повісті чеської письменниці, однієї з організаторок чеського жіночого руху К. Свєтлої «З наших боїв і змагань». У повісті домінує дух національної звитяги, жінка та її проблеми трактуються у контексті національно-визвольних змагань, у контексті боротьби чехів проти германізації, що було співзвучним проблемі опору полонізації в Галичині. Є. Ярошинська переклала ряд творів В. Соколової.

Франтішек Ржегорж, чеський дослідник-україніст, чимало зробив

для зміцнення і поглиблення українсько-чеських зав'язків, зокрема у громадсько-культурному житті. Франтішек Ржегорж був добре знайомий, зустрічався і листувався з Наталею Кобринською, Ольгою Кобилянською, Євгенією Ярошинською. У їхньому листуванні, спогадах є згадки про обмін літературою, роздуми і міркування про розвиток національних культур, про події літературного життя, інформація про роботу жіночих товариств. Українські жінки в рамках жіночого руху займалися фольклорно-етнографічною діяльністю, зокрема допомагали Ф. Ржегоржеві у збиранні зразків національного одягу, вишивок та інших фольклорно-етнографічних матеріалів. Франтішек Ржегорж особисто знав родину Івана Озаркевича (батька Наталії Кобринської), був бажаним гостем у їхньому домі.

Цінні матеріали, зокрема колекція рідкісних книг І. Озаркевича, які були передані Ф. Ржегоржеві, згодом збагатили не одну бібліотеку у Празі. Франтішек Ржегорж сприяв особистим знайомствам Н. Кобринської з багатьма діячами чеського громадсько-культурного життя, зокрема з художником Антонієм Замєчніком.

Українсько-чеські зв'язки у жіночому русі були однією зі складових частин європейських міжнаціональних відносин, збагачували слов'янські національно-визвольні рухи.

Список використаної літератури

1. Петиція руських женщин з Галичини і Буковини внесена до Ради державної о допущення женщин до студій університетських і о основаннє бодай одної женської гімназії в Галичині // Діло. – 1890. – № 106. – С. 1.
2. *Франко І.* Зібрання творів : У 50 т. / Іван Франко – Т. 46. – Кн. 2. – С. 437 [1].

UKRAINIAN-CZECH RELATIONS IN THE WOMEN'S MOVEMENT ON THE TERRITORY OF GALICIA AND BUKOVINA (AT THE END OF THE XIXTH AND THE BEGINNING OF THE XXTH CENTURY)

Oksana MALANCHUK-RYBAK

The Lviv National Academy of Arts
38 Kubiyovycha Str., Lviv, 79011, Ukraine

The article highlights a history of the movement for women's rights and freedom in the Czech Republic, Galicia and Bukovina. Main requirements of the petition to the Viennese parliament, initiated by N. Kobrynska, were analyzed. This petition protected the right of women to study at the university; it also provided creating women's gymnasium in Galicia.

Key words: emancipation, women's movement, N. Kobrynska, «Minerva», «Rusyn woman's club», Frantishek Rzhehorzh.

УДК 821.161.2=162.3-94-6.09"18"

«ПРОГУЛЬКА РУСИНІВ ДО ПРАГИ» 1891 Р. У МЕМУАРНИХ РЕФЛЕКСІЯХ НАТАЛІЇ КОБРИНСЬКОЇ

Алла ШВЕЦЬ

Інститут Івана Франка НАН України
вул. Драгоманова, 18, Львів, 79000, Україна
e-mail: alla_shvec@ukr.net

У статті на основі архівних джерел, зокрема епістолярних матеріалів, осмислено взаємини Наталії Кобринської з представниками чеської літератури та чеськими діячками жіночого руху, їхню творчу співпрацю у видавничій, етнографічній та перекладацькій сферах. Детальні мемуарні свідчення Кобринської про її перебування у складі української делегації на етнографічній виставці в Празі 1891 року виявляють цікаві фактографічні деталі чесько-українського культурного співробітництва.

Ключові слова: жіночий рух, творче співробітництво, епістолярій, європеїзм, чесько-українські взаємини.

«Тільки той писатель може нині мати якесь значення, хто має і вміє цілій освіченій людськості сказати якесь своє слово в тих великих питаннях, що ворушать її душею, та заразом сказати те в такій формі, яка б найбільше відповідала його національній вдачі» [16, т. 31, с. 34], - писав Іван Франко у статті «Інтернаціоналізм та націоналізм в сучасних літературах» (1898), спонукаючи письменників розпросторювати свої інтелектуальні обрії поза межі національної традиції. Висуваючи інтенцію єврокультурної інтеграції, Франко закликав колег по перу поряд із збереженням національної ідентичності, уґрунтовувати власні світоглядні засади ще й в «інтернаціональній атмосфері ідейних інтересів, наукових, суспільних, естетичних і моральних змагань», – таким чином ініціюючи полікультурний дискурс українського європеїзму. Тенденцію цю підхопили тогочасні письменники, які розвивались в одному з Франком інтелектуальному полі, а також у царині національних завдань.

Серед них була й близька Франкова соратниця – Наталія Кобринська (1855–1920) – визначна українська письменниця, «одна з найцікавіших європейських феміністок» [2, 17], «жінка наскрізь модерна, зі широким європейським світоглядом» [6, 24], «славна письменниця і велика громадянка» [10, 38], яка концептуалізувала для галицького жіноцтва новітній національний клич – «впливати на розвій жіночого духа через літературу» [8, 298], розгортаючи у такий спосіб нову модель репрезентації жінки та її ролі у літературному й суспільно-громадському житті.

Європейськість була рисою психодухового та культурно-освітнього укладу Кобринської, складовою її глибоко мислительної вдачі й прагматичною ментальною ідеєю європеїзувати українську національну свідомість. Концепція галицького жіночого руху, яку Кобринська за європейським взірцем намагалась адаптувати відповідно до суспільних реалій української дійсності, стала тією ідеологічною платформою, на якій поставала новітня проблематика феміністичної прози й розбудовувався новий історико-культурологічний дискурс із виразними націєтворчими інтенціями. Світоглядна культурологема Європи у духовному світосприйнятті Н. Кобринської ферментована різними чинниками її контактування з Європою – біографічним топосом європейських мандрів (Відень, Женева, Цюрих, Прага), едукаційною лектурою, яка сприяла засвоєнню найпрогресивніших західних ідей та концепцій, а також творчими контактами із зарубіжними колегами-письменниками та діячками феміністичного руху.

Тривалі продуктивні взаємини Н. Кобринської з чехами заснувались саме завдяки активній діяльності письменниці у галицькому жіночому русі, який вона позиціонувала як складову загальноєвропейських емансипаційних змагань жіноцтва. Тому важливим напрямом цієї діяльності стала співпраця Кобринської з активістками чеського фемінізму. Про суть цієї спільної роботи згадувала Олена Кисілевська, відома письменниця, журналістка, громадсько-політична та культурно-освітня діячка: «Справа допущення жінок до студій в університетах Австрії – це була спільна платформа, на якій стрінулися Кобринська з чеськими діячками» [7, 3]. Коли 1890 року чешки подали петицію (звернення) до австрійського парламенту з вимогою допущення жінок до навчання

в університеті, наступного 1891 року таку ж акцію зініціювала в Галичині й Кобринська, зібравши підписи жінок під аналогічним зверненням. З цього приводу друкувалися відповідні її відозви та повідомлення у періодиці: «В справі жіночої петиції до ради державної» (Народ. – 1891. – № 10–12. – С. 76), «Відозва! [До жінок Галичини і Буковини в справі подання петиції до ради державної] (Буковина. – 1891. – 13/25 верес. – № 19. – С. 5; Правда. – 1891. – № 4. – С. 220–221). Тема спільних виступів чеських й галицьких жінок у виборюванні своїх громадянських прав стала предметом епістолярних взаємин Кобринської з чеською активісткою й письменницею Елізою Красногорською, про яку досить характеристично згадувала О. Кисілевська: «З жінок-чешок зробила враження на Кобринську визначна чеська письменниця Е. Красногорська – жінка десь біля 40 літ, бліда, слабкого складу тіла, з чого якраз не можна було сподіватися тої енергії, яку дійсно вона проявляла у всіх своїх ділах» [7, 3]. На матеріалі цих спогадів передано суть листування обох письменниць, та цікаві поради Красногорської Кобринській. Для того, аби домогтися певного поступу у жіночому питанні, чеська діячка радила українській використати найголовніший жіночий спосіб психологічного впливу – усмішку, повчаючи: «Ви – трагічні характери [...], до котрих зачисляється і наша Свєтла, не посідаєте одного з найпевніших родів зброї – а тим є усмішка. Усміх усе вбиває. Я з усмішкою на устах йду до найбільшого противника нашої справи. З усміхом представляю йому цілу справу і мені рідко коли не вдавалося довести до того, чого я хотіла, а майже ніколи не зазнала особистої обиди...» [7, 3].

Зміцненню чесько-українських контактів Кобринської чи не найбільше посприяла її подорож до Праги на земську ювілейну виставку, з 17 липня до 1 серпня 1891 р., у складі галицької інтелігенції, яка налічувала 165 членів та в супроводі хорового товариства «Львівський Боян». Серед учасників мандрівки були представники українського жіноцтва (66 осіб), священики, урядники, викладачі середніх і народних шкіл, академіки. З відомих постатей – Володимир Шухевич (очолював цю поїздку), композитор і письменник Анатоль Вахнянин, оперний співак Олександр Нижанківський, галицький педагог Ілля Кокорудз та інші. Про цю подорож Кобринська залишила детальні «Спомини з про-

гульки до Праги» [9], бо «пригадувати русинам гостину в чехах завше буде дуже мило» (лист Кобринської до Вільми Соколової від 26 вересня 1891. ІЛ. Ф. 13. № 50). У них здебільшого описано участь жіноцтва у цій європейській мандрівці, а також власні цікаві спостереження авторки за побутом і життям чехів, веденням господарства й облаштуванням їхніх осель.

Хронологію та обставини перебування галицької делегації спочатку в Празі, а далі у Відні й Будапешті детально висвітлювала також газета «Діло» [14], покликаючись або на телеграми самих делегатів, або на замітки із чеської періодики. Головна мета поїздки галичан до Чехії, що її зініціював Франтішек Ржегорж – «побачити плоди духової і матеріальної культури чехів, а не менше ідея взаємності слов'янської» [14, № 153].

У цій мандрівці Кобринську зворушив «правдиво сенсаційний, щирий», «оваційний» прийом чехів, які «отворили широко рамена, щоби при нагоді тріюмфу своїх культурних подвигів притиснути до грудей усіх одної з ними крови братів слов'ян», не приховуючи своїх особливих симпатій до галичан, «миліших їм, як деякі інші слов'яни» [9, № 22, с. 438]. З трепетом згадувала Кобринська про виняткову гостинність й сердечність чехів до українців й зустрічну зворушливо-сентиментальну вдячність галичан: «Мужність опускала народ, котрий у власнім краю мусить зносити тільки зневаги, а котрий так багато признання і любови знайшов у інших братів слов'янської крові» [9, № 22, с. 439]. Хронікальні замітки «Діла» так само інформували про надзвичайно святкову атмосферу зустрічі українців у Чехії, особливо в Градці Кралевім: «На приїзді русинів до Кралевого-градця, ціле місто було прикрашене так, що з кождого майже вікна повівали дві хоругви: одна з чеськими, а друга з руськими (синьо-жовтими) красками. Воріт тріюмфальних було кілька, а все з руською написью "Витайте, Вам!". З вікон і по дорозі кидано на русинів цвітами <…> Подорож з Кралевого-градця до Праги – то був правдивий похід тріумфальний» [14, № 155]. Ставлення до українців у Європі, яке Кобринська спостерегла з боку чехів, утверджувало у її свідомості патріотичні почуття власної національної гідності, ідею про європейську паритетність українців та їхнє загальнослов'янське визнання.

Окрім мемуарного, фактографічного змісту, «Спогади з прогульки до Праги» Кобринської віддзеркалюють цікаві націєтворчі й євроцентриські позиції письменниці, концептуалізують її погляди на проблему національної ідентичності та участі української нації у загальносвітовому поступі. У цій статті письменниця відверто заявляла про євроінтеграційні культурні інтенції, під знаком яких відбувалася й сама ця мандрівка: «Ми радо спішили в границі чехів, щоби придивитись культурному поступови, щоби навчитися від них підставної органічної праці, бо як чехи, так і русини мають багато спільних черт» [9, № 22, с. 438]. На підставі завважених історико-етнічних паралелей Кобринська приходить до цікавих висновків про схожість обох національних етнотипів: «Оба ті народи були колись сильні і могучі, оба з причин історичних зникли з виду сего світа, оба майже викреслені з-поміж жиючих народів. Але як одні, так і другі не втратили проте життя дійсного, і серед мас люду стали проявлятись ліпші і сильніші характери, котрі почали упоминатись о його права, промовляти його мовою, дбати о його просвіту і добробит [...]; так ми, як і вони обтяжені надто великою національною борбою і працею, може, замало звертаємо уваги на інші загальні людські вимоги і права» [9, № 22, с. 438]. Щоправда, національно-культурне відродження чехів, на думку Кобринської, відбувається «скорше і правильнійше», проявляється у практичних діях, у той час, як в українців ці ідеї – лише «в бажанню, в теорії» [9, № 22, с. 438].

«Прогулька» до Праги була надзвичайно різнобічною і географічно, і культурно. Галичани відвідали чимало міст та містечок Чехії (Стежери, Неханичі, Градець Кралове, Прага), познайомились з різними ділянками життя чеського народу. В Стежерах делегація галичан, власне, її жіноцтво оглянули господарську жіночу школу, штучну молочарню. Найбільш гостинно приймали українців у Градці Краловім, де на їхню честь було організовано прийом, а пізніше усіх членів делегації розміщено «в значніші доми і гощено несказанно сердечно» [9, № 23, с. 455]. Під час вечері за участю заступника міського голови Поспішіля завелась бесіда про жіноче питання. Наступного дня, 20 липня, в церкві Св. Духа галицька делегація взяла участь у спільному богослуженні за полеглими в Чехії 1866 р. у війні з прусами українськими вояками та відбула до Пра-

ги. Так само тріумфально чехи вітали українців на празькому вокзалі. Чеське жіноцтво на чолі з Йозефою Напрстковою, дружиною Войти Напрстка, вручали галичанкам китиці квітів, до яких були прикріплені стрічки з патріотичними сентенціями чеських поетів. Напрсткова подарувала Кобринській гранатову брошку та візитівку з написом: «Račte laskavé přijmout tuto spaminku z českých granatu s tim přánim, by naše láska vzajémne tak plala jako tento granat ohniwy («Прийміть, будь-ласка, цю пам'ятку з чеських гранатів, з тим бажанням, щоби наша любов взаємна так горіла як цей вогнистий гранат». – А. Ш.) [4].

Наступного дня у відомому концертному та виставковому залі Рудольфінум, що в центрі Праги, на честь українців відбувся святковий концерт за участю львівського музичного товариства «Боян». Національний стрій, в якому з'явились на цей захід галицькі жінки, з-поміж яких була й Кобринська, «викликував між чехами правдиву сенсацію, і маса цікавих заодно при них групувались, та заодно можна було чути подивляючи оклики» [9, № 23, с. 455].

Після виголошення вітання чеських господарів словом вдячності відповів Володимир Шухевич, «промова якого одразу проложила собі дорогу до публіки» [14, № 155]. Увечері українську делегацію приймали у «Міщанській бесіді». Найбільший інтерес на виставці викликали експонати, що стосувалися «промислу і культурного розвою простого люду» [9, № 23, с. 455].

23 липня галичани оглядали промисловий музей та бібліотеку подружжя Напрстків, «діло їх рух патріотичних» [14, № 168]. Цей музей заснував 1862 р. відомий чеський етнограф, меценат, культурно-громадський діяч та мандрівник Войта Напрстек (1826–1894) спочатку як індустріальний музей в Празі з наміром розвивати чеську промисловість. Поступово він перетворився в етнографічний, оскільки його засновник поповнював фонди колекціями експонатів з інших країн, викуплених у різних чеських мандрівників. 1886 р. було збудовано нове приміщення музею. Нині це Музей народів Азії, Африки і Америки ім. Напрстка, який знаходиться на Бетлемській площі у Празі та є частиною Національного музею Чехії. У цьому музеї було 30 залів, де експонувалися вироби промислу і мистецтва Японії, Китаю, Африки, Індії, Америки, Австралії. Був й окремий зал українського домашнього промислу, експонати якого достарчали з Галичини переважно В. Шухевич та Ф. Ржегорж.

Особливо зацікавила галицьке жіноцтво організована Напрстковою частина музею під назвою «Práce našich matek», де розміщено велику колекцію старовинного чеського жіночого вбрання, елементи якого Кобринська спостерегла також і в регіональних національних строях українок: «Нас русинок вражали деякі маленькі манекіни в строю з чеських минулих епох, котрі цілком нагадували строї ще теперішні наших селянок на Поділлю, особливо спосіб зав'язувати хусткою голову, як також вінки і стрічки, котрі носять дівчата на Україні» [9, № 24, с. 477]. Галичанки також відвідали товариство чеської молоді «Славія». У своїх спогадах Кобринська згадувала, що у відповідь на «краснорічиву бесіду» голови товариства Кароля Соколя, «рішилась виступити» одна з русинок, «заявляючи належне признання чеській молодіжи, "котра по

приміру найбільше цивілізованих змагань в людській суспільности вложили в свою програму знесення переваги народу над народом, верстви над верствою, мужчини над жінкою, що є найліпшим доказом, як високо станула молодіж чеська"» [9, № 24, с. 477]. За свідченнями Ірини Величко, тоді перед товариством «Славія» виступила саме Наталія Кобринська [4]. Можливо, письменниця розповіла про цей факт в усній розмові з родичкою, зумисне замовчуючи його у своїх друкованих мемуарах.

У Празі галичанки познайомилися з відомими чеськими письменницями та «дільними поборницями жіночого питання» – Елізою Красногорською (псевдонім Альжбети (Єлизавети) Пехової (1847–1926)) та Кароліною Свєтлою (псевдонім Іоанни Рот (1830–1899)). У своїх спогадах про празьку мандрівку Кобринська зокрема подала цікаві характеристики обох письменниць. «Свєтля – жінка вже немолода і поважна; говорить з патосом і запалом. Вона не може дарувати мужчинам, що стають перегородою питанню жіночому, [...] помимо того, прожила з своїм чоловіком багато літ і дотепер жиє з ним – не ліпше, не гірше, як багато супружеств на світі, хоч вони заєдно вели між собою політичні спори» [9, № 24, 478]. «Красногорська – жінка десь около сорок літ, бліда і утлого складу тіла, з чого якраз судячи по поверховности не можна б надіятися тої енергії, яку дійсно ся жінка проявляє у всіх своїх ділах. [...] Червона демократка не любить жінок, стрійних ляльок, не зносить навіть назвиська "дами" [...]. Вона не є прихильницею реального напряму в літературі, хоч знов чешки виясняли відтак русинкам, що Красногорська лише в своїм переконанню не єсть реалістка, наколи нею проявляється виразно в своїх письмах, ведена силою свого таланту» [9, № 24, 478].

В Градці Кралевім Кобринська зустрілася з відомим чеським етнографом та дослідником українського народного побуту й фольклору в Галичині Франтішеком Ржегоржем, започаткувавши з ним тісні приятельські взаємини та листовні зв'язки. Відомо, що Ржегорж був бажаним гостем у домі Озаркевичів, користався з їхньої книгозбірні, згадуючи про це в листі до Ольги Кобилянської (з якою познайомився саме в Болехові) від 9 січня 1898 року: «Самі знаєте мою пристрастну любов до русинської

книжки. Адже у Вашій присутності спустошив бібліотеку у достойного о. Озаркевича, забравши все, що зміг, і не для себе, а для всіх нас, чехів, для цілого народу» [цит. за: 13].

Зусиллями Ржегоржа, якого називали «найліпшим представником чесько-руської взаємности» [14, № 154] було створено східно-галицьку етнографічну колекцію народного мистецтва для спеціального українського відділу Чеського промислового музею Напрстків та зібрано українознавчу бібліотеку, передану згодом до Національного музею в Празі. Упродовж 1888–1891 рр. та 1899 р. Ф. Ржегорж разом з В. Шухевичем подорожував по Карпатах, вивчаючи культуру й побут гуцулів та збираючи автентичні експонати для Празького промислового музею, створивши у ньому окремий український відділ. На основі цих спостережень, під безпосередніми враженнями від побаченого було опубліковано ряд його статей про Гуцульщину в чеських журналах: «Гуцули», «Вироби і оздоби гуцулів», «Юрко Шкрібляк і дещо про його різьбу», «Одяг карпатських гуцулок», «Гуцульське весілля в Карпатах», «Великдень у гуцулів» та інші. Ржегорж також зібрав чимало матеріалів про гуцульську демонологію, народний календар та різні звичаї, але вони не були опубліковані.

У Літературному архіві Національного музею в Празі зберігаються листи Кобринської до Ф. Ржегоржа [12, 86], а окремі їхні копії знаходяться в Інституті літератури. Перебуваючи у Галичині, а також згодом приїжджаючи сюди з Чехії з метою етнографічних експедицій, Ржегорж прагнув якнайточніше задокументувати особливості народної галицької культури та побуту, зафіксовуючи свої спостереження на власних світлинах, у фольклорних записах та оригінальних працях [3].

Після повернення з подорожі Чехією Кобринська листовно віддячила Ржегоржеві (лист від 8 листопада 1891. ІЛ. Ф. 13. № 141), надіславши пам'ятну «портмонетку» з наміром бодай «дрібницею дати доказ, як ціню Ваші заходи задля нас, бо дійсно головна заслуга, що так щиро приймали нас у Чехах, Вам належиться». Портмонетка як подарунок мала ще й етнографічну цінність для адресата – як «задаток нашого домашнього промислу».

Відомо, що Ржегорж приїздив й до Болехова, гостюючи у Кобринської. Тут він зробив декілька світлин Болехова [1]. Порівнюючи значення Кобринської для історії українського жіночого руху із роллю чеської феміністки Напрсткової, Ржегорж називав Кобринську в листі до неї від 23 лютого 1891 р. «представницею напряму жіночого прогресу серед русинок» [4]. 1893 року, коли загострилася його хвороба, Кобринська намагалась листовно підтримати приятеля: «Не повірите, як сумно тронула мене вість о Вашій тяжкій хоробі. Стратити Вас було би дійсно болючим для нашого народа ударом. Но, може, то все зміниться, і Ви зможете знов єще довгі літа свому і нашому народові служити» (лист в Жидачів від 13 вересня 1893) [5, Ф. 13, № 141].

Після відвідин Праги 1 серпня галицька делегація виїхала до Відня та Будапешту. За триденний період у Відні галичани оглянули цісарський музей та скарбницю, замок Шенбрун, віденський звіринець, Каленберг, віденський театр та інші окраси Відня. Відтак пароплавом по Дунаї вирушили до Будапешта [14, № 169].

Духовний зв'язок з Чехією засвідчують міцні творчі й особисті контакти Кобринської з відомими чеськими письменниками [див.: 11]. Окрім Ф. Ржегоржа, вона вела тривале листування з відомою чеською письменницею, громадською діячкою, педагогом Вільмою Соколовою-Зайдловою, вважала її своєю «сердечною подругою», з якою єднала її велика «духовна зв'язь» (лист до Вільми Соколової від 24 лютого 1892 [5, Ф. 13, № 39]; у фонді Кобринської зберігається 20 фотокопій її листів до чеської письменниці). Загалом Вільма Соколова у середині 1890-х років стала для Кобринської однією з небагатьох адресаток, якій та звірялася у своїх душевних тривогах, сподіваннях, жіночих мріях і розчаруваннях. Вочевидь, щиролюдський, відкритий до душевної комунікації психологічний уклад чеської приятельки імпонував, був іманентно близьким й спорідненим із вразливим єством майже самотньої галицької письменниці, як це видно з її листовного саморозкриття: «Я дійсно думаю о Вас, як о сердечній моїй подрузі, котрої інтелігенція, талановитість і доброта сильно мене уняла, то ж все, що писала м про Вас виходило мені просто з-під серця» [5, Ф. 13, № 39]. Листування, що розпочалося від 1891 року

й тривало з певними паузами у 1892–1893 роках, згодом здебільшого по кілька раз річно впродовж 1896–1904, 1907, 1908, 1911 років укріпило їхню жіночу дружбу, засвідчену теплими й душевно зворушливими дедикаціями з боку Кобринської: «Наші душі зв'язані, і завше ховаю те бажання хоть раз єще в життю бачитися з Вами» [5, Ф. 13, № 44]; лист від 12 квітня 1899 р.); «Ваша щиро прихильна, котра ніколи про Вас не думає без глубшого зворушення чувств» (лист від 1 січня 1901 р. [5, Ф. 13, № 47]).

Поїздка Кобринської до Чехії та цінні письменницькі знайомства закладали ширшу перспективу й для майбутньої літературної співпраці, сподівання на яку письменниця висловила у листі до В. Соколової від 6 грудня 1891 р.: «може, що наші письменські відносини не будуть мати скорого обороту, але проте можуть бути щирі і теплі» [5, Ф. 13, № 38]. Доказом цього є літературна популяризація Кобринської в Чехії. Вільма Соколова переклала її новелу «Судія» (Pan sudi // Kvety. – 1893. – № 30. – S. 734–743). Чеський часопис «Ženský svět» за 1899 рік надрукував у чеському перекладі промову Кобринської на науковій академії в ювілей відродження русько-української літератури (першодрук: газ. «Діло». – 1898. – № 238). А оповідання Кароліни Свєтли «З наших боїв і змагань» у перекладі з чеської Ольги Дучимінської Кобринська видала власним накладом у серії «Жіноча бібліотека», спорядивши передмовою [15]. Цікавим моментом у цій передмові окрім інтерпретаційного аналізу тексту чеської письменниці є виявлення головних письменницьких інтенцій, як-от «ідея визволу вітчини з пут неволі». Кобринська наводить цікаві історичні паралелі політичного життя чехів та українців, засуджуючи будь-яку культурну, політичну чи іншу асимілятивну політику стосовно іншого народу: «Твір Свєтлі передовсім звертає нашу увагу вражаючою аналогією, яка заходить поміж чеськими а нашими обставинами життя. Так само, як і ми, чехи мусять боротися з узурпацією сусідів, відпирати напасти буцімто вищої культури; мимо сего те накидуваннє ся одного народа другому во ім'я культури, так часто пересадне і безкритичне, якраз не є доказом духової вищості, а тільки спинює індивідуальний розвиток другого народа, баламутить духа слабших одиниць, що не мають на стільки сили, щоби могти опертися,

на стільки народної гідности і свідомости, щоби жити своїм життям – а марнують іно свою кров і вбивають душу свого народа» [15, 9].

У планах 1903 року був літературний проект перекладів творів В. Соколової українською, призначених для дітей. Переклади мала виконати Євгенія Ярошинська, проте цим задумам не судилося здійснитися, бо 1904 року перекладачка померла.

Пізніше з великою скорботою сприйняла Кобринська смерть двох відомих чехів, звіряючись В. Соколовій у листі від 28 квітня 1900 р. [5, Ф. 13, № 46]: «Дві Ваші народні страти сильно мене заболіли: страта Кароліни Свєтлі і нашого незабутнього приятеля русинів Ржегоржа». Як одну з потенційних дописувачок, Франко радив Кобринську-письменницю й редакторові чеського енциклопедичного видання «Ottův slovnik naučny» Йозефу Коржану [16, т. 49, с. 146]. Упродовж 1888 р. Кобринська працювала над деякими матеріалами до цього видання.

Тривала співпраця Кобринської з чеськими культурними діячами та представницями жіночого руху й чеського письменства стала важливим фактором міжкультурних інтеграційних процесів, сприяючи їхньому духовному зближенню й дружнім людським контактам. Чеський досвід значною мірою ферментував емансипаційні ідеї жіночого руху, що їх впроваджувала Кобринська на галицькому ґрунті, а співпраця в етнографічній царині сприяла зміцненню українсько-чеських культурних взаємин. Кобринська мала до чехів особливий людський сентимент, захоплювалась їхньою національною боротьбою за незалежність, культурно-духовною пасіонарністю, високо цінувала добросусідські стосунки з українцями. У чеській національній історії письменниця спостерегла цікаві історичні паралелі з українською, а також цікаво порівнювала ментальні етнотипи обох народів. Таким чином, біографічне контактування Кобринської з Чехією сприяло утвердженню її духовного та інтелектуального європеїзму. Взаємозв'язки та взаємовпливи з чеською суспільністю продуктивно відлунювали у творчій та громадській практиці письменниці. Як щира поціновувачка чеської літератури, Кобринська сприяла всебічному культурному обмінові й духовному взаємозближенні чехів та українців.

Список використаної літератури

1. *Арсенич П.* Гуцульщина у вивченні чеського етнографа Ф. Ржегоржа / Петро Арсенич // Гуцульський календар на 1997 р. – 1997. – № 1. – С. 26.
2. *Богачевська-Хом'як М.* Білим по білому: Жінки в громадському житті України, 1884–1939 / Марта Богачевська-Хом'як. – Київ, 1995.
3. *Валашкова Н.* Франтішек Ржегорж та його колекція світлин з Галичини /Валашкова Надя // Український журнал. – 2007. – № 4. – С. 27–29.
4. *Величко І.* Взаємини Наталії Кобринської з чехами / Др. Ірина Величко // Літературні вісти. – Л., 1928. – № 10–15.
5. Відділ рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка (ІЛ). У тексті зазначаємо фонд, номер одиниці зберігання та аркуш.
6. *Дучимінська О.* Наталія Кобринська як феміністка / Ольга Олександра Дучимінська. – Коломия, 1934.
7. *Кисілевська О.* Спогад про Наталю Кобринську / О. Кисілевська // Жіноча доля. – Коломия, 1930. – № 4. – С. 3.
8. *Кобринська Н.* Про первісну ціль товариства руських жінок в Станіславові, зав'язаного 1884 р. // Наталія Кобринська. Вибрані твори / Упоряд. І. Денисюк, К. Кріль. – К., 1980. – С. 297–301.
9. *Кобринська Н.* Спомини з прогульки до Праги / Н.К. // Зоря. – 1891. – № 22. – С. 438–439; № 23. – С. 455–456; № 24. – С. 477–478.
10. *Кравченко У.* Уривки спогадів / Уляна Кравченко // Жіноча доля. Практичний календар-порадник для українського жіноцтва. – Коломия, 1930. – С. 38–46.
11. *Кріль К.* До питання про зв'язки Наталії Кобринської з чеськими діячами культури // Українське слов'янознавство. – 1961. – № 6. – С. 16–27.
12. *Погребенник Ф.* Українські матеріали в літературному архіві Національного музею в Празі / Ф. Погребенник // Радянське літературознавство. – 1965. – № 4. – С. 84–86.
13. *Погребенник Ф.*, Панчук Е. До зв'язків О. Кобилянської з Ф. Ржегоржем та Т. Турнеровою / Погребенник Ф., Панчук Е. // Міжслов'янські літературні взаємини. – № 2. – 1961. – С. 211–224.
14. Подорож русинів до Праги // Діло. – 1891. – №№ 149, 151–159, 162, 168, 169.
15. *Свєтла К.* З наших боїв і змагань. Оповідання / Пер. з чеської Ольги Д[учимінської]. – Львів, 1912.

16. *Франко І.* Зібрання творів: У 50 т. – К., 1976–1986. У тексті зазначаємо том і сторінку.
17. *Kobrynska N.* Pan sudi // Kvety. – 1893. – № 30. – S. 734–743.

«RUSYNS' TRIP TO PRAGUE» IN 1891 IN THE MEMOIR REFLECTIONS OF NATALIA KOBRYNSKA

Alla SHVETS'

National Academy of Science of Ukraine. Ivan Franko Institute.
Dragomanov Str., 18, Lviv, 79005, Ukraine
e-mail: alla_shvec@ukr.net

In the article on the basis of archival sources, in particular epistolary materials, there are analyzed relationship of Natalia Kobrynska with representatives of Czech literature and with Czech activists of women's movement. There are also investigated their creative cooperation in publishing, ethnographical and translation areas. Detailed memoirs evidences of Kobrynska about her staying with Ukrainian delegation on the ethnographic exhibition in Prague in 1891 detect interesting factual details of czech-ukrainian cultural cooperation.

Key words: women's movement, creative cooperation, correspondence, Europeanism, czech-ukrainian relations.

УДК ???

ЗВ'ЯЗКИ НАТАЛІЇ КОБРИНСЬКОЇ З ЧЕХАМИ (ЗА НЕОПУБЛІКОВАНИМИ МАТЕРІАЛАМИ)

Катерина КРІЛЬ

с. Комаровичі Старосамбірського р-ну Львівської обл., 82022, Україна

У статті висвітлено тісну співпрацю Наталії Кобринської та інших українських письменників і громадських діячів із представниками чеської культури кінця XIX – поч. XX ст.: Вільмою Соколовою, Кароліною Свєтлою, Елішкою Красногорською, родиною Напрстків. Особлива увага приділена етнографу і фольклористу Ф. Ржегоржу та його праці задля популяризації української культури в Чехії.

Ключові слова: чесько-українські зв'язки, етнографічні дослідження, Наталія Кобринська, Франтішек Ржегорж, представники жіночого руху в Чехії.

Здавна у нашій країні встановилася добра традиція – продовжувати і зміцнювати узи дружби з народами інших країн, знайомитися з їхньою літературою та матеріальною культурою. Проблема фольклорно-літературних зв'язків і на сьогодні залишається актуальною і як ніколи важливою. Однією зі славних сторінок історії зв'язків є дружба між слов'янськими народами, зокрема з народом Чехії.

Сягають у сиву давнину століть і зв'язки окремих українських письменників та громадських діячів із чехами. Найбільш правдиві докази дружби між українськими і чеськими представниками кінця XIX – початку XX ст. знаходимо в архівних матеріалах, багато з яких ще залишаються неопублікованими. Цінними з цього погляду для дослідника фольклору і літератури є листи українських письменників до представників чеської культури, літератури і фольклористики.

Значний вклад у збагачення нашого літературознавства і фольклористики зробили літературознавці і наукові працівники Літературного Архіву чеської літератури в Празі, зберігши велику кількість архівних

матеріалів (листування, автографи, документи та ін.) українських письменників і діячів культури, які свідчать про тісну дружбу і творчу співпрацю слов'ян для загального розвитку цих народів, піднесення їхньої культури і літератури. Заслуговує на увагу дослідника праця наукового співробітника Архіву доктора Франтішка Батьги «Rossica v Literarnim archive NM v Praze» (1962 р.). Цей покажчик дає відомості про більшість збережених архівних матеріалів україніки. Наявність таких матеріалів підтверджено у рецензії Ф. Погребенника в журналі «Радянське літературознавство» (1965 р.) [1, 84–86] та збірнику «150 років чесько-українських зв'язків (1814–1964). Науково-бібліографічний збірник» (Прага, 1968). Тут конкретно подано відомості щодо листування українських письменників, вказано адресатів, кількість листів і період (роки) їх написання. Деякі матеріали з цього архіву, зокрема з фонду відомого чеського етнографа Франтішека Ржегоржа [2] подав Моторний В. А. у Міжвідомчому літературному збірнику «Українське літературознавство» за 1968 р. [3, 163–170]. Серед опублікованих матеріалів є листи української письменниці Наталії Кобринської до визначного діяча чеської культури Ф. Ржегоржа.

Чеського етнографа Франтішека Ржегоржа дуже приваблювала українська культура і фольклор. Довгий час (1884–1890) він спеціально перебував на Україні, розшукуючи цінні етнографічні матеріали, які доповнювали уяву чехів про надбання українського народу. У великій дружбі був Ржегорж з представниками Галичини, підтримував з багатьма письменниками листовний зв'язок, заохочуючи їх до дружньої співпраці у галузі літератури, фольклористики та етнографії.

В родині о. Івана Озаркевича (батька Н. Кобринської) Ф. Ржегорж був завжди дорогим і бажаним гостем. Саме в домі Озаркевичів з чеським етнографом познайомилася 1891 р. письменниця Ольга Кобилянська. Дуже прихильно до Ф. Ржегоржа ставився батько Наталії, допомагав йому в корисній для народу справі, пересилаючи потрібні матеріали з Галичини. Наталію Кобринську і Франтішека Ржегоржа зближували спільні справи у громадській діяльності, зокрема в організації і збиранні етнографічного і фольклорного матеріалу в Галичині і Буковині. Пись-

менницю надзвичайно зацікавила праця етнографа, бо він українські матеріали готував для виставки у Празькому музеї, де спеціально створювався український куток. Ініціатива в цьому належала Ф. Ржегоржу, який прагнув популяризувати українську культуру в Чехії. Кобринська із задоволенням зайнялася підготовкою потрібних матеріалів. Вона залучила також до цієї роботи жінок-письменниць О. Кобилянську, Є. Ярошинську та ін.

Кобринська захоплюється етнографією, вивчає народні звичаї гуцулів, записує усну творчість (пісні, перекази, легенди, казки). Ця робота ще більше наблизила письменницю до життя простого народу. Матеріал народної творчості доповнив і художньо збагатив літературну основу письменниці. Народним духом перейняті «Казки» Кобринської. Деякі твори написані на матеріалі народної творчості, мають специфічні назви: «Судильниці» («Відьма»), «Рожа», «Чудовище» (у збірці «Казки», що вийшла в Чернівцях 1904 р. за сприяння Д. Лукіяновича, авторка змінила назву на «Чортище»), «Хмарниця». Не тільки окремі твори Н. Кобринської, але й уся її літературна спадщина певною мірою пов'язана з усною народною творчістю, з життям народу. Про це йдеться у її слові до видання «Казок» («Що мене вражало?»). На фольклорну основу «Казок» вказав письменниці і сам видавець Д. Лукіянович у рецензії «Надприродній світ в казках Наталії Кобринської» («Буковина», 1904, 28.07, № 89 і 30.07, № 90). Багато із своїх творів Кобринська називала «образками з життя» («Пані Шумінська», «Пан судія», «Брати»), підкреслюючи їхню народну основу, й сама цікавилася творчістю письменників, які писали за народними джерелами. В одному зі своїх листів [4] письменниця запитувала Франка: «Чи не пам'ятаєте, де, коли і хто написав у нас оповідання на самих народних забобонах?»

Особисті зустрічі українських і чеських представників культури зміцнювали їхні дружні зв'язки на дальші роки. Письменниця з повагою ставилася до українства Ф. Ржегоржа, активно допомагала йому в громадській діяльності, з охотою знайомила з українською культурою, з народними скарбами та етнографією. Через Ф. Ржегоржа вона познайомилася з чеськими прогресивними діячами, письменниками, в тому числі з близьким його другом Антонієм Замечниковим.

Кобринська цікавилася жіночим рухом у Чехії, роботою жіночих товариств. Знання письменниці з цих питань значно розширилися, коли вона разом із Євгенією Ярошинською відвідала Прагу в 1891 р. Ініціатором цієї подорожі українських письменників на чеську промислову виставку був Ф. Ржегорж. Відтоді коло знайомств Н. Кобринської зростає. Вона запізналася з багатьма передовими жінками, громадськими діячками чеського народу. Письменниця стала близькою приятелькою чеської вчительки і діячки жіночого руху Вільми Соколової-Зайдльової, а також її сестри, Богуслави Соколової, і брата. Н. Кобринська здружилася із ближчими знайомими Соколових, серед яких були письменник Емануель Стеглік, Напрсткова, Пукльова та інші діячі. Особисті зустрічі, теплі розмови і прийняття у Празі зміцнили дружбу жінок-українок і чеських представниць, вселили віру і впевненість у жіночу працю. На все життя в Кобринської залишилися приємні спогади про зустрічі письменниць Кароліни Свєтлі і Елішки Красногорської. Цікавими і близькими стали і громадські справи чеських жінок. Повернувшись на батьківщину, Н. Кобринська захоплено розповідає про свою подорож до Праги, про чеський народ, його життя, матеріальну культуру, про громадську діяльність жінок. Виступаючи на жіночих зборах в Стрию у вересні 1891 р., вона схвалює діяльність чеських жінок, згадує про них, як про своїх сподвижниць у громадській праці на користь народу, зокрема в «жіночому питанні». Згадувала про них у своїх листах як до чеських друзів, так і до галичан, буковинців, представників Східної України. Свої спогади про подорож до Прагу і про зустрічі з чехами Н. Кобринська описала в нарисі «Спомини з прогульки до Праги» й опублікувала їх на сторінках «Зорі» за 1891 р. («Зоря», 1891, № 22, с. 438–439; № 23, с. 455–456; № 24, с. 477–478). З цього часу бере свій початок і листовна переписка Н. Кобринської з багатьма представниками Чехії, зокрема Ф. Ржегоржем і В. Соколовою. Серед віднайдених і опублікованих матеріалів збереглось 4 листи Н. Кобринської до Ф. Ржегоржа, датованих 1891–1893 рр. з Болехова, коли чеський друг повернувся з Галичини на батьківщину. Одужавши після хвороби, Ф. Ржегорж приводить до ладу етнографічні матеріали, які привіз з України, пише окремі статті. Відомо, що мав на-

мір писати про своє перебування в Болехові. Цікавими є його нариси з географії («Гори», «В Станіславові», «По Буковинській границі»), праці з побуту і звичаїв українців. А такі, як «Шляхта ходачкова», «Пан і хлоп в русинському селі в Галичині», написані на теми соціальних умов життя українського народу. Ржегорж особливо збагатив українськими етнографічними матеріалами Празький промисловий музей. Це були моделі житлових будинків, знаряддя виробництва, музичні інструменти, зброя, мистецькі вироби з соломи, дерева, шкіри, каменю, заліза, прикраси з бісеру, колекція найкращих вишиванок, вироби з кераміки і скла, а також зразки народної різьби і малярства. Найкраще етнограф представив гуцульські вироби (різьба по дереву і металу) та здійснив сотні фотографій з побуту українців. Належно підібраний етнографічний матеріал з Гуцульщини дав право видатному чеському письменникові Юліушу Зейєру віддати перевагу гуцульським виробам (що були представлені для виставки в музею) перед закордонними.

Велика письменницька, журналістська і фольклористична праця скромного чеського вченого Ф. Ржегоржа, визнаного найкращим знавцем української етнографії, збагатила празькі музеї і бібліотеки цінними етнографічними збірниками і книгами про Україну. Листи галицької діячки жіночого руху свідчать про глибоку повагу до праці пристрасного поборника дружби і єдності слов'янських народів Ф. Ржегоржа, який своє життя присвятив вивченню України, її культури, історії, літератури і фольклору та популяризації їх у Чехії.

В перших словах листа від 8.II. 1891 р. Кобринська висловила сердечну подяку чеському етнографу. Письменниця не забуває Ф. Ржегоржа і його близького друга А. Замечникова. Спеціально для обох посилає «портмонетки», виготовлені в Галичині, які «суть задатком нашого [галицького – К. К.] домашнього промислу». Варто зауважити, що про домашній жіночий промисел в Галичині Кобринська окремо писала у статті, що була поміщена в альманаху «Наша доля» (Стрий, 1893, с. 64–65) за підписом «Н. К.». Письменниця у листі виразила щиру повагу до «братів-чехів, котрі так много оказували нам [учасникам подорожі до Праги – К. К.] симпатії». Вона високо оцінила заходи Ф. Ржегоржа,

спрямовані на популяризацію української літератури і культури. Водночас висловила слова вдячності від імені усього українського народу за корисну справу чеського етнографа. «Мені хотілося уже давнійше чим будь Вам пригадати і принаймій дрібницею дати доказ, ЯК ЦІНЮ ВАШІ ЗАХОДИ ЗАДЛЯ НАС, бо дійстно головна заслуга, що нас так щиро приймали в Чехах Вам належится» [5, 167–168], – писала в цьому ж листі. Франтішека Ржегоржа вона вважає великим і авторитетним діячем слов'ян, шанує його працю як талановитого етнографа і друга українських письменників. Вона особисто допомагає йому: збирає народні українські матеріали і заохочує до цієї корисної справи інших письменників і, особливо, жінок. Гостинність і щирість Кобринської найбільш виразно характеризує її особу по відношенню до Ржегоржа і до братніх слов'янських народів. «Я довго чекала Вашого [Ф. Ржего ржа – К. К.] приїзду, але здається не дочекаюся, мусите замало мати часу на прості відвідини», – писала Ржегоржу в 1891 році і рада б зустріти дорогого гостя в своєму домі в Болехові (лист від 28/5. 1893 р.). Вона високо цінувала талант і плідну працю етнографа, якому довгі роки доводилось жити серед галичан, вивчати їхнє життя і побут. Письменниця поважала Ржегоржа за глибоке розуміння користі самої справи збирання та впорядкування етнографічного та фольклористичного матеріалу на Україні, зокрема серед гуцулів, для збагачення всієї слов'янської науки про фольклор і етнографію. «Ми такого збирача єще не мали, – по щирості признавалася Н. Кобринська і запрошувала чеського науковця прибути в Галичину, – то і не одно цікаве для знатока може бути там, де звичайний чоловік навіть не підозріває нічого вартного» [6, 168]. І дійсно, письменниця насправді переконана була в цікавих і унікальних колекціях, які виготовлялися тоді в Галичині, або збереглися з минулих часів. Ржегорж не тільки зібрав різноманітний і надзвичайно цінний етнографічний матеріал, а й викликав подив гуцульськими колекціями. А сотні різних фотографій, які він зробив, та його наукові праці доповнювали загальне розуміння слів «українець», «український народ» – народ, який був бідний, принижений, але талановитий, як висловився сам етнограф. На думку письменниці, для Ржегоржа корисно було би

побувати в Болехові, «де також може знайшлобися дещо для Ваших [Ржегоржа – К. К.] студій». Звістка про хворобу Ф. Ржегоржа неабияк стурбувала Кобринську і її батьків. У листі до нього вона виразила переживання не тільки свої власні, але й родини і всього українського народу. «Не повірите, як сумно тронула мене вість о Вашій тяжкій хворобі, – писала Кобринська 13/9. 1893 р. – Стратити Вас було би дійсно болючим для нашого народа ударом». Вона сподівалась на покращення стану здоров'я Ф. Ржегоржа, вкотре наголошуючи на важливій і корисній його праці для слов'янських народів. «Но може то все зміниться, – писала авторка, – і Ви зможете ЗНОВ ЄЩЕ ДОВГІ ЛІТА СВОМУ І НАШОМУ НАРОДОВИ СЛУЖИТИ».

1899 р. Ф. Ржегорж знову їде в Західну Україну, де зустрічається з багатьма знайомими і друзями по спільній праці та близьких ідейних задумах. Мріяв побувати на Східній Україні, але загальний стан здоров'я не дозволив йому це здійснити. У жовтні місяці Франтішек Ржегорж помер. Болісно сприйняли сумну вістку всі, хто знав неоціненну працю чеського етнографа, поборника слов'янської єдності. З сумом про це згадувала і Н. Кобринська у листах до знайомих і до українських письменниць. Глибоке співчуття всьому чеському народові виразила письменниця і в своєму листі до Вільми Соколової від 1900 року. «Дві Ваші народні страти сильно мене заболіли.., – писала Кобринська, – страта Кароліни Свєтлі і нашого незабутого приятеля русинів Ржего[р]жа».

Однак з цих 4-х листів нашої письменниці до Ржегоржа ми не можемо мати достатнього матеріалу для всебічної, ґрунтовної характеристики їхньої спільної праці і громадської діяльності кожного зокрема. Додатковий матеріал про дружні зв'язки Кобринської з чехами знаходимо у її листах до інших осіб, які добре знали Ф. Ржегоржа. Це письменники і діячі як українські, так і чеські. Саме таким цінним матеріалом чесько-українських взаємин є листування Н. Кобринської з Вільмою Соколовою-Зайдльовою. За даними збірника «150 років чесько-українських літературних зв'язків» (1968 р.) у Літературному Архіві Музею чеського письменства (далі скорочено – ЛАМП) збереглося 22 листи Н. Кобринської до чеської письменниці. У цих епісто-

лах, як і в листах до Ф. Ржегоржа, маємо переконливі докази, як високо цінувала українська письменниця кращих представників чеського народу, дорожила дружбою з ними. До згуртованості слов'янських народів письменниця закликала у своїх промовах на зборах громадськості і в публіцистичних статтях. Поширювати зв'язки з усіма народами – такий девіз прозвучав у першому її виступі в Станіславові (1884 р.), і цього дотримувалася Н. Кобринська усе своє життя. Це підтверджують і листи-автографи письменниці до В. Соколової, які охоплюють період дружніх відносин обох жінок з 1891 до 1911 року.

На час особистої зустрічі Кобринської з чехами в Празі (1891 р.) вона вже була відомою письменницею і провідною діячкою жіночого руху в Галичині. Наталія Кобринська пройшла школу Івана Франка і налагодила тісний зв'язок з жінками Східної України. Розширення цих зв'язків Кобринської з жіночими товариствами світу знайшло підтримку у Франка. У своєму листі до редакції чеського «Наукового словника Отта» від 15/III. 1888 р. він наголосив на важливості дружніх взаємин, які редакція повинна підтримувати і стояти «на становищі рівноправності всіх слов'янських народів» [7, 82]. Зважаючи на таке важливе питання, Франко пропонував залучити до співпраці над укладенням словник українських діячів: Антоновича, Драгоманова, Науменка, Житецького, Волкова, Павлика, Терлецького, Олесницького і Кобринську. На думку Франка, Наталія Кобринська мала представляти жіноцтво Галичини.

Знайомство і дружня співпраця між Н. Кобринською і чеськими жінками починаються з 1890 р. (зазначена дата – 28 травня. Лист з Праги подано у перекладі на українську мову. В кінці листа поставлена дата: «20.IV.1890, Прага») [8]. Це – рік, коли від імені галицьких жінок вона надіслала (разом з петицією до державної ради) листа чеським жінкам, де виражалося захоплення їхньою розпочатою в Чехії діяльністю у справі вступу жінок до університетів Австрії. Згаданий лист надіслали чеській письменниці Елішці Красногорській з численними підписами молодих письменниць Галичини. Крім Н. Кобринської, листа підписали Уляна Кравченко, Климентина Попович, Ольга Франко, Михайлина

Рошкевич, Ольга Левицька і Леся Бажанська. Лист-відповідь товариства Ženský vyrobni spolek česky v Praze з датою «20.IV-1890 року» одержала Наталія Кобринська. Вона вважала, що зміст листа становить певну важливість для галичан, і зробила переклад українською мовою. У скорому часі цей лист з'явився на сторінках газети «Діло» [8]. Під текстом листа стояли підписи чеських жінок Кароліни Свєтлі, Луїзи Челаковської, Анежки Маковської і Елішки Красногорської. «Жіноче питання» зближувало і міцніше згуртовувало жінок двох братніх слов'янських народів. Для Кобринської воно стало її життям, болем в серці до кінця днів. У нашому віданні знаходяться матеріали з архіву Ф. Ржегоржа, які підтверджують надзвичайно теплі, дружні взаємини Н. Кобринської з Вільмою Соколовою [Тут і далі всі листи Н. Кобринської до В. Соколової подаються за матеріалами фотокопій ЛАМП. – К. К.]. І хоч адресатка Н. Кобринської лише єдина за віднайденими матеріалами, у листах згадуються прізвища й інших людей, яких особисто знала галицька діячка і, можливо, підтримувала листовний зв'язок. На сьогодні, поки що, це залишається невідомим.

Перший лист Н. Кобринської до В. Соколової написаний 26 вересня [18]91 року з Болехова. Вона виразила щиру подяку Вільмі Соколовій за сердечну приязнь до неї особисто і до української делегації загалом під час перебування у Празі. Розповіла про свою роботу, зокрема про проведення з'їзду жінок у Стрию (початок вересня 1891 р.). Про нього мала намір написати до чеської часописи «Женські листи». Поганий стан здоров'я не дозволяв їй прискорити роботу над нарисом про подорож до Праги. Кобринська висловила у листі думку і про польські консервативно настроєні кола, які старалися поріжнити українців і чехів, недоброзичливо ставилися до дружби між цими народами. Вона говорить, що не зважаючи на важкі умови життя в Галичині, українки «проте влюблені в сестри чешки». Спеціально на знак дружби надсилає Соколовій, її сестрі і братові дарунки, виготовлені «народним промислом» [9]. Про це особисто повідомляла В. Соколову: «Задля усталеня сильнішої нашої взаємної пам'яти шлю Вам, шановна Пані, шановній Сестрі і Братови деякі річи як они скромно можут виглядати, мают однак ту вартість, що

сут[ь] починаючим ся у нас виробляти народним промислом. Нашийники, пр[иміром], і портмонетка плетені рукою простої селянки до так званої гуцульської спілки товариства, зав'язаного в ціли піддержованя домашнього промислу. Скриночка, покрита плоскою різбою, ґузиками і дротом, є улюбленим виробом мешканців наших гір, простих селян (гуцулів). Тож крім кріхотки атласу і оксамиту суть то вироби домашні прості і народно-рускі». Крім цих «річий» етнографічного характеру, письменниця надсилає В. Соколовій альманах «Перший вінок», який, на думку Н. Кобринської, дав «виразнійший толчок до жіночого руху в Галичині». Вважає за потрібне ознайомити чеських жінок з діяльністю Олени Пчілки і посилає спеціально «два числа "Зорі", де поміщено портрет письменниці з Наддніпрянщини, а також своє найновіше оповідання [мабуть, це оповідання "Виборець", написане в 1899 р. – К. К.], високо оцінене критикою. Кобринська захоплена творами В. Соколової, зачисляє чешку до «дуже плідних літераторок» [10]. Вона цікавиться діяльністю чеських жіночих товариств, особисто «відчитами сестри» Вільми Соколової. Письменниця надсилає і свою фотографію для «пані Пукльової» [Знайома В. Соколової. – К. К.]. Теплотою і любов'ю наповнені всі листи до В. Соколової. З приємністю письменниця в листах згадує свою подорож до Праги, захоплена досягненнями чеського народу, їх прихильним ставленням до українців, до української культури і літератури.

Плідна праця громадської діячки і письменниці Соколової захоплювала українок. Її твори з'являються в українських перекладах Євгенії Ярошинської. Чеська письменниця цікавилася «жіночим питанням». Кобринська регулярно надсилала їй потрібні матеріали про жіночий рух, свої «справозданя» і пропонувала зробити з них у Чехії «відповідний ужиток». Дуже часто в листах до В. Соколової наголошується на необхідності міцної дружби як між окремими представниками, так і між народами. З цією метою Н. Кобринська просила Івана Франка, як учасника з'їзду прогресивної молоді в 1891 р., організованого молодіжним демократичним товариством «Славія» в Празі, включити у свою промову і «жіноче питання». А згодом прочитавши звіт (справозданє)

Франка в «Кур'єрі» про цей з'їзд, вона була здивована, чому не знайшла «ані слівця про жіночу справу». Про це писала в листі до Франка від 31/5-1891 р. Особливо дивувало письменницю те, що автор допису нічого не згадав про чеських жінок, їхню діяльність, «їх маніфестацію, вручене штандару молодіжи» і т. п.

Важливого значення завжди надавала Н. Кобринська зміцненню дружніх стосунків із чеськими представниками. «Бути може, що наші письменні відносини не можуть мати скорого обороту, – писала В. Соколовій у 1891 р, - але проте можуть бути щирі і теплі». Саме з листів Соколової письменниця дізнається про працю чеських жінок і розгортання жіночого руху в Чехії. «Мене глубоко тронуло Ваше сердечне письмо, – писала Кобринська в Прагу 24/2. 1892 р., – з котрого виджу, що наша духова зв'язь щораз міцніє, хоть така велика ділить нас пространъ землі. Я дійстно думаю о Вас як о сердечній моїй подрузі, котрої інтелігенція, талановитість і доброта сильно мене уняла. Тож все, що писалам про Вас, виходило мені просто з-під серця» [йдеться про Спогади від подорожі до Праги, які написала Н. Кобринська й опубліковала у газеті «Діло» за 1891 р. – К. К.]. Обох письменниць цікавили творчі плани і їх здійснення, проблема «жіночого питання і її розв'язання, літературне і культурне життя обох країн». Н. Кобринська хотіла знати особисту думку чешки про українську літературу, народно-пісенну творчість, про твори жінок-письменниць. Вона дорожила думкою В. Соколової відносно своїх оповідань. «Передусім хотілобись знати, що се Ви, спеціально, думаєте о моїм пері?» - зверталася до Соколової у листі і тут же щиро признавалася, що «у мене чогось знайшлось багато до Вас інтересів». «Інтереси» Н. Кобринської до В. Соколової полягали в першу чергу у громадській праці на користь жіночого руху обох слов'янських народів. Про добрі, приятельські відносини Кобринської і В. Соколової знали українські письменники і громадські діячі, зокрема жінки. Ольга Кобилянська листувалася з Ф. Ржегоржем, Євгенія Ярошинська перекладала твори чеських письменників (в т. ч. казки Соколової) українською мовою. Взаємну дружбу Кобринської і Соколової схвалили і підтримали відомі на той час представники радикальної партії в Галичині – І. Фран-

ко і М. Павлик. Всі ж вони сприяли зміцненню літературних і культурних зв'язків, особливо на ниві фольклористики та етнографії. Цікавили українську громадськість і чеські періодичні видання. Авторитетну й відому в той час Н. Кобринську просять допомогти в організації бібліотек для сільських читалень, зокрема поповнити їх новинками чеських видань. З цією метою Н. Кобринська у листі від 24/2. 1892 р. просить поради у Соколової. Ось що писала Н. Кобринська, взявши до уваги просьбу галичан: «Також одна моя знакома хотіла би запронумерувати для однієї сільської читальні яку чеську ДЛЯ ПРОСТОГО ЛЮДУ ЧАСОПИСЬ. Я єї писала, що в тім взгляді мушу удати ся до Вас, і она буде чекати терп[е]ливо, доки у Вас не знайдесь відповідний на то час, а тогди зарекомендуєте нам яку добру народну часопись».

Саме через Вільму Соколову українська письменниця підтримувала зв'язок із Кароліною Свєтлєю. До В. Соколової Кобринська надсилала листи і матеріали етнографічні, а також інформацію про громадську діяльність жінок Галичини для оголошення їх у чеській пресі. Саме завдяки турботам В. Соколової чеська громадськість 1900 р. почула про першу з вищою освітою українку, жінку-лікаря Софію Окуневську (Морачевську). Для кращого ознайомлення з діяльністю чеських організацій Н. Кобринська одержувала чеські видання. Газета «Крок», на думку письменниці, особливо ставала їй у пригоді в умовах Галичини. Н. Кобринська обмінювалась досвідом своєї роботи серед жінок. Вона також впроваджувала все краще, засвоєне в інших народів слов'янських, у своїй діяльності. У 1892 р. на зборах, де були присутні українські, польські та інших національностей жінки, Н. Кобринська запропонувала проект створення в Галичині товариства «на взір чеської "Мінерви" в цілі заложення жіночої гімназії» [11]. Українська письменниця дуже часто в листах наголошувала на необхідності «скріпити личні знакомства і відносини». А щодо себе та українців взагалі, то запевнила чеську діячку, що чехів-друзів і її особисто завжди «чекають ШИРОКО ОТВОРЕНІ ДВЕРІ І СЕРЦЕ».

Знайомство з В. Соколовою не було лише особистою приязню українки і чешки. Н. Кобринська і В. Соколова – це немов зв'язкові великої

дружби і співпраці двох слов'янських народів, спільності їх ідей і стремлінь. Їхня дружба є свідченням глибокого проникнення людей невтомної праці в громадські справи, в діяльність жінок України і Чехії на користь для загального добра. Особиста повага галичанки до В. Соколової, їхнє взаємне розуміння доповнювали і ще більше скріплювали спільний інтерес до історії, матеріальної культури, фольклору та мистецтва, до кращих надбань, до поглиблення відносин для великої громадської діяльності.

З 1892 р. Вільма Соколова виступає як пристрасна пропагандистка культурних зв'язків між слов'янськими народами. Як редакторка збірника «Divčoho sveta» В. Соколова, крім основної роботи, проводить велику громадську і культурницьку діяльність серед чеських жінок. Вона займається і літературною діяльністю, перекладає на чеську мову твори польських і українських письменників. Так, у перекладі Соколової в 1893 р. у чеськім часописі «Kvety» побачило світ оповідання Н. Кобринської «Пан судія» чеською мовою [12, 734–743].

Чеську громадськість особливо зацікавила діяльність Кобринської. Не випадково часопис «Ženský svět» у своєму першому номері за 1899 рік помістив промову Наталії Кобринської, виголошену на науковій академії з нагоди ювілею відродження русько-української літератури [13, 2–3]. За цей же рік появилась і в Літературно-Науковому Віснику замітка, у якій згадувалось про чеську часопись, яка дуже прихильно поставилась до українки, даючи високу оцінку її громадській діяльності, більше того, висловилась «з великими похвалами про діяльність пані Кобринської на поли письменства та жіночого руху».

І справді, Н. Кобринська у своїй діяльності не замикалася у вузьких рамках галицької дійсності. Вона здійснювала поставлене перед жінками велике завдання – місію єднання, незалежно від нації і географічного розташування країни. Письменниця раділа і захоплювалась першими кроками діяльності слов'янських жінок, вважала їх «посестрами» українок, закликала усіх до праці і боротьби за рівні права. Про рух жіноцтва писала і в своїх виданнях. Просила також Івана Франка написати спеціальну статтю про жіночу гімназію в Чехії [14]. У ці роки

вона пише статті з «жіночого питання», нариси, літературно-критичні і фольклористично-етнографічні розробки, виступає на жіночих зборах і ювілейних торжествах, займається видавництвом збірника «Наша доля», веде систематичну переписку з багатьма представниками України і далеко за її межами (1892–1898). У 1901 р. Н. Кобринська здійснила ще одну свою ідею з «питання жіночого» – створила товариство охорони дітей. Про це повідомляла у листі до В. Соколової від 4/5.1901 р., раділа, що і тепер не перестає займатися питанням жіночим і задоволена, «що хоть по часі повстають мої [Кобринської – К. К.] ідеї».

У листах періоду 1903–1904 рр., написаних з Болехова і Львова, Н. Кобринська нарікала на своє важке життя і умови праці. Перебуваючи у Львові з 1904 по 1907 рр., вона не могла домогтися єдності і порозуміння з консервативно настроєними жінками. З цієї причини не вдалось організувати нове видавництво жіночої часописи. Недоброзичливо поставилися до неї і польські власті та видавництва. Ще більше ненавиділа Кобринську за громадську працю і літературну творчість влада духовенства, вважаючи її «бунтівницею» серед жінок, відступницею від церкви. Обстановка загострювалась. Невдоволення проти панської Польщі як і австро-угорського панування особливо зростало і проявлялося ще сильніше під час виборів. Зазнала переслідувань і Н. Кобринська. Але вона не покидала писати. З твердим наміром продовжувати літературну працю повернулася письменниця в 1907 р. до Болехова, «жіноче питання» і далі залишатися у фокусі її уваги. У листі від 6/1. 1908 р. з Болехова до Соколової вона цікавилась чеськими жіночими товариствами. Спеціально запитувала про обстановку в країні, про існування політичних партій, їхню діяльність серед народу. Ідеї емансипації, що стали «давньою незабутньою мрією», наповнили все життя Кобринської. Вона не могла забути про жіночу недолю і безправ'я. А тому, як писала В. Соколовій 1/1. 1911 р., «знов зачала приходити до себе, взялась до праці і пера». У ці роки (1905–1911) вийшли її оповідання, в яких письменниця знову наголосила на важливому питанні – становище жінки в суспільстві («Гануня», 1907 р, «Злочинець», 1908 р., «Скарбонка», 1910 р.). «Жіноче питання» продовжувала ставити і в статтях («Жінка

і свобода», 1906 р., «Захоронки, їх значення і розвиток», 1909 р.). Приблизно 1911 р. вийшло чеською мовою оповідання Кобринської «Дух часу» в перекладі відомого чеського письменника і перекладача Кареля Гандзеля [15]. Як довідуємось із листа 1911 року, письменниця мала намір поїхати вдруге до Праги, бажала продовжити роки щирої і сердечної дружби. «Мушу собі те сама признати, що ніколи не збуваю "Тих", котрих раз полюбила». Цими словами Н. Кобринська виразила свої найкращі думки, як української письменниці і діячки жіночого руху, у відношенні до своєї подруги й «посестри» з Чехії. Саме ці слова наводять нас на думку, що навіть листовний зв'язок цих двох патріоток братніх слов'ян не міг припинитися. На жаль, віднайдені матеріали-автографи, що є у нашому розпорядженні, не дають можливості продовжити про це мову. Залишається поки що невідомим той факт, чи в подальші роки вони листувалися.

Можемо лише висловити надію, що питання дружніх чесько-українських зв'язків зацікавить літературознавців, фольклористів і етнографів. А по змозі віднайдені матеріали у майбутньому допоможуть відкрити нерозгадані сторінки біографії, творчої та громадської діяльності не тільки Н. Кобринської, а й багатьох українських і чеських письменниць кінця XIX – початку XX ст.

Список використаної літератури

1. *Погребенник Ф.* Українські матеріали в літературному архіві Національного музею в Празі / Ф. П. Погребенник // Радянське літературознавство. – № 4. – С. 84–86.
2. Літературний Архів Музею чеського письменства / Страгов, Прага ; Фонд Ф. Ржегоржа 30 М 63.
3. *Моторний В.* Листи українських письменників у Празькому літературному архіві / В. А. Мотрний // Українське літературознавство. – Вип. 4. – С. 163–170.
4. *Кобринська Н.* Лист до І. Франка від 24 травня 1894 р. / Відділ рукописів Інституту літератури ім. Шевченка, ф. 3 № 612.
5. Листи Н. Кобринської до Ф. Ржегоржа / Українське літературознавство. – 1968. – Вип. 4. – С. 167–168.

6. *Кобринська Н.* Лист до Ф. Ржегоржа № 3 від 09 липня 1893 р. / Наталія Кобринська // Українське літературознавство. – 1968. – Вип. 4. – С. 168.
7. *Франко І.* Лист редактору чеського «Наукового словника» від 15 березня 1888 р. / Іван Франко // Жовтень. – 1956. – № 4. – С. 82.
8. З руху між рускими женщинами // Діло. – 1890. – № 118.
9. *Кобринська Н.* Лист до В. Соколової від 26 вересня 1891 р.
10. *Кобринська Н.* Лист до В. Соколової від 06 грудня 1891 р.
11. *Кобринська Н.* Лист до В. Соколової від 25 серпня 1892 р.
12. *Sokolova V.* Pan sudi (Obrazek ze života). – 1893. – № 30. – S. 734–743.
13. Діло. – 1898. – № 238. – С. 2–3.
14. *Кобринська Н.* Лист до І. Франка від 01 січня 1898 р. / Наталія Кобринська // Інститут літератури ім. Шевченка, відділ рукописів, ф. 3/1626.
15. [Kobryhska N.] Duch času. Prel. K. Handzel. 1000 nejkrasnejších novel. 1000 svetovch spisovatelu. Sv. 101. Praha [1911]. – S. 53–69.

NATALIA KOBRYNSKA'S TIES WITH THE CZECHS (ACCORDING TO UNPUBLISHED MATERIALS)

Kateryna KRIL

The village of Komarovychi, Staryi Sambir district, Lviv oblast, 82022, Ukraine

The article highlights a close cooperation of Natalia Kobrynska and other Ukrainian writers with representatives of Czech culture of the end of the XIXth – early XXth century: Vilma Sokolova, Karolina Svietl'a (Karolína Světlá), Elishka Krasnohorska (Eliška Krásnohorskà), and the Náprsteks. Particular attention is paid to the activity of ethnographer and folklorist F. Rzhehorzh that popularized Ukrainian culture in the Czech Republic.

Key words: Czech-Ukrainian relations, ethnographic research, Natalia Kobrynska, Frantishek Rzhehorzh, representatives of women's movement in the Czech Republic.

УДК 821.161.2.02«19/20» Н. КОПИСТЯНСЬКА

ЛІТЕРАТУРНА БОГЕМІСТИКА В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ НОННИ КОПИСТЯНСЬКОЇ

Оксана ЛЕВИЦЬКА

Українська академія друкарства,
кафедра медіакомунікацій
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна
oksana_levytska@ukr.net

Здійснено огляд досліджень чеської літератури у науковій спадщині професора Львівського університету Нонни Копистянської. Проаналізовано внесок вченої в українську богемістику. Звернено увагу на дослідження творчості Івана Ольбрахта, Марії Майєрової, Владіслава Ванчури, Карела Чапека інших письменників. Проаналізовано дослідження жанрових модифікацій та матеріалі чеської літератури у науковому доробку вченої. Акцентовано на українсько-чеських зв'язках у діяльності об'єднання семінару «Проблеми художнього часу, простору, ритму».

Ключові слова: Нонна Копистянська, богемістика, жанрові модифікації, генологія, українсько-чеські зв'язки, Іван Ольбрахт, баладна проза.

В українському літературознавстві серед дослідників чеської літератури чільне місце належить професору Нонні Копистянській (1924–2013) – випускниці спеціальності «Чеська мова і література» філологічного факультету Львівського університету, згодом й аспірантури за спеціальністю «Чеська література» в Інституті суспільних наук АН УРСР, авторці кандидатської (1955) й докторської (1983) дисертацій, виконаних на матеріалі чеської літератури, володарці пам'ятної медалі Франтішека Ксавера Шальди «За розвиток літературознавчої богемістики і пропаганду чеської літератури за кордоном» (1995).

Як засвідчують покажчики праць Н. Копистянської, чеська література перманентно була об'єктом наукових розвідок вченої, зокрема, біблі-

ограф і упорядниця покажчиків М. Кривенко нараховує понад тридцять імен чеських письменників [10, с. 262].

Внесок ученої в українську богемістику відзначали її колеги-науковці в Україні і в Чехії. Марк Гольберг відзначав її «незаперечний авторитет серед літературознавців-богемістів не лише в Україні, а й у цілому слов'янському світі» [1, 34].

Як слушно зауважує Наталія Мочернюк «Нонна Копистянська розпочинала свій шлях у літературознавстві з вивчення українсько-чеських зв'язків» [12, 35]. 1963 року у Держлітвидаві УРСР вийшла друком книга літературних нарисів і портретів «Сучасні письменники Чехословаччини», яку упорядкували В. Моторний та П. Гонтар [16]. Нонна Копистянська написала до цієї книги нариси про Івана Ольбрахта та Марію Майєрову. А 1982 року з нагоди 100-річчя від дня народження Марії Майєрової та Івана Ольбрахта вийшла низка публікацій вченої в українських виданнях. Згодом були й інші літературні портрети й нариси про чеських письменників, зокрема Карла Нового [5].

Наскрізний інтерес упродовж усієї наукової біографії викликав чеський письменник Іван Ольбрахт (справж. ім'я Каміл Земан) – у покажчиках налічується понад три десятки публікацій, присвячених Івану Ольбрахту. Перша публікація у співавторстві з С. Масляком була ще 1953 року, приурочена до річниці смерті письменника, цього ж року в журналі «Вітчизна» опубліковано рецензію дослідниці на український переклад Ольбрахта, а наступного – рецензію на фільм за Іваном Ольбрахтом «Брат Жак». Дослідженню закарпатської України у творчості Ольбрахта Н. Копистянська присвятила низку статей та кандидатську дисертацію, збирала матеріали, пов'язані із місцями письменника в Колочаві, вивчала екранізації його творів. Великий архів рукописів та альбом світлин ольбрехтіани залишився недоступним після смерті вченої, який Н. Копистянська так і не встигла передати до музейних фондів.

Через майже півстоліття після захисту кандидатської дисертації «Закарпатська Україна у творчості Івана Ольбрахта» (1955) Нонна Копистянська видала монографію «Іван Ольбрахт – людина, письменник, публіцист» (Львів: Світ, 1991) [8]. Книга якнайповніше розкриває ста-

новлення Ольбрахта-прозаїка, детально аналізує кожен із етапів творчості письменника, жанрове розмаїття його художньої прози, публіцистики, дитячої літератури та кінематографічної діяльності. Центральним об'єктом дослідження став роман «Микола Шугай, розбійник». Книга мала чималий резонанс у літературознавчій науці й відзначена багатьма вченими як новаторська праця [див. 17], а тема закарпатської України в чеській літературі відтак стала предметом зацікавлення багатьох дослідників. У передмові до бібліографічного покажчика праць вченої М. Гольберг зауважує: «У своїй кандидатській дисертації Н. Копистянська торкнулася важливої проблеми: життя України в чеській літературі. Зараз визнано, що однією із важливих галузей компаративістики є питання про відображення життя певного народу, його національного характеру в літературах інших країн Н. Копистянська здійснила свій внесок у вивчення цієї проблеми, однією з перших в українському літературознавстві звернувшись до неї. Так визначилися два напрями її досліджень: порівняльне літературознавство і чеська література» [1, 32–33].

У дослідженні наукової спадщини вченої М. Кривенко зауважує, що після захисту кандидатської дисертації Н. Копистянської 1955 року активно почала розвиватися «ольбрахтознавча лінія»: «Вона реалізувалась у двох напрямах: перший з них пов'язаний з міжвоєнною чеською прозою та місцем в ній Ольбрахта (1882–1952), він також охоплював творчість багатьох письменників та науковців; другий – це тема Закарпаття того періоду, тобто складний для регіону комплекс економічних, суспільно-політичних, культурних, етнографічних проблем, і представлення їх у чеській літературі» [9, с. 398–399].

Як вдумливий спостережливий дослідник творчості Івана Ольбрахта Нонна Копистянська також була автором післямови до перекладу вибраних творів письменника під назвою «Сумні очі Ганни Караджичевої» (Ужгород: Карпати, 1973), які вийшли в українському перекладі Семена Панька [14].

Дослідження Копистянської на сьогодні є найповнішим дослідженням творчості Івана Ольбрахта в Україні, а в останні роки свого життя вчена думала про перевидання монографії українською мовою, вела пе-

ремовини із зацікавленими особами, проте цей задум так і залишився не реалізованим.

Не проходили повз увагу дослідниці праці інших українських богемістів, які вона вивчала прискіпливо й уважно, вступаючи в полеміку й радіючи дослідницьким успіхам у цій царині. Так, упродовж 1970-х років Н. Копистянська оприлюднила рецензії на книги Василя Шевчука «Чеський сатиричний роман XX ст. (1900–1940) (Київ: Наукова думка, 1978) та Анатолія Волкова «Драматургія Карела Чапека» (Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1972).

Як зауважує М. Мочернюк, професор Копистянська «шкодувала, що їй не вдалося скерувати в богемістику нікого з аспірантів», проте в інтелектуальній бібліографії вченої є досвід успішного керівництва дослідженнями чеської літератури, зокрема 1986 р. під її керівництвом захистила дисертацію Л. Мельничук «Чеське сатиричне оповідання 20-х років», а 1992 р. – Лариса Цьох «Особливості чеської літературної критики 30-х років XX століття».

Багаторічна праця над докторською дисертацією склала основу для монографії «Жанрові модифікації в чеській літературі» (Львів: Вища школа, 1978) [7]. За тенденціями того часу книга написана російською мовою, у ній проставлено й жарові акценти на літературу соціалістичного реалізму, проте дослідження не втрачає актуальності для українського й чеського літературознавства і в пострадянський період саме завдяки виробленій методології аналізу жанру, новаторському інструментарію аналізу форми й змісту. У монографії досліджено процес взаємовпливів жанрів і виникнення жанрових модифікацій, які авторка простежила на матеріалі чеської реалістичної літератури, зокрема на прикладі творів Владислава Ванчури, Ярослава Гашека, Їржі Гаусманна, Карела Чапека, Марії Майєрової, Івана Ольбрахта, Ярміли Глазарової, Йозефа Гора, Гелени Малиржової, Карела Нового та інших.

Полеміка щодо прозових жанрів поставлена в центрі наукової розвідки, відтак учена обґрунтовує нові жанрові різновиди та модифікації, які виникли внаслідок взаємопроникнення жанрів, родів літератури, видів художньої й нехудожньої літератури, як-от нарисовий публіцис-

тичний роман, баладна проза, бурлескний роман-епопея, роман-колаж, роман-памфлет та ін. Важливо відзначити, що дослідження чеської прози 1920–1930-х років уведені в контекст європейської літератури, а отже, літературознавиця бачить цілісну картину літературного процесу в його трансформаціях того часу, тяглості традицій від чеської літератури початку XX ст. і впливу світової літератури на розвиток чеської прози. Широке коло чеських прозаїків розглянуто в зіставленні із текстами Леоніда Первомайського, Робера Мерля, Герберта Веллса, Бернарда Шоу, Бертольта Брехта, Йоганнеса Бехера, Вільяма Фолкнера та інших.

Понад десяток рецензій на монографію Нонни Копистянської у львівських, київських, московських, празьких виданнях відзначають наукову новизну в методології дослідженні жанру та внесок Н. Копистянської в генологію, а численні покликання на теоретичні положення книги засвідчили авторитетність думки вченої для літературознавчої науки усього Радянського Союзу. Зокрема широковідома і застосовувана у сучасному літературознавстві жанрова схема («жанрова спіраль»), яка базується на трьох сферах, побудована на матеріалі значного масиву чеської літератури, що була в полі дослідження професора Копистянської. Саме цей масив знань чеської літератури і бачення її у тенденціях світового літературного процесу зумовив аналітичні узагальнення щодо жанрів, жанрових різновидів та жанрових модифікацій. Відтак 1983 року Н. Копистянська успішно захистила докторську дисертацію «Жанрові модифікації в чеській літературі періоду становлення соціалістичного реалізму», пройшовши до цього тривалий і складний шлях наукових пошуків і бюрократичних перипетій.

Подальша робота над дослідженням проблем жанру літературного твору тривала ще багато років, про що свідчать десятки публікацій у наукових журналах і збірниках, доповіді на наукових зібраннях та спогади дослідниці. Результатом цієї багаторічної праці над генологічною проблемою є монографія «Жанр, жанрова система у просторі літературознавства» (Львів: ПАІС, 2005) [4]. У книзі авторка розглядає питання жанру в силовому полі чеської літератури, зокрема, жанр балади проаналізовано на прикладі творчості Яна Коллара, Їржі Волькера, Йоган-

неса Бехера, Вітезслава Галека, Ярослава Врхліцького, жанр літературної казки на матеріалі Їржі Волькера, гумористичні та сатиричні жанри на матеріалі «Справжньої мандрівки пана Броучека на місяць», «Нової епохальної подорожі пана Броучека цього разу в XV ст.» Сватоплука Чеха, «Пригод бравого вояка Швейка» Ярослава Гашека та «Промислового виробництва доброчесності» Їржі Гаусманна, жанр трилогії у творчості Карела Чапека, баладної прози на матеріалі «Шахтарської балади» Марії Майєрової, «Миколи Шугая, розбійника» Івана Ольбрахта, «Маркети Лазарової» Владислава Ванчури та інших. Монографія стала одним із фундаментальних досліджень жанру в українській літературознавчій науці, новаторським теоретично й методологічно, водночас ввела в українське літературознавство якнайширше коло чеських літературних творів, які стали об'єктом генологічних досліджень професора Копистянської.

Праці Нонни Копистянської, присвячені дослідженню чеської літератури, звичайно, потрібно аналізувати у контексті часу їхнього створення і того внеску, який вони мали для літературознавства свого часу. Сьогодні літературознавча наука проставляє інші акценти в літературних творах, залишаючи поза увагою взірці соцреалістичної прози, проте саме на матеріалі літератури соцреалізму дослідниця виробила методологію жанрового аналізу, яка ефективно працює при дослідженні і сучасних літературних творів, а аналізовані твори чеської словесності мали безпосередній вплив на розвиток подальшої літератури цієї країни та інших літератур.

Тісним зв'язкам із Чеською Республікою сприяла участь професора Копистянської у семінарах, конференціях, з'їздах та конгресах. Тяглість її наукового зацікавлення чеською літературою простежується від кінця 1940-х, коли ще була студенткою чеської філології, і до останніх років життя, коли брала участь у закордонних конференціях заочно, доручаючи оприлюднення доповідей колегам.

Важливих для дослідниці і для наукового знання загалом конференцій, на яких Н. Копистянська апробувала результати своїх досліджень чеської літератури та вивчала досвід інших наукових шкіл, було чимало,

зокрема і в Чехії (Прага, Брно, Опава). Проте чи не найохочіше в опублікованих й неопублікованих спогадах Нонна Копистянська згадувала про всесвітні конгреси богемістики у Празі, які їй пощастило відвідати: перший 1995 року, «Роздуми та дослідження про чеську літературу» («Úvahy a studie o české literatuře»), із доповіддю «Перспективи богемістики в аспекті художнього часопростору» («Perspektivy bohemistiky v aspektu zkoumání časoprostoru»); другий 2000 р., «Чеська література наприкінці тисячоліття» («Česká literatura na konci tisíciletí»), із доповіддю «Час минулий і майбутній в амбівалентності очікувань кінця і початку століття (XIX, XX)» («Čas minulý a budoucí w ambivalenci očekávání konce a počátku století (XIX, XX)»; третій 2005 р., «Цінності та межі: світ у чеській літературі, чеська література в світі («Hodnoty a hranice: svět v české literatuře, česká literatura ve světě»), із доповіддю «Форми і функції ретроспективних вставок у творі Б. Нємцової "Бабуся"» («Formy a funkce retrospektivních narativních vsuvek v Babičce Boženy Němcové»). У публікації «З'їзди, конгреси, конференції, семінари як форми наукового спілкування» Н. Копистянська згадує: «У моєму житті особливе місце займали конгреси і з'їзди. На конгреси зазвичай надсилають індивідуальні запрошення. На Перший конгрес світової літературознавчої богемістики у Празі в 199 р., де я була єдиним представником від України, отримала запрошення за рік до конгресу. Приємною несподіванкою стало те, що у списку з 16-ти вчених, нагороджених медаллю Ф. К. Шальди "За розвиток літературознавчої богемістики і пропаганду чеської літератури за кордоном", виявилось моє прізвище. Не знаю, наскільки я заслужила таку поважну нагороду, бо Ф. К. Шальда – це велична постать не тільки в чеському, а й у світовому літературознавстві. Однак приємно і, думаю, важливо не лише для мене особисто, було отримати її з рук нової генерації молодих чеських вчених, на новому етапі розвитку чесько-українських наукових взаємин» [3, 20].

Під час конференцій та з'їздів вчена налагоджувала контакти, організовувала міжнародні обговорення важливих наукових проблем, дбала про спільні наукові та видавничі проекти. Так, до створеного 1997 року Міжнародного науково-методологічного об'єднання-семінару «Про-

блеми художнього часу, простору, ритму» увійшли вісім учасників із Чеської Республіки, які брали активну участь у роботі семінару упродовж усієї історії його функціонування, водночас члени семінару представляли результати наукових досліджень у Чехії. Сприяли дослідженню чеської літератури й особисті знайомства, зокрема із вченим секретарем Інституту чеської літератури Рудольфом Гавелом, письменниками Карелом Новим, літературознавцями Іво Поспішілом, Данушею Кшіцовою та іншими.

Від кінця 1990-х і до кінця життя центральною проблемою наукових пошуків професора Копистянської стали проблеми художнього часу і простору у літературному творі. Питання хронотопу, теорії та методології дослідження художнього часу і простору проф. Копистянська висвітлювала на матеріалі поетики прози О. де Бальзака, Ґ. Флобера, Ф. Кафки, Г. Ібсена, А. Платонова, проте вагомий пласт досліджень проілюстровано на матеріалі добре відомому вченій, тобто творчості чеських письменників, серед яких творчість Ярослава Гашека, Їржі Гаусманна, Владіслава Ванчури, Францішека Водічки, Карела Чапека, Івана Ольбрахта, Йозефа Томана, Карела Махи, Мілана Кундери та інших. Отже, як бачимо з інтелектуальної біографії професора Копистянської та бібліографії її наукової діяльності, зафіксованої в біобібліографічних покажчиках [13; 15], чеська література була осердям наукової спадщини вченої, осмислена в наукових монографіях, статтях, рецензіях, доповідях, і засвідчує вагомий внесок вченої у вивчення чеської літератури, який має перспективи для продовження наукової традиції дослідження чеського письменства та українсько-чеських наукових зв'язків.

Список використаної літератури

1. *Гольберг М.* У часо-просторі культури / Марк Гольберг // Нонна Копистянська : біобібліограф. покажч. / уклад. М. Кривенко. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – С. 31–48.
2. *Козлик І.* Методологічні напрацювання Нонни Копистянської: спроба предметної проблематизації / Ігор Козлик // Діалогічні обертони : науковий збірник на пошану пам'яті професора Нонни Копистянської / наук. ред. С. Маценка, відповід. ред. О. Левицька. – Львів, 2014. – С. 25–34.

3. *Копистянська Н.* З'їзди, конгреси, конференції, семінари як форми наукового спілкування / Нонна Копистянська // Діалогічні обертони : науковий збірник на пошану пам'яті професора Нонни Копистянської / наук. ред. С. Маценка, відповід. ред. О. Левицька. – Львів, 2014. – С. 13–24.
4. *Копистянська Н. Х.* Жанр, жанрова система у просторі літературо знавства : монографія / Нонна Копистянська. – Львів. : ПАІС, 2005. – 368 с.
5. *Копистянська Н. Х.* Співець людської весни: К. Новий // Сучасні чеські письменники : зб. літ. портр. – Київ, 1985. – С. 240–259.
6. *Копистянська Н. Х.* Час і простір у мистецтві слова : монографія / Нонна Копистянська. – Львів : ПАІС, 2012. – 344 с.
7. *Копыстянская Н. Ф.* Жанровые модификации в чешской литературе. (Период становления социалистического реализма) / Н. Ф. Копыстянская ; науч. ред. А. В. Чичерин. – Львов : Вища школа, 1978. – 256 с.
8. *Копыстянская Н. Ф.* Иван Ольбрахт – человек, писатель, публицист / Нонна Копыстянская. – Львов : Свит, 1991. – 270 с.
9. *Кривенко М.* Дарчі написи на книжках у приватній бібліотеці Нонни Копистянської / Маргарита Кривенко // Діалогічні обертони : наук. збірник на пошану пам'яті проф. Нонни Копистянської / Нац. академія наук України, Ін-т Івана Франка ; наук. ред. С. Маценка, відповід. ред. О. Левицька. – Львів, 2014. – С. 398–404.
10. *Кривенко М.* Літературознавець-славіст Нонна Копистянська : [До 75-річчя від дня народж.] // Проблеми слов'янознавства. – 1999. – Вип. 50. – С. 259–262.
11. *Кривенко М.* Нонна Копистянська у колі вчителів та учнів, колег і друзів (до 80-річчя від дня народження) / Маргарита Кривенко // Проблеми слов'янознавства. – Львів, 2004. – Вип. 54. – С. 249–254.
12. *Мочернюк Н.* Нонна Копистянська як вчений-компаративіст // Діалогічні обертони : наук. збірник на пошану пам'яті проф. Нонни Копистянської / Нац. академія наук України, Ін-т Івана Франка ; наук. ред. С. Маценка, відповід. ред. О. Левицька. – Львів, 2014. – С. 35–42.
13. *Нонна Копистянська* : біобібліограф. покажч. / уклад. М. Кривенко. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 229 с.
14. *Ольбрахт І.* Сумні очі Ганни Караджичевої / Іван Ольбрат ; пер. з чес. С. Панька ; післямова Н. Копистянської. – Ужгород : Карпати, 1973. – 224 с.

15. Оставлю вам свої діла. Нонна Копистянська : бібліографічний покажчик (2004–2014) / уклад. М. Кривенко // Діалогічні обертони : наук. збірник на пошану пам'яті проф. Нонни Копистянської / Нац. академія наук України, Ін-т Івана Франка ; наук. ред. С. Маценка, відповід. ред. О. Левицька. – Львів, 2014. – С. 361–396.
16. Сучасні письменники Чехословаччини : літ. нариси і портр. / упоряд.: В. Моторного і П. Гонтаря. – Київ : Держ. вид-во худож. літ., 1963. – 358 с.
17. *Шевчук В. І.* Сучасні українсько-чехословацькі літературні зв'язки, 1945–1960. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1963. – 150 с.

LITERARY CZECH STUDIES IN THE SCIENTIFIC HERITAGE OF NONNA KOPYSTYANSKA

Oksana LEVYTSKA

Ukrainian Academy of Printing, Department of Book Science and Commercial Activities
Pidholosko Str., 19, Lviv, 79020, Ukraine
oksana_levytska@ukr.net

The paper deals with review of researches on Czech literature in the scientific heritage of Nonna Kopystyanska, Professor of Lviv University. The scholar's contribution in the Ukrainian Czech studies is analyzed. The attention is paid to the research of works by Ivan Olbracht, Marie Majerová, Vladislav Vančura, Karel Čapek and other writers. The research on genre modifications, based on the case of Czech literature, is analyzed as the important one in the scientific masterpiece of the scholar. The Ukrainian-Czech relations in the context of Seminar Association «The Problems of Artistic Time, Space and Rhythm» are emphasized.

Key words: Nonna Kopystyanska, Czech studies, genre modifications, genology, Ukrainian-Czech relations, Ivan Olbracht, ballad fiction.

УДК 39:001.891]-051(437:477.86/.87)"18"

БОЛЕХІВЩИНА В ЕТНОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ФРАНТІШЕКА РЖЕГОРЖА

Галина Якимів

Музей історії міста Болехова імені Романа Скворія
м. Болехів Івано-Франківської обл., 77200, Україна

У статті йдеться про пошукову і творчу діяльність Ф. Ржегоржа на теренах Бойківщини. Особливу увагу приділено етнографічним дослідженням Франтішека Ржегоржа на Болехівщині, зокрема виявленню реліктових залишків патріархального побуту у с. Тисів. Висвітлено творчі зв'язки етнографа з Н. Кобринською, роль їхньої співпраці у розвитку чесько-українських зв'язків та популяризації української культури.

Ключові слова: Болехівщина, етнографічні дослідження Ф. Ржегоржа, музей Напрстків, етнографічно-мистецька колекція, Н. Кобринська.

Історично склалося так, що Болехів виник на перехресті епох та підгірських торгових шляхів, в осерді соляних родовищ, які мали вирішальний вплив на його економічний та історико-культурний розвиток. Болехів постав на місці давніх поселень періоду ранньої трипільської культури, біля підніжжя найнижчого пасма бойківських Карпат, а його виникнення сягає часів правління князя Данила. На межі XVI-XVII ст. місто опинилося у переліку відомих центрів продукування писемних богослужбових книг. Напевно тому Болехів і околиці здавна були об'єктом зацікавлення цілої когорти науковців. Історію краю вивчали українці, поляки, чехи. Найбільш дослідженою виявилась етнографічна ділянка періоду XIX-XX ст.

Серед багатьох, хто прислужився вивченню Болехівщини як частини великої етнографічної території Бойківщини та популяризації її культури, характеру, звичаїв та обрядів серед чеської громадськості, та й у світі, був Франтішек Ржегорж. Його особлива заслуга – у зборі етнографіч-

ного матеріалу на болехівських видноколах. Він вишукував і скуповував вишивки, писанки, різьбу, вироби з дерева, шкіри, металу, соломи і глини, найрізноманітніші предмети домашнього і господарського вжитку та ін. Велику увагу приділяв збору фольклору та українських видань. Протягом свого другого перебування у Галичині, 1891–1893 рр. [3], Ф. Ржегорж, проживаючи зокрема в Стрию, здійснив чимало експедицій по навколишніх селах. Він занотовував розповіді і спогади, фотографував і замальовував цікаві об'єкти. Як результат – кількасот фотосвітлин, зарисовки, записи звичаїв і обрядів із життя мешканців наших околиць, що згодом стали основою серйозних наукових розвідок та досліджень, в т. ч. присвячених Бойківщині («Календарик з народного життя бойків») [1].

Немає достовірних свідчень про відвідини Болехова у перший період перебування етнографа в Галичині (1877–1890 рр.). Однак достеменно відомо, що Наталія Кобринська уже була знайома з Ф. Ржегоржем, принаймні, листовно, бо саме Ржегорж запросив письменницю на слов'янську виставку до Праги (1891 р.). Близьке знайомство між ними переросло у довголітню дружбу і співпрацю. Після цієї поїздки в чеських журналах вийшли друком переклади творів галицької письменниці [4, 18]. А Наталія Кобринська сприяла Ржегоржу у збиранні етнографічних матеріалів у наших околицях, і згодом свої знахідки чеський дослідник подарував музею Напрстків – Чеському промисловому музею. На початку 40-х рр. минулого століття цю колекцію передали до Етнографічного музею при Національному музеї у Празі [6, 39], де вона зберігається дотепер [7, 204].

Восени того таки 1891 р. Ржегорж завітав до Болехова відвідати Кобринську. Про своє перше знайомство з чеським етнографом та його перебування у домі о. Івана Озаркевича пише у своїх «Спогадах про Франтішека Ржегоржа» Д. Лукіянович [2, 646], який на той час працював у Болехові приватним учителем дітей місцевого судді Юліана Сельського [4, 18]. В тому часі Ф. Ржегорж продовжував свої дослідження околиць Стрия і Болехова. Тоді ж вивчав реліктові залишки патріархального побуту у с. Тисів [5, 71], відвідав дві родини, «що жили на своїх неділених

посілостях під владою найстаршого в родині "вітця", що на той час було рідким пережитком» [2, 648–649].

Влітку 1893 р. Ольга Кобилянська вдруге гостювала у Болехові в Наталії Кобринської, де вона познайомилась із Франтішеком Ржегоржем. Між ними зав'язалося листування і плідні взаємини у справах культурного пізнання чехів та українців на основі їхніх етнографічних пошуків і досліджень [2, 408]. Як згадка про те знайомство – спільна фотографія біля будиночка, де мешкала Н. Кобринська. Невдовзі Ф. Ржегорж надіслав ці фото обом письменницям [2, 409; 4, 24].

Коли Болехів святкував 400-ліття надання місту Магдебурзького права (2003 р.), з цієї нагоди вийшов фотоальбом «На зламі тисячоліть. Болехів та околиці». Тут вміщено фотографії Ф. Ржегоржа, які він зробив був у Болехові на початку 90-х років XIX ст. Ті світлини та архівні матеріали Анатолію Мартинюку, тодішньому директору Тисівської ЗОШ I–III ст., передала з Праги уродженка Тисова Дарія Пилипів. На цих фотографіях – краєвиди Болехова, люди різних верств населення, представники української та єврейської громад: капличка у лісі на Стрийській горі, гурт чоловіків слухає новини на майдані, болехівські міщани-українці, селяни – продавці малини, русинський лірник з Болехова, міщанин-єврей та дівчата-єврейки [3].

Пошукова, дослідницька, наукова і творча діяльність Ф. Ржегоржа тематично дуже різноманітна, але найбільше уваги він приділив етнографічній проблематиці, яка широко висвітлена у його нарисах, статтях та замітках, що друкувалися у чеських, та, частково, в українських та польських часописах, у престижній чеській енциклопедії про історію та культуру українців Галичини.

Беззаперечно, вся дослідницька і наукова спадщина Ф. Ржегоржа має для нас надзвичайну цінність як історичний документ свого часу, а етнографічно-мистецька колекція, яку він зібрав, є вагомою складовою української та світової культури.

Гурт чоловіків слухає новини на майдані

Болехівські міщани-українці

Селяни – продавці малин

Русинський лірник з Болехова

Міщанин-єврей

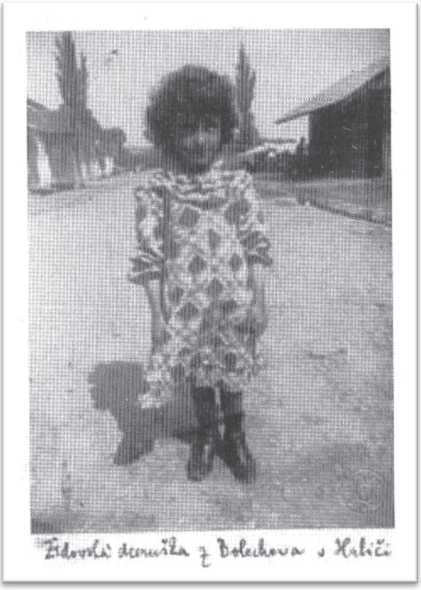

Дівчата-єврейки

Список використаної літератури

1. *Ганущак В.* Ентузіаст народного єднання / Василь Ганущак // Комсомольський прапор. – 1981. – 17 груд.
2. *Лукіянович Д.* Спогади про Франтішека Ржегоржа // З історії чехословацько-українських зв'язків. – Братіслава : Словацьке видавництво художньої літератури, 1959.
3. *Мартинюк А.* Франтішек Ржегорж і Болехів / Анатолій Мартинюк // Ратуша. – 2002. – 20 груд.
4. *Скворій Р.* «В Болехові баталія…». Нарис про Наталію Кобринську / Роман Скворій. Болехів, 1997. – 44 с.
5. *Скворій Р.* На болехівських видноколах. Матеріали до путівника по старожитностях / Роман Скворій. – Стрий, 1991. – 119 с.
6. Тис. Історико-краєзнавчий та літературно-художній альманах / Автор-упоряд. А. Мартинюк. – Тисів, 2003.
7. *Ярич І.* 1000-ліття в обличчях. Долина, Болехів, околиці : біографічний довідник / Іван Ярич. – Івано-Франківськ, 2003. – 280 с.

BOLEKHIVSHCHYNA (BOLEKHIV REGION) IN THE ETHNOGRAPHIC STUDY OF FRANTISHEK RZHEHORH

Halyna YAKYMIV

The Museum of Bolekhiv History named after Roman Skvorii, Bolekhiv, Ivano-Frankivsk region, 77220, Ukraine

The article deals with the searching and creative activity of F. Rzhehorzh on the territory of Boikivshchyna. Particular attention is paid to the ethnographic study of Frantishek Rzhehorzh in Bolekhiv district, separately the discovery of relict remnants of patriarchal life in Tysiv. The creative connections between the ethnographer and N. Kobrynska are highlighted; the role of their cooperation in the development of Czech-Ukrainian relations and popularization of Ukrainian culture is emphasized.

Key words: Bolekhivshchyna, ethnographic investigations by F. Rzhehorzh, The Náprstek Museum, ethnographic and artistic collection, N. Kobrynska.

УДК 94:008](477:437)"653/654"

ТИСІВ У ПАРАДИГМІ УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ВЗАЄМИН

Ірина ПИЛИПІВ

Тисівська ЗОШ І-ІІІ ступенів,
Болехівської м/р Івано-Франківської обл., 77220, Україна

У статті окреслено розвиток українсько-чеських зв'язків від давніх часів до сьогодні по XIX ст., їхній вплив на Східну Бойківщину. Одним із проявів цих зв'язків були впливи Чеського Відродження і Чеської Реформації, Яна Гуса, чотири хвилі чеської еміграції в Західну Україну та діяльність В. Дундера (розвиток лісівництва) і Ф. Ржегоржа (дослідження патріархального побуту у с. Тисів) у Болехівщині.

Ключові слова: взаємодія, спільна боротьба, Гуситський рух, рух «чеських братів» в Україні, чеська міграція, довгі патріархальні хати, чехи у Тисові.

Зв'язки України і Чехії сягаю глибини століть. У сер. X ст. землі по ріках Стрий і Стир у Західній Україні належали до складу Словінської (Руської) церкви, яка зародилася у Паннонії у 869 р. і мала своє Паннонсько-Моравське єпископство, а з XI ст. вона стала називатися Руською [23]. Згодом терени Західної України входили до Празького єпископату, який очолював св. Войтех з української княжої династії Славниковичів, що правила у Любицькому князівстві, а його матір'ю була княгиня Стрезислава з династії чеських Пршемисловичів. Ванчура В. зазначив, що обидві династії суперничали між собою, але у мирні періоди укладали успішні союзи, у т. ч. – і шлюбні [23]. У той час Наддніпрянська Україна, під князюванням Володимира Великого готувалася до 3-го після Аскольдового та Ольжиного Володимирового хрещення. Наприкінці X ст. частина західноукраїнських земель Великої (Білої) Хорватії увійшла до складу нової великої європейської Руської імперії. Та імператор Василій-Володимир Святославич для організації Української православ-

ної церкви запросив, як писав історик С. Семенюк, трьох братів Угринів – Мойсея, Єфрема і Георгія, монахів Тиханського печерного монастиря (Чехія). Вони звідти принесли із собою святі книги, писані кирилицею і основи давньої руської літургії, яка уже існувала [23]. У знаменитому Сазавському монастирі (1055) Руської церкви у Чехії з'явилися перші пам'ятки давньоукраїнською мовою, і до появи літератури Русі-України ці книги мали найбільше поширення. Це – «Житіє св. Людмили», «Житіє св. Вячеслава», «Реймське Євангеліє», «Житіє св. Віта», «Празькі листки», «Євангеліє Сазавського монастиря з додатками Остромирового Євангелія», «Никодимове Євангеліє» – біля 10 творів кирилицею, які започаткували українську літературну традицію та поширення культу цих святих у Русі-Україні. За розпорядженням чеського короля Олдржиха і його наступників літургія велася руською мовою – аж до Кунгути Ростиславни і Вацлава II (помер у 1305 р., отруєний німцями) та при Карлі IV, імператору Священної Римської імперії, який відновив в Чехії писемність давньою українською мовою, але латинським шрифтом. Він і викупив Реймське православне Євангеліє Анни Ярославни. Так тривало до 1390 р. – до часу введення чеської латиниці [23].

На думку Р. Лубківського, дипломатичні та культурні контакти між Україною і Чехією налагодилися у 988 р. за часів чеського короля Олдржиха [27]. Оскільки в околицях Тисова жили люди у I–VI ст., то ці процеси торкнулися і їх. Археологи знайшли залишки городищ у лісі на межі з Руським Болеховом і в урочищі «Демня». Це, як зазначав дослідник Р. Скворій, свідчить, що на світанку нашої державності маємо справу з чітким українськомовним елементом тодішніх племінних об'єднань – Хорватського і Дулібського [24]. Соленосні тисівські і болехівські джерела та поклади залізної руди стали основою зростання села і ряду інших поселень у Болехівщині. Аж у 1791 р. було закрито старі солеварні у частині сіл Бойківщини, у т. ч. і в Тисові на кутку Демня. Скарби Прикарпаття сприяли появі численних поселень. Із Болехова через Тисів і з Ілем'я (перша назва сучасного с. Козаківка), де був монастир, на Бубнище, де був ідол Перуна, якому молився князь Андрієвич, засновник м. Долина (Івано-Франківська обл.), у VII–X ст. проходив

давній шлях на м. Сколе і фортецю Тустань біля Урича, та на Закарпаття, Польщу, Угорщину, Чехію і Словаччину. Недарма у Козаківці знайдено древні римські монети II ст. [26]. Чеський дослідник Нідерле довів, що з перших століть після Р. Х. у Прикарпатті (межиріччя Пруту і Дністра) жило плем'я карпів, про яке писав ще Птолемей (Давня Греція), а історики Давнього Риму згадували, що це плем'я нападало на римські провінції Дакію, Іллірію та Мезію. Із VII–IX ст. уже писали про їхніх нащадків – білих хорватів.

До 872 р. частина Білої Хорватії, як вважають учені Чехії, мала свого князя і столицю у м. Перемишль (нині Польща). Кордони її простягалися до р. Лімниці, притоки Дністра, й далі на схід – до Тиверії, а у 875 р. її приєднав до Великої Моравії князь Святополк. З часів Великої (Білої) Хорватії у Бойківщині усталилося життя патріархальними сім'ями, така традиція зберігалася у Карпатах найдовше – до XVII–XIX ст. У Тисові свідченням побутування тут патріархальних сімей є топонім «Дво́рище» – нині майже у центрі села. Якраз такий спосіб життя і господарювання, коли разом, у хатах з межиостінками під одним дахом купно проживає кілька сімей (батьки – сестри – брати – родичі), й привернув увагу чеського вченого Ф. Ржегоржа у кін. XIX ст.

Теперішній Тисів відомий з XIII ст., а офіційні згадки датуються 1381 і 1464 рр. Адже древнє урочище «Могила», за визначенням львівських археологів, належить до курганів часів Великої (Білої) Хорватії. А хутір «Демня», який став частиною села, свідчить, що тут добували болотну руду і варили метал у печах-демницях.

1410 р. у битві народів проти Тевтонського ордену під Грюнвальдом брали участь і чеські та богемські рекрути під командуванням Яна Жижки. До складу 30–32 тисячної об'єднаної військової сили входили і хоругви із Галичини, і навіть татари. У стародавній книзі польського автора, яку подарував мені як краєзнавцю завуч Тисівської ЗОШ Пилипчак З. А. з м. Болехова перед виходом на пенсію, є розповідь про те, як із сіл Бубнище і Тисів ішли загони на Грюнвальдську битву. Про це свідчить прізвище Лицур у Болехівщині й Долинщині. Пліч-о-пліч слов'яни здобули перемогу над тевтонцями. Та Середньовіччя мало і релігійні виклики.

Реформація витворила новий тип літератур, який набув поширення у різних країнах. Особливим шляхом, відмінним від інших слов'янських країн і від усієї Європи відбувся розвиток гуманізму і Відродження у Чехії. Він почався тут найраніше – від кін. XIV ст. творами Яна зі Стржеди (помер 1380 р.) і Арношта з Пардубіц, на межі XIV–XV ст. Це духовні пісні, гімни, проповіді, сатира, полеміка, яка виникла на ґрунті Гуситського руху у XV ст. і, як зазначав Д. Наливайко, не була продовженням Гуманістичного руху, який ішов на компроміс із церковними інституціями, а – Реформацією, що мала на меті удосконалити церкву, очистити її [15, 191–193]. Це був інший тип літератури, ніж той, що склався в Італії, як зазначив І. Голенищев-Кутузов: латиномовна поезія Богуслава із Лобковіц (1460–1510), театр – шкільний латинський і народний чеський, історичні твори В. Гаєка, П. Лупача, мовознавчі праці В. Пісецького, С. Геленія, Я. Благослова, М. Беняшовського, які привели до активного перекладу латиномовної літератури на чеську мову. Це, як писав Д. Наливайко, стало прикладом для інших слов'янських народів в епоху Відродження, зокрема і для Галицькій Русі у 2-й пол. XV–XVI ст. [15, 193–194, 198, 199]. Україна у той час перебувала у складі Польсько-Литовської держави. Прорив західної системи цінностей і мислення у свідомість Східної Європи (з виступу В. Литвина в університеті у Братиславі 2003 р.) призвів до феномену Брестської унії 1596 р., і який, за висловом С. Хантингтона (США), став «причиною цивілізаційного розлому, лінія якого проходить Україною – прямо по її центру – ось уже кілька століть». Це викликало поширення полемічної літератури в Україні у XVI–XVII ст. [16, 2]. Не оминув цей процес і Бойківщину. Відомим полемістом тут був П. Зизаній із с. Тустань, до якого від Тисова і Болехова через Бубнище і знамениті Скелі Довбуша – рукою подати: там існував древній шлях на Сколе, Закарпаття і Татри. У Болехівщині поширилися рукописна релігійна література.

У Болехові, одному з відомих центрів продукування рукописних книг у Східній Бойківщині, збережено дві рукописні книги – «Довжанське Четвероєвангеліє» (мікрорайон «Довжка» у Болехові, 1596) і «Чолганське тлумачне Євангеліє» (с. Чолгани, нині Міжріччя у Болехівщині,

1603) [30]. Діалоги, трактати, промови, драми під час маївок й публічних екзаменів у Києво-Могилянській академії XVII–XVIII ст. та вертеп як особливість народного лялькового театру, аналогів якому немає, набули поширення по всій Україні. У Галичині особливо популярним став вертеп як Різдвяно-Новорічне дійство. У Тисові кожен куток села донині готує свій вертепний сценарій, який передається у рукописних списках від покоління до покоління напевно ще від XVIII ст. Найдавніший із них зафіксовано у кутку села під назвою «Янків», з якого починався у XIII ст. сучасний Тисів.

На нашу думку, болехівські рукописні Євангелія і галицька народна драма, як і аналогічні в Україні, були наслідком Чеського Відродження, а не Італійського чи Польського. Для цього було ряд причин: 1) вигнанці, чеські брати, як писав історик С. Семенюк, знайшли підтримку якраз у Західній Україні; 2) західноукраїнські студенти у той час навчалися у Карловому університеті (1348) Праги, за чисельність вони посідали друге місце після німців, а серед викладачів українського походження відомі такі імена – Прокоп, Лукаш, Лавр Красовицький, Мартин Русин, Маврикій Рвачка, Матвій з Кракова, Андрій з Бродів [23, 508–509]; 3) Ян Гус наглядав за Литовською бурсою у Празі, де тоді навчалися русини з України; після закінчення навчання мало не всі її випускники стали провідниками гусизму в Україні і Литві [23, 511]; 4) Гус шукав контактів з Україною і навіть направляв на поч. XV ст. у Галичину Є. Празького, Я. Чеха, Лукаша, Кашпора, Григорія, Кабатника та інших послідовників його ідей у Надсяння, Холмщину, Підляшшя; тому не дивно, що з'їзд чеських братів у 1570 р. провів Т. Турновський у Сандомирі (нині Польща) разом з православними з питанням об'єднання 2-х церков, але об'єднавчий процес, планований у 1590 р. у замку К. Острозького, не відбувся через латинські й московські інтриги [23, 511]; 4) проти спалення Яна Гуса виступив Константинопольський патріарх, а на Соборі у Констанці у 1415 р. із делегатів виступили не лише Київський митрополит і 300 православних священиків та делегати від Галичини Андрій Балицький і князь Федір Острозький, а й професор Рвачка (перекладач для української делегації і всіх православних) [23, 510]. На думку Н. Дейвіса

(США), який написав цілісну історію Європи, початок Реформації слід розглядати не від Лютера і Кальвіна, а від Гуса ,та відмовитися від стереотипів західноєвропейської вищості й визнати унікальну роль слов'ян, насамперед чехів, українців і поляків, у розвитку світової цивілізації. І останнє. Після Гуситських війн у історії Чехії і України сталася неординарна подія: чехи обрали своїм королем князя Федора Острозького із династії Романовичів-Мономахів-Корибутів (1387–1439), який правив у 1422–1431 рр. як король Чехії і герцог Моравії Федір Сигізмунд Корибутович, а у «Хроніці Томаша Підсухи» він названий «герцог von Ostrog» і на документі королівського привілею для міської ради Оломоуца поруч з його ім'ям є автентична печатка роду Острозьких; а Я. Жижка, який мав сентимент до українців (носив сарматський одяг та козацькі вуса), назвав його своїм сином – і це було закономірним підсумком тих процесів, що відбувалися у Чехії та Україні наприкінці XIV–XV ст.; у 1435 р. Острозький повернувся на батьківщину з кількома загонами чехів та українців, які були соратниками таборитів, і загинув у битві; у Чехії залишився його син Вацлав-Фредерік, остання згадка про якого датується 1460 р. [23, 513–514]. До речі, Жиж або Жіж у слов'янській міфології був Богом вогню. За м. Долина у Східній Бойківщині є село Шевченкове, давня назва якого – Велжіж, дослівно «великий вогняний Бог». Ця місцина багата покладами залізної руди. Назва села – єдина у всій Україні. При Австрії Велжіж став Велдіжем [21]. Прізвище керівника таборитів Жижки і назва Велжіж та ймення Жиж, очевидно, спільнокореневі. Тут прослідковується дуже тісний лінгвістичний зв'язок між українцями і чехами.

Після Чеської Реформації почалося німецьке засилля у Чехії і масові гоніння на гуситів. Це породило чеський еміграційний рух. С. Семенюк назвав 3 дати: перша хвиля – після поразки гуситів у XV ст.; друга – після битви під Білою горою 1620 р. – 36 тис. сімей; економічні міграції XIX ст. – остання міграція чехів в Україну [23, 492]. На думку краєзнавців Болехівщини (Скворій Р., Луцик В., Мартинюк А., Пилипів І., Якимів Г.), була ще одна хвиля міграцій. У 1783 р. до Болехова й околиць за велінням цісаря з Габсбургів прибуло кілька сімей авраамітів – невеликої

секти деїстів з Чехії [11]. Це були селяни, здебільшого з Хрудзімського округу. Їхні сліди залишилися у прізвищі Чех та інших [24, 42]. У Болехові, Бубнищі, Поляниці, Нягрині, Долині жили чехи-переселенці. Донині збереглися прізвища Чех, Чехівський, Мриглід, Боровський, Величко, Вітко (Вітковець), Ганечко, Годлик, Гаращак, Гринчарик, Горка, Дворко, Жодік, Зачко, Зеленко, Кріль, Кукавська, Кокуца, Маркович (Маркварт), Марковський, Моло́чко, Мрічко, Несвецький (Незвецький), Пінах, Пінас, Прядко, Пушек, Панадік, Пліхта, Пенежка, Пухало, Туровський, Сливка, Слівінський, Радванський, Разік, Рудий, Ружевич, Худік, Якимечко, Ярош. «Шематизм» 1931 р., який зберігається у Львівській Науковій бібліотеці, містить такий запис щодо с. Нягрин (нині Підліски коло Долини): «Латинців –122, самі чехи». Чехи проживали й у Тисові. Про це свідчать такі факти: 1) поле «Кубарина» – від імені Куба, тобто Якуб, якому воно належало; 2) прізвисько «Садовий» аналогічне до м. Садова у Чехії, де українсько-чеські загони Я. Жижки і князя Острозького зазнали поразки, і значна частина чехів опинилася у вигнанні; 3) прізвища «Балако», «Кондрат», «Король» – явно чеського походження; 4) вузькоколійка, яка йшла через Тисів, обслуговувалася і чехами, і місцевими жителями, і між ними виникали шлюби: напр., брат мого батька – Пилипів Дмитро Михайлович, був працівником на колії, одружився з чешкою із Судет, там жив, і після 1939–1945 рр. опинився з нею в Англії; 5) ціла група чеських лісників жила у лісничівках у Тисові; одна з таких була, за свіченням мого батька Пилипіва І. М. (1925–1996), на околиці Демні навпроти сучасного будинку Глушка Василя, а друга, за свідченням Скворія Р. – в урочищі «Панський сад» по дорозі Болехів-Тисів. У селах Поляниця і Бубнище нащадки родин Кондратів і Стельмахів – Кондрат П. П. і Труханівська-Стельмах А. розповідали про своїх бабусь-чешок на ім'я Бланка і Янка. По трасі Болехів–Стрий–Львів є м. Моршин. Цікаво, що на аналогічне прізвище я випадково натрапила у переліку чеських родів часів Австрії. По дорозі до Івано-Франківська є м. Калуш, а співцем Моравського Влажсько у XIX ст. був Йосип Калуш. Центром земель А. Вальдштейна (Валленштайн) (1583–1634) було м. Ічин, а під Києвом є м. Ічня. Коло Снятина є с. Гвіздець, а коло Праги – замок Гвезда. Такі збіги не можуть бути випадковими.

У XVII–XVIII ст. набуло великого поширення малювання на склі, яке було відродженням середньовічних вітражів періоду Риму й Візантії. Це сталося в осередках гутного скла у Середній Європі (Баварія, Австрія, Чехія, Словаччина). Там поширилася мода прикрашати інтер'єри міських жител мальованими на склі композиціями, переважно на світську тематику. А у Словаччині цей жанр побутував ще й у XX ст. з темою Яношика, національного героя. На зламі XIX ст. мода занепала, а малювання на склі перенеслося у сільську культуру. Проте тематика стала релігійною, розвинувся цілий промисел і став масовим у Чехії, Румунії, Семигороді (Трансильванія), на Покутті і Гуцульщині, в Буковині. У 1830-х роках ікони на склі з'явилися у Східній Бойківщині (Рожнятів), з особливим білим крейдяним тлом. Українське малювання на склі вперше експонувалося у Національному Музеї на виставці галицького примітивізму XVI–XIX ст. у 1939 р. Це було 17 малюнків, найдавніші – з 1855 і 1862 рр. з Гуцульщини. Поширена думка, що воно зосереджувалося на Покутті (Снятин, Станіслав, Богородчани), а з звідти розвозилося на ярмарки до Надвірни, Отинії, Лисця, Крилоса, Солотвина і Рожнятова. Проте досі вичерпного дослідження немає [22, 142, 143]. Проте у с. Тисів ще й нині у деяких будинках старого типу збереглися ікони на склі, зокрема, у Роздольської-Пукас Анни (куток «Горішній Кінець-Беріг»), у Хромишин Анни (куток «Янків»), а, можливо, ще й у інших помешканнях. Тобто бойки Тисова теж мали ікони на склі, і так, як і патріархальні будинки, вони збереглися тут до нашого часу як раритети. Ця тема не досліджувалася, тому про походження ікон не можна сказати нічого, окрім очевидного факту: вони, ікони на склі, є свідченням чеських і словацьких зв'язків із Бойківщиною.

Іван Вагилевич, учасник «Руської трійці», досліджував етнографічну групу бойків, які займають особливе місце в українському карпатознавстві ще з 1-ї пол. XIX ст. У 1841 р. він опублікував в одному із журналів Чехії статтю «Бойки – русько-слов'янський люд у Галичині», де всебічно і науково висвітлив історію, побут, територію розселення і етнографічні особливості бойків на землях між ріками Сяном і Лімницею [1, 15–16]. Другим дослідником Гуцульщини і Бойківщини був Яків Головацький.

Він зробив нарис «Мандрівка по Галицькій та Угорській Русі» (1839) [1, 18]. У Галичині певний час у 1850-х роках перебував і чех Вацлав Дундер, літературознавець, публіцист. Він цікавився українським фольклором, переклав і видав у Чехії українські казки й пісні (Брно, 1851), популяризував творчість Т. Шевченка серед чеського і словацького народів (журн. «Світ», № 9, 11; «Празька газета», 1860, 29 квітня) [18]. На нашу думку, Ф. Ржегорж (16.12.1857, с. Стежери, Чехія – 06.10.1899, Прага) також був дослідником Бойківщини, як і Буковини. Про це свідчить його діяльність. І Тисів у творчій біографії чеського україніста зайняв вагоме місце.

Серед сіл Східної Бойківщини найпотужнішим був Тисів. Про це писав дослідник Р. Скворій, вказуючи, що сума податків тут становила 727 фр., 27 кр. у т. ч. – 167 фр. 54 кр. від овець, у той час, коли інші села ледве дотягали до сотні франків податків, а то й менше [ЛЦДІА, ф. 1146, оп. 19, од.зб. 3746, л.л. 45 і 6; од зб. 3744, звед. 162, арк. 67, «Фасії»]. У випадку з Тисовом сумніву нема: це завжди було велике село [24, 46]. Становлення капіталізму у Східній Галичині почалося в кін. XVIII – 1-й пол. XIX ст. Воно вимагало й зрілого інженерно-технічного забезпечення та кваліфікованих робітників. Потрібні були нові й нові залізниці місцевого значення. Чеські і австрійські банкіри з Праги й Відня надали кредити на будівництво колій у Бойківщині у 1870–1875 рр. До 1896 р., за даними економіста-промисловця Стефана Щекаловського, у залізничні шляхи було інвестовано 92 млн. римських. А австрійський лісопромисловець Леопольд Поннер проклав лінію Долина–Вигода [28]. У 1873 р. група італійців проклала залізницю Стрий–Станіслав та збудувала у Болехові вокзал. Від нього місцеві колії пішли через Тисів до Брязи (Козаківка) в урочище «Басарабка» і Царківни та Лужок в урочище «Марина» [24, 56]. На будівництві працювали жителі Тисова й околиць – і українці, і чехи.

У цей час, 1873–1881 рр., у Болехові діяла Дирекція лісів та державних маєтностей Галичини, далі – її регіональне управління. У 1883 р. з ініціативи Галицького товариства лісівників було відкрито Лісову школу, другу за значенням після Львівської крайової школи лісового гос-

подарства. Болехівських випускників цінували і на державній службі, і власники приватних лісів. У 1944 р. з приходом більшовиків школу було закрито. Відомими стали професори Ю. Третяк, В. Королевич, академік Я. Сабан, підприємець у США А. Геців. У 1993 р. з ініціативи Сабана Лісову школу у Болехові було відновлено як ліцей [29]. Власне у Болехові й з'явився феномен Дундера, для Східної Бойківщини і всієї України – не менший, ніж Ржегоржа, адже Вацлав Дундер став першим перекладачем українського фольклору чеською мовою і одним із перших популяризаторів творчості Шевченка; обставини склалися так, що він став співробітником Дирекції лісів у Болехові і співзасновником рідкісного парку-дендрарію «Арборетум». Таким чином, В. Дундер долучився до формування лісової й охоронно-екологічної справи у Болехівщині та всій Галичині. Ще він їздив у Прагу, але повернувся й помер у Болехові. Могилу нині знайти складно [25].

Одне з лісництв знаходилося за урочищем «Під Каменем» по дорозі на Тисів [24, 60]. Це урочище «Панський сад», де донині є залишки фруктових дерев. Ще до 1939 р. пан Рибіцький мав там 2 стави з рибою і будинок та водонасосну станцію [5]. «Великий Бойко» – Іван Франко у 1874 р. під час подорожі по Бойківщині відвідав дивовижні Скелі Довбуша у с. Бубнище, в околицях Болехова, 3 км на північ від с. Тисів. Побував також у Болехові [1, 19–20]. Мабуть, тоді познайомився з В. Дундером.

У 1877–1890 рр. до с. Вовків коло Львова прибула сім'я Ржегоржів й орендувала там садибу. Цей період Франтішек перебував у Галичині. Через хворобу був змушений повернутися до Чехії. Вдруге перебував у Галичині 1891–1893 рр. у с. Зарогізно коло Жидачева. Звідти він приїхав вивчати побут Тисова у 1891 р. [12, 37]. Тут у гірських селах ще до кін. XIX ст. збереглися реліктові залишки великої патріархальної сім'ї, зокрема, у сусідньому з Болеховом великому селі Тисові. Процес їх розпаду тривав цілі століття, а з XVII ст. він стимулювався адміністрацією. Основною формою землеволодіння такої сім'ї були спільні дворища або півдворища, у яких проживало кілька поколінь або кілька однофамільців, керівниками яких були родові старійшини (батько чи найстарший

брат) [26]. Н. Кобринська і М. Рошкевич також часто навідувалися у Тисів і збирали для Ржегоржа матеріали, які він друкував у чеських часописах [17]. Ф. Ржегорж вивчав у Тисові архаїчні патріархальні сім'ї. Це, на нашу думку, безперечно, у кутку села «Дворище», а також у Горішньому Кінці, де було кілька таких дворищ. Це – сім'ї Пилипіва Михайла, мого діда, Василя, Петра і Стефана із роду Йвасьових, які до 1963 р. жили у 4-х хатах з межиостінками під одним дахом (остання з них розібрана у 1993 р.). Коли дід Михайло овдовів й женився з удовицею Марією Роздольською та привів до хати її дочку Анну, то старший син від 1-ї жінки Анни Юрів-Пилипів з роду Рекрутових відрізав свою хату й перевіз її на куток «Демня» на материнське поле й там став жити. Про це розповів мій батько Пилипів Іван Михайлович (1925–1996). У Горішньому Кінці донині збереглася патріархальна хата сімей Павлюк Марії з роду Бучкових і її покійного родича Іванишина та його вдовиці Анни з роду Юзакових. Мешканка Тисова Юрів-Курило Катерина Андріївна, 1936 р. н., розповіла, що «довгі хати» у кутку «Горішній Кінець» ще були у інших мешканців: сім'ї Харів – Ілька, Дмитра, Юрка із роду Пицкових-Бучкових (де нині хата Комарницького Степана); сім'ї Павлюків із роду Павлюкових – Степана, Івана, Петра (де нині хата Капець Ольги); сім'ї Юріва Михайла і Андрія (рід Камняків) у спареній хаті з межиостінками (існує досі, де живуть Савчук Мирон і Курило Василь). У 1948 р. під час пожежі згоріли великі хати сім'ї Часа, Гав'яка і Михавківа, де нині хата роду Козійових, сім'ї Турмиса Івана і Миколи з роду Татуньових, сім'ї Дубів з роду Лазьових, Балайчиків і Пидейових (вище хати Ткачів з роду Вовкових, де нині хата Дяківа В. – Гафиного), сім'ї Федоро́вичів – Петра, Павла й Івана (де нині хата Черепа Василя). Була довга хата на кутку «Церківний» до 1960 р. у сім'ї Буджерина Івана, і 2-х Комарницьких Петрів з роду Штефанкових (розібрані у кін. 1960-х років) та у кутку «Замел» у сім'ї Андрія і Дмитра Пилипівих з роду Замелових (частина її – хата Андрія Пилипіва ще збереглася); у кутку «Пирчів» у сім'ї Юрів з роду Юрових – Петра і Юрка (до 1970-х років) [8]. Юрочко Петро Іванович розповів, що у кутку «Долішній Кінець» у 1968–1979-х роках були розібрані «довгі хати» у зв'язку з будовою

нових сім'ями Федорів з роду Яцикових (Федір, Дмитро, Іван, Петро), їх однофамільцями і дальшими родичами теж Федорів-Яциків (Іван, Настуня-вдовиця, Василь), сім'ями Прокіпчин з роду Буськових (Юрко, Дмитро, Іван) та сім'ями Гончар з роду Запотіцьких (Микола, Василь, Юстина-вдовиця, Михайло), які жили у закутках «Яцикова колонія», «Берег» і «За потоком» [9]. Тобто релікти патріархальних сімей ще зберігалися у с. Тисів станом на 1970-і роки. А дві хати-раритети існують ще й у 2017 р.

Саме у Празі Ф. Вовк випустив перше видання безцензурного «Кобзаря», у друкарні на вул. Оплеталовій у 1867 р, а Куліш тут переклав «Біблію» українською мовою, бо стало зрозуміло, що чеський її переклад, зроблений на прохання королеви Софії Голшанської, є найближчим до української мови. У Празі І. Франко надрукував програму Української Радикальної партії у 1890 р. і Етнографічна виставка Ф. Вовка з матеріалами з Галичини у 1895 р. була також у Празі [23, 534]. А уродженка Болехова Параска Коханська під псевдонімом Сембріх отримала свій перший успіх, співаючи з хором «Боян» зі Львова на Промисловій виставці у Празькій опері [23, 555]. Ідеї відкритого у 1862 р. у Празі спортивно-культурного товариства «Сокіл» швидко знайшли прихильників у Західній Україні. Філіал «Сокола-батька» у 1902 р. було створено у Станіславі (нині Івано-Франківськ). У 1910 р. на організоване «Соколом» відзначення 10-ліття ювілею товариства «Січ» К. Трильовського вперше прибули іноземні гості, і серед них референт відділу Союзу чеських соколів Ф. Котровш, співробітник чеської газети «Час» і діяч Б. Гавел [20]. «Сокіл» у Тисові нараховував 98 членів. Перед Першою світовою війною у Тисові діяли 2 хати-читальні, осередок антиалкогольного товариства «Відродження», «Сокіл» і «Луг» [19, 71]. «Сокіл» у Західній Україні став і центром національного виховання. Вчасно: у 1914 р. почалася Перша світова війна. З переказів жителів Тисова, восени 1913 і влітку 1914 р. такі вродили гриби, що гнили у лісі, бо селяни не встигли їх збирати. Бувалі в бувальцях хитали головами: є така перевірена віками прикмета жителів Карпат – якщо дуже вродили гриби, то бути війні. До речі, так, за розповідями моїх батьків і односельців, було у 1938–1939

роках, а вже наше покоління було свідком «грибового надурожаю» у 2013 р.

У 1914 р. все почалося з пострілу в Сараєво. Ерцгерцога Франца Фердинанда д'Есте, графиню Софію Хотек і Гаврила Принципа пов'язав замок Терезін у Конопшіште (Чехія) у густих лісах на березі озера за 30 км на південь від Праги. З цієї фортеці спадкоємець австро-угорського престолу відбув у свою останню подорож з дружиною Софією 17 червня 1914 р. Після пострілу у Сараєво 28 червня 1914 р. Принцип відбував ув'язнення у цьому терезинському казематі до своєї смерті [10]. До цих трьох головних фігур долучилися і прості селяни із Західної України, і серед них – мешканці Тисова, члени «Сокола», «Луга» і «Просвіти», які у липні 1914 р. у м. Стрий (нині Львівська обл.) записалися добровольцями у сформований Легіон УСС. Це – Федір Сеньгурин, Степан Сеньгурин, Федір Павлів, а до цісарського війська були мобілізовані унтер-офіцери Михайло Пилипів, Василь Прокіпчин, вояк Федір Думанський, капітан Степан Стефанів на прізвисько «Капітан», драгун ескадрону Василь Левкович на прізвисько «Шка́дрон», солдат-десантник Іван Штурмак та ще ряд інших селян, яких війна відірвала від мирної праці.

Дружина Думанського, освічена жінка, яка знала кілька мов, написала листа у Відень до цісаря Франца-Йосифа у 1918 р. німецькою мовою з просьбою відпустити чоловіка додому, бо настав сінокіс і скоро жнива, а чоловіків залишилося мало, то трава і збіжжя зігниє «на пні», якщо вчасно не скосити й не зібрати. Й за наказом цісаря капрала Думанського був відпущено з Італійського фронту у Тисів косити. А коли він повертався на фронт через Карпатський перевал та Татри, то його завернули пастухи додому, бо війна закінчилася [7]. Друга світова війна теж пройшлася по Чехії й Україні: у Чехії анексували Судети, в Україні – потопили в крові незалежну Карпатську Україну з урядом президента А. Волошина, а у Західну Україну ввійшла Червона армія й почалися репресії. Після закінчення радянсько-німецької війни (1941–1945) репресії в Україні з боку НКВД не припинялися.

1992 р. мій батько Пилипів І. М. (1925–1996), учасник Руху Опору

(ОУН-УПА), активний громадський діяч національного Відродження 90-х років, зібрав інформацію про роль мешканців Тисова у період Другої світової війни. У його рукописі збереглися записи про тисівських лісників. Це, як він розповідав, були в основному, чехи або українці чеського походження. Під №№ 339–403 записано їхні прізвища: «Вацлав Кумаля, Тихан, Дуфик, Білінський, Петричко – лісники, вивезені». В оригіналі рукопису під назвою «Дані села Тисів Долинського р-ну від 1939 року по 1951 р. Запис по опитуванню людей 1 жовтня 1992 року. Зшивка 14 листів. В селі 901 хата. Населення 3168 чоловік. Подав бувший учасник УПА. Пилипів І. М. (Підпис)» на С. 3 написано, що вони «всі вивезені примусово із села» і померли у Росії. Очевидно у Сибіру та Казахстані. Цей запис нам цікавий тим, що пояснює зв'язок між В. Дундером, Лісовою школою у Болехові та чехами-лісниками у Тисівському лісі [З рукопису Пилипіва Івана Михайловича (1925–1996), жителя с. Тисів Болехівської м/р Івано-Фанківської обл. Записано 1 жовтня 1992 року]. Після 1945 року встановилася світова система соціалізму, і ні Україна ні Чехія не мали незалежності. Її придушували по-різному. 1968 рік став викликом для СРСР: почалася «Празька весна».

У ніч на 21 серпня 1968 р. війська СРСР і країн Варшавського договору перетнули чехословацький кордон. В Україні відлуння нападу спричинило нову хвилю репресій, бо КПРС хотіла убезпечити себе від можливої «Київської весни». Євген Сверстюк провів 12 років у концтаборах, протестуючи проти окупації радянськими військам ЧССР. Шлях чехів до «соціалізму з людським обличчям» став головним болем Кремля. У програмі-максимум це грозило виходом Чехословаччини з соцтабору. Улітку 1968 р. стало ясно, що найперше Україна може взяти з неї приклад. Дійсно, дисиденти чекали рішучих кроків від чехів. Про українські протести світ не знав, а вони були драматичніші, ніж вихід 5-и росіян у Москві з плакатом і пісня А. Галича. 5 листопада 1968 р. Василь Макух облив себе бензином, підпалився й вигукнув слова про волю Україні і проти окупації Чехословаччини. А наступного дня аспірант Київського вишу Микола Бондар отримав 7 років за те, що на демонстрації у Києві розгорнув транспарант «Позор КПСС!» А через 2 роки вбили Аллу

Горську. «Празька весна» у Чехії була визначенням і долі України: тут репресії були набагато жорстокішими, ніж будь-де. Але навіть у 1990-х у Чехії та й у світі мало що знали про те, як українські дисиденти гостро реагували на радянські танки в ЧССР, бо про ці розправи над українцями у 1968–1971 рр. ніхто не писав й інформація була під контролем КДБ [13, 17]. Шелест у своєму щоденнику 22 серпня 1968 р. записав: «У Києві поширюються листівки, де підтримується ЧССР...» [2]. Тоді частину військовослужбовців запасу було вночі піднято по тривозі по всьому Союзу РСР і у швидкому темпі перекинуто на Закарпаття. Серед тих був і радист Федір Павлів із Тисова. Як він згадував, жодних пояснень ніхто не дав. Лишивши заплакану молоду дружину Оксану, його вночі забрали у «воронок», наказавши взяти з собою військовий квиток. Над ранок він був з іншими такими ж солдатами запасу у Мукачеві. У штабі дали підписати папір: мовляв, добровільно вирішив надати братню допомогу ЧССР. Вранці 21 серпня їхня радіоточка разом з радянською армією була перевезена у Чехію. За межі палаткового табору не випускали. Інформації – ніякої. «Ворожі голоси» слухати заборонили особисти. Через вулицю на будинку побачили плакат: «До Москви – 3 тисячі км. Геть додому, окупанти!» Їжі було у армії багато. Стояли під Остравою до жовтня. Танкісти у більшості намагалися стріляти поверх голів і холостими. Зав'язалися розмови з чехами: «Ви чого сюди прийшли?» – «Та ось прислали нас, бо у вас переворот». – «Та ви що, який переворот?! Яка контрреволюція? Ми – за свободу Чехії». Ці слова простих чехів впали на благодатний ґрунт: у частині було багато із Західної України, чиї родичі, батьки, матері у 1940–1950-х були репресовані за зв'язок з ОУН-УПА. У т. ч. – і стрийко, і тітка Федора були ув'язнені у Сибіру, а він сам народився у Караганді, бо батьки були вивезені «за пособництво українським буржуазним націоналістам-бандерівцям». Тому у солдатів довірливі контакти з чехами налагодилися, і малим дітям, які бігали до військовиків, «окупанти» виносили продукти для прохарчування усієї сім'ї потай від командирів. У жовтні частина повернулася в Україну [4]. Долгош І. написав роман «Страшний суд», який після довгих поневірянь лише у 1991 р. «пробився у друк» в незалежній Україні і доніс до

читачів хоч невелику дещицю правди про розгром «Празької весни» 1968 року [14, 6]. Після публікації мого дитячого малюнка «Дорога в гори» у журн. «Барвінок», який поширювався по країнах соцтабору, до мене написала Росіца Ржева Христова з м. Пловдив (Болгарія) і Яна Бречкова з м. Кунов (тоді ЧССР). Листування з Яною у 1968 році припинилося, а відновилося аж у 1971 р. Та до причини перерви ніхто не прискіпувався – ні я, ні Яна.

У 1980-х рр. Тисівський колгосп «Дружба» в часи СРСР мав заключений договір на поставки продукції сувенірного цеху у Чехословаччину. Цех очолював житель с. Гошів Долинського р-ну художник Ярослав Яремко, а робітниками булі жителі Болехова і Тисова. Зокрема, різьбярами були жителі Тисова Прокіпчин В., Костів-Пилипів О., Прокіпчин-Сеньгурин Г., Шубин М., Павлюк-Юрів Г., з Болехова – Вінтоняк Я. Їхні майстерно зроблені «Заєць з гітарою», «Гірський орел», шкатулки яворівської різьби, плакетки (медальйони прямокутної форми), альбоми з бойківським різьбленням, віконні карнизи та інші дерев'яні сувеніри продавалися у Празі, Чеських Будейовіцах, Кошіце і Карлових Варах [6]. У кін. 1980-х років Чехія, як і інші постсоціалістичні крани Європи, стала незалежною. У 1991 р. незалежність здобула Україна. Почалося будівництво власних держав. Багато тем історії отримали нове бачення. Почалися нові форми співпраці. Запрацювали науковці і краєзнавці, щоб зняти радянську фальш з минулого.

У 2003 р. педколектив Тисівської ЗОШ І–ІІІ ст. за нашою пропозицією видав перший історико-краєзнавчий та літературно-художній альманах «Тис» (автор-упорядник Мартинюк А.), однією із тем якого стала творчість Ф. Ржегоржа та його дослідження у Тисові. Це – у нарисах А. Мартинюка «Франтішек Ржегорж і Тисів», І. Пилипів «З історії Тисова», К. Базилевич «Культурно-освітнє життя на Болехівщині». Велику допомогу надали нам жителі Тисова Пилипів Дарія Петрівна, 1953 р. н., Пилипів Руслан Васильович, 1977 р. н., та Гончарук Іванна Олександрівна, 1993 р. н., які, будучи у Чехії, побували у музеї Напрстків та за сприяння працівників музею передали нам диск та деяку інформацію про вченого.

М. Мольнар у своїй ґрунтовній розвідці про Ржегоржа зазначав, що чеський вчений про своє знайомство із українським (русинським) народом згадував так: «...довідався про русинів з підручника географії, що руський народ смирний та любується в бджолах.., і я, дитина, зараз почув симпатію до того народу. Що це – думалось мені – за добрий мусить бути народ, коли він кохається в бджілках...» [3]. Дуже цінним для Тисова і всієї Східної Бойківщини є «Календар з народного життя бойків» Ф. Ржегоржа, нарис «Із Загоризни до Станіславова», бо вони подають картину життя бойків і їхніх сусідів у кін. 19 ст. На жаль, власне досліджень Ф. Ржегоржа про побут патріархальних сімей наших предків-бойків, його «Бойківського календаря» та фотографій про життя мешканців Болехівської рівнини і відгалуження Сколівських Бескидів Карпат ні в оригіналі, ні в копіях у Тисові немає. Також можемо стверджувати, що у науковій діяльності Ржегоржа село Тисів коло Болехова у Східній Бойківщині зайняло достойне місце і має право бути відображеним у його біографії, як і в парадигмі чесько-українських взаємин. Також варто вивчити діяльність іншого чеха – Вацлава Дундера, зачинателя лісоохоронної справи в Галичині. Тому звертаємося із просьбою до Музею Напрстків та пана Посла Чехії в Україні допомогти нам у цьому для подальших розвідок про роль обох видатних чесько-українських вчених у Галичині.

Список використаної літератури

1. *Гаврилів Б.* Розвиток українського історичного краєзнавства на Прикарпатті (XIX – поч. XX ст.) // Джерела. – 1996. – № 2(7). – С. 15–16
2. *Галух А.* В августе 1968 года советских солдат на Чешской земле встречали с плакатами: «Оккуанты, убирайтесь вон!» // Факты. – 2000. – 19 августа. – С. 5.
3. *Ганущак В.* Ентузіаст народного єднання // Комсомольський прапор. – 1981. – 17 груд.
4. Зі спогадів Павліва Федора Васильовича (1946–2015), жителя с. Тисів Болехівської м/р Івано-Франківської обл. Записано 2012 року.
5. Зі спогадів Павлюк Катерини Василівни, 1930 р. н., жительки с. Тисів Болехівської м/р Івано-Франківської обл. Записала Павлюк Юлія Василівна, внучка, у 1997 році. Керівник Пилипів І.

6. Зі спогадів Прокіпчина Василя Івановича, 1954 р. н., жителя с. Тисів Болехівської м/р Івано-Франківської обл. Записано 1989 року.
7. Зі спогадів Федорович-Думанської Оксани, 1944 р. н., жительки м. Болехова Івано-Фанківської обл. Записано 2012 року.
8. Зі спогадів Юрів-Курило Катерини Андріївни, 1936 р. н., жительки с. Тисів Болехівської м/р Івано-Франківські обл. Записано 10 жовт. 2017 року.
9. Зі спогадів Юрочка Петра Івановича, 1935 р. н., жителя с. Тисів Болехівської м/р Івано-Франківської обл. Записано 10 жовтня 2017 року.
10. *Корнилов Л.* Эхо выстрелов в Сараево // Известия. – 1989. – 21 июля.
11. *Луцик В.* Хронологія вільного королівського міста на тлі історії Галичини / Болехів і околиці. Фотоальбом. Болехів: 2003.
12. *Мартинюк А. І.* Франтішек Ржегорж і Тисів // Тис. Альманах. – Тисів, 2003. – С. 37.
13. *Музиченко Я.* Танки проти весни // Україна молода. – 2008. – 22 серп. – С. 17.
14. *Наєнко М.* Іванові Долгошу – 60 // Літературна Україна. – 1991. – 5 верес. – С. 6.
15. *Наливайко Д.* Відродження і Слов'янський світ // Всесвіт. – 1977. – № 3. – С. 191–193.
16. Наші історії і долі схожі, і сам Бог велів нам мати тісні зв'язки // Голос України. – 2003. – 9 жовт. – С. 2.
17. *Пилипів І.* З історії Тисова // Тис. Альманах. Тисів, 2003. – С. 15
18. *Пилипів І.* На Болехівському Парнасі // Червона Долина. – 1991. – 13 серп.
19. *Пилипів І.* У контексті історичного розвитку // Зірниця національного Відродження. – Долина: Просвіта, 2009. – С. 71.
20. *Полєк В.* Народний Дім «Просвіта» у Станиславові // Рідна земля. – 1993. – 19 листоп.
21. *Ровенчак О.* «Минуть, уже потроху і минають дні беззаконня і зла...» // Галичина. – 1999. – 12 берез.
22. *Свєнціцька В.* Осяйні барви «червоних образів» Гуцульщини // Дзвін. – 1990. – № 12.
23. *Семенюк С.* Історія українського народу. – Львів: Апріорі, 2010.
24. *Скворій Г.* На болехівських видноколах: Матеріали до путівника по старожитностях. – Стрий, 1991. – 119 с.

25. *Скворій Р.* «В Болехові баталія…» // Червона Долина. – 1988. – № 33. – 17 берез.
26. *Скворій Р.* Відлуння Середньовіччя // Червона Долина. – № 45.
27. *Таран С.* ЧСФР: інтелігентна смерть // Молодь України. – 1993. – 5 січ.
28. Тимінський Б. Так будувалися перші залізниці // Прикарпатська правда. – 1993. – 23 черв.
29. *Черневий В.* Лісова школа // Галичина. – 1994. – 3 серп.
30. *Якимів Г.* Стародруки – своєрідний вимір писемної культури глибокого минулого нашого краю // Ратуша. – 2011. – 25 лют.

TYSIV IN THE PARADIGM OF THE UKRAINIAN-CZECH CULTURAL RELATIONS

Iryna PYLYPIV

Tysiv Secondary School,
Bolekhiv district, Ivano-Frankivsk region, 77220, Ukraine

The article outlines a development of Ukrainian-Czech relations from the ancient times to the present days (by the nineteenth century), in particular reveals their influence on the history of Eastern Boikivshchyna. The article also highlights the influence of the Czech Renaissance and Reformation, Yan Hus, four waves of Czech emigration to Western Ukraine, and the activities of V. Dunder (in the sphere of development of forestry) and F. Rzhehorzh (the researcher of patriarchal life in Tysiv village) within Bolekhiv region.

Key words: cooperation, joint fight, the Hussite movement, the movement of «Czech brothers» in Ukraine, Czech migration, long patriarchal houses, the Czechs in Tysiv.

УДК 811.162.3'373:37.091.33](477:437)

ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ ЧЕСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНО-ЧЕСЬКИХ ВЗАЄМИН

Лариса ШЕВЦОВА

Житомирський державний університет імені Івана Франка,
кафедра світової літератури та методик викладання
філологічних дисциплін, Центр богемістики,
вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна

У статті йдеться про важливість формування лексичних умінь та навичок у процесі вивчення чеської мови. Наведено приклади лексичних вправ для поглиблення словникового запасу студентів, що їх може використовувати викладач у межах університетської програми. Описано підхід до роботи, що дасть змогу розширити межі використання лексичних одиниць.

Ключові слова: чеська мова, лексичні навички, словниковий запас, вправи.

Поглиблення й покращення рівня спілкування між різними слов'янськими народами сьогодні стає нагальною потребою суспільства, особливо у разі долучення України до когорти європейських країн. З цього погляду становлення та розвиток особистості, в тому числі її мовної та мовленнєвої культури, багато в чому залежить від проведеної педагогічної та культурно-освітньої діяльності університетів. Додаткове вивчення іноземних мов, зокрема чеської, допомагає розширити культурний світогляд студентів, сприяє появі можливостей спілкуватися з представниками інших народів не лише за допомогою англійської чи інших мов міжнародного значення. Саме такий підхід сприятиме кращому розумінню освіти, культури та літератури інших країн.

У процесі вивчення чеської мови великого значення надається формуванню лексичних умінь та навичок. Робота над вивченням лексики на заняттях з чеської мови, як відомо, складається з двох частин: повторення відомих з курсу рідної мови наукових відомостей з лексикології (сло-

во та його лексичне значення, багатозначність слів, пряме й переносне значення, синоніми, антоніми, поняття про склад мови тощо); систематична й цілеспрямована робота над збагаченням словника й виробленням навичок свідомого, вмілого користування словом [1].

Оскільки збагачення словникового запасу залишається основним напрямом роботи над лексикою, викладач повинен систематично використовувати вправи й завдання, що допоможуть виробити у студентів лексичні вміння та навички. У зв'язку з цим до основних видів роботи над уточненням та розширенням словника учнів відносимо лексичний аналіз мови художнього твору, виявлення невідомих слів і висловів, добір синонімів, з'ясування їхніх смислових відтінків, добір антонімів, аналіз образних засобів мови художнього тексту, виконання завдань на добір слів з певним значенням та інші види роботи.

За допомогою лексичних вправ у студентів слід виробити вміння та навички розуміти зміст чеської мови, аналізувати тексти, надавати тлумачення речень, словосполучень та окремих слів, користуватися мовними одиницями з метою увиразнення мовлення, постійно працювати над збагаченням словникового запасу.

Наведемо окремі приклади лексичних вправ з чеської мови, орієнтованих на поглиблення й уточнення словникового запасу студентів.

Вправа 1. Прочитайте слова. Поясніть їхнє значення. З десятьма з них складіть прості речення.

Trn, srp, krk, prst, vrch, čtvrt, první, vrchní, tvrdý, brzo, prsa, prkno, zrno, držet, pršet, trpět, trvat, krčit, mrzet, vrčet, strčit, bratr, mistr, litr, cukr, vítr, kufr, svetr, vlk, vlna, plný, mlčet, splnit, nesl, vedl, vezl, kvetl, četl, rostl.

Вправа 2. Прочитайте запитання та відповіді. У яких мовленнєвих ситуаціях вони можуть бути використані? Якими словами можемо замінити виділені?

Kdy **přijede** Jiří? Příští týden ve středu. – Kdy přijede **Přemysl**? Příští týden ve čtvrtek. – Kdy přijede Bořivoj? Příští týden **v pátek**. – Řekl jsi **to** Věře? Věře ne, ale jen Jiřině. – Řekl jsi to Jindřichovi? Jindřichovi ne, jen Bedřichovi. – **Řekl** jsi to Tamaře? Tamaře ne, jen Barboře [2].

Вправа 3. Прочитайте текст і перекладіть його українською мовою.

Štěně

Malé štěně se odvážilo samo do lesa.

U lesa poletovali motýli. Štěně chtělo motýla ulovit. Poskočilo. Začalo motýli honit. Ale co to? Motýli zmizeli. Štěně je nevidělo. Kam se poděli?

Štěně běželo podél lesa. «Ulovím si něco lepšího!» U stromu seděla malá myš. Hryzala klásek. Štěně vyrazilo. Chn'aplo po myšce. Ale myška se jen mihla. Místo myšky mělo štěně v zubech suchý list. Kam se poděla myška?

Štěně běželo dál. «At' utekla! Byla malá. Ulovím si něco většího.»

Z křoví vykoukl špičatý čumáček. Za chvíli vylezlo zvířátko. Dupalo a funělo. Štěně po něm rychle skočilo. Ale ouvej! Štěně uskočilo a kn'učelo. Otočilo se a pelašilo domů.

U křoví ležela pichlavá koule. Koho chtělo štěně ulovit? [3].

Пропоновані завдання викладач може використати у процесі викладання чеської мови у межах університетської програми.

Вивчення лексичних тем у подібному ключі дасть змогу студентам не лише звернути увагу на лексичні особливості кожної нової теми (збагачення словникового запасу, використання синонімів, антонімів, пояснення значень незнайомих слів, уточнення значення міжмовних омонімів тощо), а й сприятиме відновленню традицій володіння декількома іноземними мовами, укріпленню спілкування з однолітками з інших країн. Такий підхід до роботи дозволяє розширити межі використання лексичних одиниць.

Вивчення лексичної системи чеської мови стане для студентів основою, на якій можливо побудувати міцні знання з інших розділів мовознавства рідної та інших слов'янських мов, а відтак сприятиме загальному розвитку особистості, поглибленню культурної співпраці між Україною та Чехією.

Список використаної літератури

1. *Новосьолова В.* Нові підходи до вивчення слова і його лексичного значення у школі / В. Новосьолова // Українська мова й література в школі. – 2002. – № 1. – С. 8–10.

2. *Широкова А.* Чешский язик / А. Г. Широкова, П. Адамец, Й. Влчек, Е. Р. Роговская. – Санкт-Петербург : Аврора, 2002. – 531 с.
3. První čtení pro malé čtenáře. Librex, 1997. – 48 с.

THE STUDY OF CZECH LEXICOLGY AS THE WAY OF DEVELOPING UKRAINIAN-CZECH RELATIONS

Larysa SHEVTSOVA

Zhytomyr Ivan Franko State University,
Department of world literature and teaching methods of philological sciences,
Center for Bohemian Studies
40, Velyka Berdychivska Str.
Zhytomyr, 10008, Ukraine

The article emphasizes the importance of forming lexical skills and abilities in the process of studying Czech. It is given main examples of lexical exercises that can be used by the teacher to extend the vocabulary of students within the framework of the university program. An approach that will allow expanding the limits of the usage of lexical units is described in details.

Key words: Czech, lexical skills, vocabulary, exercises.

«НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ ПРАГИ» ЯК МІСЦЕ ОСВІТИ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРЕДМЕТІВ СТАРОВИНИ

Ольга ВАЛЕНКЕВИЧ

Житомирський державний університет імені Івана Франка,
кафедра педагогіки
вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна

У статті йдеться про «Національний музей Праги» як установу, залучену до освітнього процесу. Особливу увагу звернено на форму роботи музейних тематичних виставок. Зроблено висновки про те, що чеський музей доповнює та унаочнює знання зі шкільної програми.

Ключові слова: музей, освіта, експозиція, загальноосвітні та культурні програми.

Освітяни європейських країн, у тому числі й Чехії, мають неабиякі успіхи й здобутки у забезпеченні доволі високого рівня формування теоретичних знань, практичних умінь та навичок різних рівнів освіти, а також практикують багаторічні традиції здійснення діяльності в галузі музейної педагогіки [1]. Це є гідним прикладом наслідування для вітчизняних музеїв.

Вдало продуманий освітній процес засобами музейної установи сприяє загальному розвитку особистості, підвищенню рівня культури відвідувачів музею. Саме таким чином організовано освітній процес у «Народному музеї Праги». Відвідувачі музею мають змогу долучитися до культурних надбань суспільства, історії свого міста, країни, інших народів, осягнути глибину набутих та збережених історичних артефактів, мистецьких робіт. Крім того, за умови проведення систематичної та вдало продуманої освітньої діяльності в умовах музейного середовища виникають додаткові можливості для розвитку творчих та інтелектуальних можливостей учнів та студентів [2].

На мережу музейних закладів додатково, крім ознайомчої функції, у Чеській Республіці покладено виконання важливої для всього сус-

пільства місії, пов`язаної з постійним розвитком майбутніх громадян країни [3]. Освітня система, побудована з використанням спільних активізувальних програм для музеїв та шкіл, інноваційних методів та педагогічних технологій, покликана підвищити загальний рівень розвитку та культури. А постійне відвідування музею сприяє формуванню у дітей відчуття причетності до історії та культури своєї країни та людства загалом.

У «Національному музеї Праги» існує багато тематичних виставок, призначених для учнів різного віку [4]. Розглянемо деякі з них, звернемо увагу на форми роботи.

Тематична експозиція «Світло та життя», яка проходить з 28 липня 2017 р. по 31 грудня 2018 р., показує життя у його різноманітних формах, пристосованих до (не)достатнього світла в різних біологічних умовах. Сонячне світло як основа життя на Землі відіграє ключову роль в існуванні, еволюції та розмаїтті організмів. Діти можуть познайомитися з різними видами середовища: в печері подивитися на підземне життя, далі через ґрунт пройти до розлогих степів з великими травоїдними тваринами та яскраво забарвленими метеликами, далі відбудеться боротьба за світло в умовах тропічного лісу. Серед багатьох експонатів зацікавить дітей скелет гієни, збільшені моделі кліщів та комах, мінерали з флюорисцентними властивостями. Загалом ця програма входить до напрямку роботи музею «Людина та її світ».

Світло та його цікаві особливості відображені завдяки інтерактивним панелям та активним формам роботи. Наприклад, можна навчитися малювати світлом на спеціальному полотні, працювати палеонтологом під час відкриття давніх печер. Для маленьких відвідувачів придумано веселі тематичні комікси. Виставку можна переглянути й удома у 3D форматі, ознайомитися з друкованим чесько-англійським каталогом [4].

Історичне відділення музею підготувало тематичну експозицію «Зборів – 100 років битви» (з 21 липня 2017 р. до 31 грудня 2017 р.). Вона розрахована на відвідувачів різних вікових категорій. У боях мільйонних армій Першої світової війни битва під Зборовом відіграла важливу роль для розвитку чесько-словацького легіону – вперше в історії

чеські та словацькі добровольці мали можливість об'єднатися й заявити про себе як про самостійний батальйон. Зборівська битва відбулася 2 липня 1917 р. й стала початком створення окремої чесько-словацької армії, яка допомогла здобути незалежність своїм народам у 1918 р. Експозиція відповідає освітньому напрямку діяльності музею «Людина та її світ». Виставка супроводжується переглядом фільму для школярів «Прожити історію XX століття» [4].

Цікавою для учнів стала експозиція «Сільська місцевість», яка діє з 1 березня 2014 р. до 31 січня 2018 р. Вона знайомить із щоденним життям села Чехії, Моравії та Сілезії у другій половині XIX ст. – на початку XX ст. Відвідувачі знайомляться з діяльністю землеробів, мають можливість «хазяйнувати» у сільському будинку, користуватися багатьма предметами побуту: мотовилом, пресом для виготовлення сиру, знаряддям лісорубів тощо. Унікальну атмосферу села доповнюють фотографії з архіву етнографічного відділення «Національного музею», серед світлин, що їх збирали упродовж багатьох років науковці, можливо, є й фото авторства Франтішека Ржегоржа. Для шкільних екскурсій та родин з дітьми працівники музею приготували лекторський супровід, інтерактивні ігри, робочі листки, віртуальний перегляд експонатів [4].

Загалом «Національний музей Праги» пропонує значний перелік загальноосвітніх та культурних програм для відвідувачів усіх вікових категорій. Слід зазначити, що цей перелік постійно оновлюється, відповідно до запитів суспільства та вимог конкретних шкіл, оскільки культурно-освітня діяльність в умовах музею проводиться з урахуванням систематичності та налагодженої співпраці. Пропонований музейний матеріал доповнює та унаочнює знання з шкільної програми, розвиває мистецькі смаки учнів, їхню ігрову та логічну активність, формує пізнавальний інтерес.

Розгляд досвіду чеських колег щодо підвищення рівня науково-популярного освітнього розвитку відвідувачів у музейних установах складе певне підґрунтя для побудови цілісної концепції діяльності українських музеїв.

Список використаної літератури

1. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mon.gov.ua/konczepcziya.pdf.
2. *Brabcová A.* Brána muzea otevřená : Průvodce na cestě muzea k lídem a lidí do muzea / Alexandra Brabcová. – Praha : JUKO, 2003.
3. *Šobáňová P.* Edukační potenciál muzea / Petra Šobáňová. – Olomouc, 2012.
4. Národní muzeum Prahy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nm.cz/.

THE NATIONAL MUSEUM OF PRAGUE AS A PLACE OF EDUKATION AND PRESERVATION OF ANTIQUES

Olha VALENKEVYCH

Zhytomyr Ivan Franko State University,
Department of Pedagogy,
40, Velyka Berdychivska Str.
Zhytomyr, 10008, Ukraine,

The paper considers the role of The National Museum of Prague (Czech: Národní muzeum) as an institution involved into the educational process. Particular attention is drawn to the work of the museum thematic exhibitions. It is concluded that the Czech museum complements and illustrates the knowledge of the school curriculum.

Key words: museum, education, exposition, general educational and cultural programs.

Наукове видання

«ДАЛА НАМ ЧЕХІЯ ЧОЛОВІКА З ЗОЛОТИМ СЕРЦЕМ»:

Франтішек Ржегорж у парадигмі українсько-чеських культурних взаємин

Збірник наукових праць

До 160-річчя від дня народження
Франтішека Ржегоржа

Літературно-науковий редактор: к. філ. н. *Марія КОТИК-ЧУБІНСЬКА*

Відповідальний редактор: к. філ. н. *Алла ШВЕЦЬ*
Анотації англійською мовою подано за редакцією *Марії ЛАПІЙ*

Комп'ютерне верстання – *Борис МАЦЬКО*

Дизайн обкладинки – *Інна КАЛЮЖНА*

Підписано до друку 14.12.17
Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Друк на різографі. Зам. №14/11-1
Ум. друк. арк. 12,67
Наклад 200 прим.

Видавництво "ГАЛИЧ-ПРЕС"
Видавець ФОП Король І.В.
м. Львів, вул. Гнатюка, 17
Ел. пошта: lvivprint@ukr.net. Тел. 096-59-88-924
Свідоцтво ДК №5353 від 24.05.2017 р.

Друк ФОП Король І.В.
Код ДРФО 2814706601
Витяг з реєстру платників єдиного податку
№ 1713073400422 від 28.02.2017